

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 9

Teuvo Raiskio

PAHATAPAISTEN LASTEN AUTTAMISESTA
PERHETYÖHÖN

Lasten- ja nuortenhuollon järjestötoimintaa Oulun seudulla
vuosina 1907 – 2003

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulu 2003

Julkaisija: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulun toimintayksikkö
PL 58, 90015 Oulun kaupunki
Puh. (08) 558 44113, fax. (08) 558 44032

Pohjois-Pohjanmaan Sosiaaliturvayhdistys ry
Torikatu 15, 4. krs, 90100 OULU

Oulun kaupungin painatuskeskus
Oulu 2003

ISSN 1458-5375
ISBN 952-5441-08-3

SISÄLLYS	sivu
ESIPUHE	5
ALUKSI	7
Tutkimuksen lähtökohtana lasten- ja nuorisohuollon järjestötoiminnan paikallisuus	7
YHTEISÖLLISTÄ LASTENHUOLTOA	10
1 Vähäosaiset urbaanit lapset ja taloudellinen liberalismi	12
2 Pyrkimys valtiolliseen hyvinvointiin	15
3 Vapaaehtoisuus kansalaisjärjestöjen moottorina	16
4 Nuorten Ystävät Oulun lastenhuollon edelläkävijänä - auttoi ”pahatapaisia” lapsia ja nuoria	17
KANSALAISSODAN SEURAUKSET LISÄSIVÄT JÄRJESTÖLLISTÄ LASTENSUOJELUA	19
1 Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) – lastenhuollon malli ja vaikuttaja	19
2 Kansainvälinen Pelastakaa Lapset ry	21
3 Oulun Onnela	24
4 Lastensuojelun ja Nuorisohuollon Keskusliitto	24
5 Lapset kunnollisiksi perinteisellä kristillisellä kasvatuksella	25
SOTAORVOT JA SUURTEN IKÄLUOKKIEN SYNTYMINEN KASVATTIVAT HUOLTOTARVETTA	27
1 Parasta Lapsille ry	27
2 Sodan jälkeen Nuorten Ystävät pyrki laajentumaan	30
3 MLL: piirijärjestöt, lastenlinnat ja terveystalot	31
4 Pelastakaa Lapset –Rädda Barnen: sotalapset ja jälkipalvelu	32

5 Piirijärjestöjen perustaminen vahvasti lastensuojelutyön paikallistoimintaa	34
UUSIA LASTENSUOJELUJÄRJESTÖJÄ SYNTYI JA PERINTEISTEN TOIMINTAA KUNNALLISTETTIIN	35
1 Auta Lasta ry	36
2 Onnelan Lastenkoti Oulun kaupungille	39
3 Nuorten Ystävien päiväkodit kunnallistettiin	40
4 Oulun ensi- ja turvakoti	41
5 Sydänlapset ry	44
6 Järjestöt kokivat hyvinvointivaltion mahdollisuutena – ja uhkana?	45
LAMA KOROSTI JÄRJESTÖJEN TARPEELLISUUTTA, PERUSARVOJA JA TALOUTTA	47
1 Reilun kaupan Pääskyt ja lastensuojelujärjestöjen ongelmakeskeinen kehitysmaakuva	49
2 Siivet sijaiskotilapsuudesta	52
3 MLL - merkittävä valtakunnallinen vaikuttaja	59
4 MLL :n Pohjois-Pohjanmaan piiri	67
5 Parasta Lapsille ry:n Oulun Pateniemen osasto	69
6 Kilpaileva lastensuojelu?	71
7 Kristillisyys, valtakunnallistuminen ja mallina oleminen Nuorten Ystävien imagoa	72
LOPUKSI	76
Lastensuojelujärjestöjen paikallinen toiminta avautuu osaksi kansallista ja kansainvälistä lastensuojelua	76
LÄHTEET	83
TUTKIMUKSET	85

ESIPUHE

Jokainen aika synnyttää omat lapsensa, näiden lasten kasvuolosuhteet ja kasvatusnäkemykset. Jokaiselle ajalle on tyypillistä myös omat sosiaaliset ongelmansa, jotka heijastuvat lapsiin ja heidän kasvuolosuhteisiinsa. Ongelmia on pyritty poistamaan erilaisin lasta turvaavin tuin ja lastensuojelullisin toimin. Kasvatusolosuhteita, -näkemyksiä ja lastensuojelua koskevia sosiaalihistoriallisia tutkimuksia on olemassa paljon ja onneksi ne myös kuluvat lasten hyvinvoinnista kiinnostuneiden käsissä.

Kun tarkemmin katsoo, paikallisesti esiin nousee historiattomuus. Arjen käytännöt pakottavat meidät puurtamaan tässä ja nyt ja vain harvoin meillä on mahdollisuus katsoa analyttisesti menneeseen. Usein se tapahtuu vain erilaisten merkkipaalujen, kuten 10- tai 100-vuotisjuhlien yhteydessä, jolloin päällimmäisenä on luonnollisesti katsastaa saavutuksia ja antaa tunnustusta ansioituneille. Perinne on tärkeä ja kunnioitettava, mutta sen rinnalla tulisi aina silloin tällöin arvioida mennyttä myös erilaisten yhteiskunnallisten tapahtumien osana. Arvioida sitä, millaisten tapahtumien, näkemysten ja sopimusten kautta jotkin käytännöt ovat muotoutuneet juuri sellaisiksi kuin ne nyt tänä päivänä ovat. Nykyisyys tuntuu usein itsestään selvyydeltä, mutta jo pikainenkin kurkistus menneeseen kertoo nykyisen kehityksen moni-ilmeisyydestä, valintojen ja näkemysten ristiriidoista.

Nykyiset lastensuojelun käytännöt ovat kehittyneet monien toimijoiden ponnistelujen määrätietoisen työn tuloksena. Tehdyn työn tavoitteet ja päämäärät eivät kuitenkaan aina ole olleet ristiriidattomia. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus osallistuu moniin lastensuojelua, perhetyötä ja varhaiskasvatusta koskeviin kehittämishankkeisiin. Osapuolina on niin kunnallisia kuin järjestötoimijoitakin. Lastensuojelussa, perhetyössä ja varhaiskasvatuksessa järjestöjen toiminnalla on pitkä ja tärkeä perinne. Kiinnostus kolmatta sektoria kohtaan on viime vuosina ollut vahva ja kolmannen sektorin merkitystä on arvioitu monin tavoin. Kuitenkin paikallisesta kontekstista lähtevää arviointia on ollut varsin vähän. Haluamme avata myös tämän keskustelun.

FT Teuvo Raiskion tutkimustyön kohteena on Oulun seudulla toimivat, lähinnä lastensuojelun kautta virittyneet järjestöt. Tarkasteluajankohta on rajattu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Julkaisun pyrkimys on tuottaa tietoa näiden järjestöjen kehityksestä ja lisätä ymmärrystä siitä, miksi niiden asema on nykyisenkaltainen. Tutkimus tuo esille myös sitä kehityskaarta miten lastensuojelulliset toimenpiteet Oulun seudulla ovat kehittyneet. Historiatutkimuksen näkökulmasta työhön käytetty aika ja resurssit ovat olleet vähäiset. Kiitokset tutkija FT Teuvo Raiskiolle uutterasta ja intensiivisestä paneutumisesta tutkimusaiheeseen sekä huolellisesta analyysistä ja raportoinnista. Toivomme, että tämän päivän keskustelu welfare mix –tyyppisen palvelujärjestelmän kehittämisestä saa yhden lisäpohdinnan ja näkökulman.

Joulukuussa 2003

Petri Kinnunen

ALUKSI

Tutkimuksen lähtökohtana lasten- ja nuortenhuollon järjestötoiminnan paikallisuus

Olen saanut tehtäväkseni selvittää tutkimustuloksia ja selittää johtopäätöksinä lasten ja nuorten sosiaalihuoltoon liittyvää paikallista, Oulun alueen, järjestötoimintaa painottuen toisen maailmansodan jälkeiselle ajalle. Lasten ja nuorten huoltoon liittyvän paikallisen järjestötoiminnan valtakunnallisuus ja laajentuminen Pohjois-Suomen alueelle tulee myös huomioon otetuksi.¹ Järjestöjen lapsiin ja nuoriin kohdistuneen sosiaalisen työn aloitusvaihe nivoutuminen aikansa tarpeisiin ja laajempiin yhteisöllisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin ilmiöihin on tärkeä tekijä tutkimukseni kannalta. Tarkoitukseni on arvioida, kuinka tämä menneisyydestä kumuloituva toiminta nivoutuu tähänhetkiseen lasten ja nuorten sosiaalialan palvelutuotantoon. Historiantutkimuksessa erilaiset murrosvaiheet ja muutokset ovat usein hyvin selittäviä ja toiminnan arvomaailman funktioita paljastavia.²

¹ Toimeksiantajana ovat Pohjois-Pohjanmaan Sosiaaliturvayhdistys ry (puheenjohtajana Maija Pelkonen) ja professori Petri Kinnunen, joka toimii myös työni ohjaajana, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta. Tutkimus tapahtuu osa-aikaisena palkkatyönä 15.11.2002 – 6.10.2003. Tutkimusaineiston merkittävän osan muodostavat lastensuojelujärjestöistä tehdyt erilaiset tutkimukset kuten historiikit. Lähdeaineistona ovat lastensuojeluyhdistyksien tuottamat erilaiset materiaalit kuten esitteet, toimintakertomukset ja nettisivut. Julkisen kuvan tarkastelun osalta käytän järjestöjen omia julkaisuja: Auta Lasta ry:n lehdet ja juhlanumerot vuosilta 1989-2001; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti vuosilta 1977-2003; Nuorten Ystävät -lehti 1/94 – 1/2002; Pelastakaa Lapset lehdet vuosilta 1976-2003. Parasta Lapsille ry:llä ei ole vastaavia säännöllisiä julkaisuja, joista voisi peilata järjestön julkista kuvaa.

² Työ sisältää vahvan paikallisen elementin, jossa pyrin hahmottamaan Oulun alueen järjestöjen toimintaa ja vahvuustekijöitä lasten ja nuorten huoltoon liittyneissä toiminnoissa. Tässä paikallisessa toiminnassa muodostaa Nuorten Ystävät ry:n lapsiin ja nuoriin kohdistuva palvelutuotanto merkittävän rungon myös tätä tutkimusta ajatellen. Paikallisuuden ohella on tärkeää selvittää järjestöjen tekemien sosiaalialan palvelujen ja tukitoimien tarvehakuisuutta suhteessa kulloisenkin ajan laajempaan ideologis-poliittiseen kontekstiin.

Lapsen asema on usein esitetty kapeana osana perhettä tai vuorovaikutussuhteena aikuiseen. Lasta ei ole yleensä haluttu nähdä yhteiskunnallisena toimijana niin sosiokulttuurillisesti kuin taloudellisesti.³ Lapset hyvinvoinnin subjekteina – ajatusmalli – voidaan esittää eräänlaisena hyvinvoinnin kolmiona, joka ”mittaa” lasten onnellisuutta, turvallisuutta ja tyytyväisyyttä. Teoreettisessa hyvinvointimallissa lapsi nähdään hyvinvoinnin toimivana subjektina, jolla on oma identiteetti ja sosiaalinen asema. Tätä asetelmaa tukevat sekä yhteiskunnalliset mahdollisuudet ja rajoitukset; diskursiivinen ja institutionaalinen politiikan muotoilu ja täytäntöönpano että sosiaalisen ja taloudellisen muutoksen dynamiikka. Tämä hyvinvointimalli tuo mukanaan niin paikallisen kuin globaalin näkökulman lapsen elämään.⁴ Tutkimuksessani pyrin hyödyntämään tätä teoreettista näkökulmaa, joka osaltaan peilaa järjestöjen aikalaistaan lapsikäsitystä – lapsikuvaa. Se, millainen kuva lapsista oli ja on, antaa osviittaa siitä arvomaailmasta, jonka pohjalta järjestöjen lastenhuoltotyötä on tehty.

Tutkimuksen näkökulma on lähihistoriallinen ja nykyhetkeen tuleva. Tutkimusmenetelmä pohjautuu lähdekritiikkiin ja laadulliseen sisällönanalyysiin, jossa tutkimusaineistona ovat alan järjestöjen erilaiset lähteet; julkaisut ja tutkimukset. Selvittäminen on tutkimusaineistosta muodostuvan kuvan jäsentämistä, yhdistämistä ja referointia tutkimustuloksiksi. Tällöin pyritään vastaamaan kysymykseen, *millainen* kuva on tutkittavasta asiasta. Usein on kysymyksessä kokonaispäättely ja synteetin muodostaminen, jossa erilaisten asioiden kytkökset ovat tärkeitä. Tutkimuskirjallisuus antaa osaltaan mahdollisuuden arvioida lähteistä muodostuvaa kuvaa. Tämä kokonaisuus muodostaa työkalut johtopäätöksien tekemiseen eli selittämiseen, jolloin pyritään pääosin vastaamaan

³ Juha Eskelinen ja Petri Kinnunen, Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001.

⁴ Riitta Vornanen, Lasten hyvinvointi. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001; F. Williams & J. Popay & A. Oakley (edit.), Welfare Research: A Critical Review. London 1999. 2-16; 156-183; Maritta Törrönen, Globalisoituvaa hyvinvointi. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001.

kysymykseen *miksi* kuva tutkittavasta asiasta on sellainen kuin lähteistä saatavat tutkimustulokset antavat olettaa.

Miksi? -kysymyksen avulla on mahdollisuus paneutua lähteen tekijän maailmaan ja siihen taustaan, ympäristöön ja aikaan, joka vaikuttaa näkemyksiin ja kuvanmuodostukseen. Aikakauden erilaiset poliittiset, ideologiset, uskonnolliset ilmiöt ja muoti-ihanteet voivat olla merkittäviä taustatekijöitä yksilön ja yhteisön käsityksille esimerkiksi suhteessa lapsiin ja nuoriin. Selittäminen on tuttuun palauttamista, sillä tulosten selittäminen johtopäätöksiksi erilaisten lähteiden ja tutkimusten avulla on juuri menneisyydestä muodostuvan kuvan ymmärrettäväksi tekemistä. Johtopäätöksissä näkyy myös tutkijan muodostama tieteellinen kuva tutkittavasta asiasta.⁵

⁵ Lähihistorian tutkimuksessa tutkijan oma persoona on joka tapauksessa voimakkaasti läsnä tutkimusprosessissa. Tämän voi kääntää myös vahvuudeksi, sillä kyky ymmärtää myös omien kokemusten kautta tutkittavaa ajanjaksoa ja ilmiötä paranee. Klassinen historiantutkimus vältti lähihistorian tutkimusta, koska koettiin helposti, että oma persoona ja kokemukset vaarantaisivat objektiivisuuden mahdollisuuden. Pyrkimys irrottaa oma persoona ulkopuoliseksi suhteessa tutkimusprosessiin johti helposti kätkeytyyn paradigmaan. Olen syntynyt maalla syrjäkylällä (Pudasjärven Sarakylä), käynyt koulua taajamassa ja aikuisena opiskellut ja työskennellyt Oulussa – nähnyt myös Eurooppaa ja Afrikkaa. Olin lapsi 1960-luvulla; teini ja nuori aikuinen 1970-80-luvuilla. Olen ollut naimisissa ja eronneena pojan isänä olen ollut kosketuksessa myös nykynuorten elämän riemuihin ja ongelmiin. Tutkimustyöni on liittynyt pääosin yleiseen historiaan (väitöskirjani *Oudosta kulkijasta ihmiseksi*, 1997, kytkeytyi Namibiaan; bantuihin, bushmanneihin ja suomalaisen lähetystyön välittämään bushmannikuvaan. Tähän liittyy myös artikkeli: Teuvo Raiskio, *Guided by the Bushmen to the Finish Namibia Myth*. Looking at the others – Historical study of images in theory and practise, Oulu 2002. Myös verkkojulkaisuna: <http://herkules oulu.fi/isbn9514266331>)). Tämän jälkeen olen tutkinut Oulun OKLn tutkimustoimintaa ja kansainvälisen luokanopettajakoulutuksen opiskelijoiden interkulttuurista orientaatiota, Pohjois-Suomen Pääskyjen historiaa ja elämää työn rajalla (Sosiaali- ja terveystoimen keskusliitto: Uusi työ –projekti: Teuvo Raiskio, *Ahdistava, arvottava työn raja sodanjälkeisessä Suomessa*. Kohti uutta työtä. Helsinki 2000; *Oppressive evaluation at the borderline of work in post-war Finland*. Towards new work. New Work – A joint third sector employment project. Helsinki 2001). Olen opiskellut myös sosiaalialaa: sosiaaliohjaajan tutkinto. Näistä subjektiivisista heikkouksistani ja vahvuuksistani käsin pyrin silti tutkimuksessani kohti objektiivisuutta. Oulussa 6.10. 2003, *filosofian tohtori* Teuvo Raiskio.

YHTEISÖLLISTÄ LASTENHUOLTOA

Lastenhuolto ja –suojaus on ollut osa yhteisöllistä elämää. Kautta ihmiskunnan historian vain osa aikuisväestöstä on osallistunut välittömästi tuottavaan työhön ja sen tuoton jakaminen on ollut välttämätöntä myös niille yhteisön jäsenille, jotka ovat eläneet eri tavoin työn rajalla kuten lapset ja vanhukset. Tämä ihmisen yhteisöllinen perustehtävä on ollut pitemmällä tähtäimellä tuottavaa ja välttämätöntä infrastruktuuria. Elämää jatkava kasvatusta, hoito- ja hoivatyö on vaatinut pitkäjännitteistä panostusta. Epäitsekäseen käytökseen ovat liittyneet myös itsekkäät motiivit kompensaaion ja hyvityksen odotuksina. Kannustimena on ollut ajatus siitä, että tulee tarvittaessa myös itse autetuksi. On tarvittu sekä välittömästi tuottavaa työtä ja sen tuoton jakamista että pitkällä aikavälillä tuottavaa sosiaalista hoivatyötä kytkeytyen kasvatukseen ja opetukseen. Nämä ovat vahvasti turvanneet kulttuurin, ja itse elämän, jatkuvuuden. Jakamisen ihanne on osaltaan varmistanut tämän ihmisen evoluution holistisen perustehtävän ja turvannut toimeentuloa niin työssä kuin työn rajalla.⁶

Lasten ja nuorten asema on pohjautunut yhteisölliseen kehitykseen ja sen talouden tarpeisiin. Lähinnä nykyisen Irakin ja Turkin alueella noin 10 000 vuotta sitten alkanut, myös länsimaiseen viljelykulttuuriin vaikuttanut kehityslinja muutti ratkaisevasti ihmisen suhdetta työhön ja luontoon. Liikkuva pyynti-keräily alkoi väistyä suhteessa paikallaan pysyvään ja muutamaaan viljeltävään kasviin perustuvaan elämänmuotoon. Paikalleen pysähtyminen toi mukanaan lisääntyvän väestönkasvun. Vanhan pyynti- ja keräilykulttuurin syntyvyyden säännöstely, jossa lapset syntyivät noin neljän vuoden välein, lakkasi. Toisaalta viljely vaati paljon työvoimaa pelloille. Näin oli syntynyt jo varhaisiin viljelykulttuureihin eräänlainen kasvuun pakottavan elämänmuodon oravanpyörä. Tämä asetelma vaikutti paljon myös työnjakoon ja sitoi naisen synnytyksen sekä lasten- ja kodinhoidon kautta aikaisempaa vahvemmin paikalleen. Viljelyyn alkoi liittyä entistä suu-

⁶ The Illustrated History of Humankind 1-5; People of The Stone Age: Hunter-Gatherers and Early Farmers. Harper. San Francisco 1993; J A. Simpson and D.T. Kenrick, Evolutionary social psychology. 1997.

rempaa omistamista, jonka paikalleen asettunut elämänmuoto osaltaan mahdollisti. Viljelytyön mukana tuli myös suurempi yhteisöllinen hierarkia, ja perinteinen jakaminen sai uusia muotoja. Alkoi muodostua uusia valtaa pitäviä yhteiskuntaluokkia, jotka elivät toisten viljelyn tuotolla. Jakamisen ihanne ja siihen liittyvä jakajan arvostus takasi osaltaan eliitin valta-asemaa. Taide, kauppa ja erilaiset käsityöammatit mahdollistivat erilaiset työtä eriyttävät kehityslinjat, joissa kytkennät viljelyn toimeentuloon tulivat vaihdon ja/tai rahan kautta. Tällainen kehityslinja mahdollisti myös urbanisoitumisen, johon rahan käytön myötä palkkatyön idea toimeentulon muotona nivoutui vaihtotalouden rinnalle.⁷

Usko ja uskonto on ollut osa sitä yhteisöllistä ideologiaa, joka määritteli myös suhdetta lapsiin ja heidän huoltoonsa. Juutalaisuus ja siitä lahkoutunut kristinusko siunasivat lähinnä viljelykulttuuriin kuuluvan arvomaailman. Uskonnolliset johtajat käyttivät perinteistä parantajilta ja shamaaneilta periytyvää mystistä valtaa uuden ideologian ja jumalkuvan pohjalta, joka nivoutui paikallaan asumiseen ja viljelyelinkeinoihin. Yhteisön suhde työhön ja sen tuoton jakamiseen osaltaan vaikuttaa myös suhtautumiseen lapsiin. Työ esitettiin sekä siunaukseksi että rangaistukseksi syntiinlankeemuksen perisynnistä, jolloin menetettiin paratiisin helppo ”keräilijän” elämä. Velvollisuus, pakko ja rangaistus selitettiin ihmisen parhaaksi ja tämän raadannan palkintona oli mahdollisesti ikuinen elämä paratiisissa. Kristinoppi kuvasi lapset pääosin viattomina, joilla oli taivasten valtakunnan ”avaimet”.⁸ Lapset olivat tärkeitä niin työvoimana peltotyössä kuin yhteisöllisen elämän ja tuotannon jatkuvuuden turvaajina, jossa vanhempien valta-asemaa korostettiin. Kristinusko toi uusia painotuksia. Armon ja lähimmäisenrakkauden periaatteet tukivat ihmiskunnan vanhaa yhteisöllistä näkemystä, mutta universaalisemmassa ja ekspansiivisemmassa muodossa. Myös suomalaiset joutuivat tä-

⁷ Peter Rowley-Conwy, *Stone Age Hunter-Gatherers and Farmers in Europe. People of The Stone Age: Hunter - Gatherers and Early Farmers*. Harper. San Francisco 1993; Richard G Klein, *Hunter - Gatherers and Farmers in Africa. People of The Stone Age: Hunter-Gatherers and Early Farmers*. Harper. San Francisco 1993.

⁸ *The Illustrated History of Humankind 1-5; People of The Stone Age: Hunter-Gatherers and Early Farmers; The World's Religions*. Produced by Marshall Editions. London 1993; Raamattu.

män uuden elämänmuodon ja työkuulttuurin, ja niihin nivoutuneen mystisen ideologian kohteeksi 1000-luvun tienoilta alkaen.

Martti Luther teki ideologisen kumouksen, jossa hän tietoisesti ja/tai tiedostamattaan aisti 1500-luvun kehityslinjat kohti markkinataloutta. Uusi uskontotulkinta palveli ennen kaikkea maallista valtaa ja sen taloudellisia pyrkimyksiä. Luterilaisuus loi perustaa paitsi kapitalismille myös kehityslinjoille kohti tasavaltalaisuutta. Uusi arvomaailma vaikutti myös ihmiskuvaan. Esille nousi selvästi yksilöllisempi ihminen kuin aikaisemmin jo siitä syystä, ettei hän enää tarvinnut pappia välikädeksi itsensä ja jumalansa välillä. Tällä oli merkitystä länsimaissa kehittyvään käsitykseen, jossa myös lasten yksilöllisyys korostui. Luterilainen työn vallankumous, jolla oli oleva globaalista merkitystä esimerkiksi katolilaisen vastauskonpuhdistuksen ja kolonialismin muodossa, levisi Ruotsinvallan kautta myös Suomeen. Raataminen (pelto)työssä tulikin siunaukselliseksi ja hyveelliseksi asiaksi.

Ihmiskunnan kehityksessä peruselinkeinojen merkitys suorana työllistäjänä on ollut merkittävin aina nykyaikaan asti. Useissa afrikkalaisissa ja aasialaisissa kulttuureissa elämänmuoto perustuu edelleen maaseudun peruselinkeinojen normiston varaan. Länsimaisessa kulttuurissa viljelyn suhteellinen osuus elinkeinoista on merkittävästi laskenut vasta 1800-luvun puolesta välistä alkaen, jolloin teollistuminen ja yhtäällä viljelytekniikkojen kehitys mahdollisti väestön siirtymisen suuremmassa määrin kaupunkeihin teollisuuden ja siihen kytkeytyneiden palveluelinkeinojen piiriin. Tällä suurella rakennemuutoksella tuli olemaan suuri merkitys lasten ja nuorten asemaan. Tarve lastensuojelun ja –huollon uudelleen järjestämiseen kasvoi.

1 Vähäosaiset urbaanit lapset ja taloudellinen liberalismi

Kansainvälinen ja kansallinen kehitys 1700-luvulta kohti tehokkaampaa taloudellista tuotantoa ja markkinataloutta loivat osaltaan perustaa voimakkaalle yhteiskuntarakenteen muutokselle. Tämä kiihdytti myös urbanisoitumista ja vähäosaisuuden lisääntymistä. Tasavaltalaiset ihanteet ihmisten tasavertaisuudesta purkautuivat myös vallankumouksina, joiden uhka ja ennaltaehkäisy vaikuttivat osaltaan yhteiskuntien eliitin kiinnostukseen sosiaali-

politiikkaa kohtaan. Teollistuminen ja kilpajuoksu siirtomaihin 1800-luvulla toi mukanaan ajatuksen vapaasta kansainvälisestä taloudesta. Brittiläinen maailma oli tämän kehityksen etulinjassa, koska sille oli edullista hallita markkinoita, saada halpoja raaka-aineita ja myydä tuolloin edistyksellisen teollisuutensa tuotteita. Taloudellisen liberalismiin määrittelemä maailmankulttuuri alkoi syntyä voimakkaiden imperialististen pyrkimysten myötä. Vahvan talousmahdin kannatti puhua vapaan kaupan puolesta, sillä se laajensi elinkeinoreviiriä ja varmisti voitokkaat markkinat, jotka esitettiin olevan kaikkien osapuolien etu. Tieteen puolelta merkittävää oli Charles Darwinin (*Origins of Species*, 1859) näkemys, jota käytettiin tarkoitushakuisesti sosiaalidarvinismina selittämään eriarvoista yhteiskuntamallia ja siunaamaan kilpailun ihanteita, jotka kytkeytyivät myös taloudellisen liberalismiin tarpeisiin.⁹

Suomeen liberalismiin idea tuli nopeasti 1860-luvulla, jolloin markkinoita pyrittiin vapauttamaan merkantilistisistä sääteleistä. Tämä johti osaltaan myös uuteen sosiaalipoliittiseen näkemykseen, jossa viimesijainenkin sosiaaliapu haluttiin vastikkeelliseksi. Toisaalta 1860-luvun nälkävuodet selvästi kiristivät osaltaan arvomaailmaa kovemmaksi. Taustalla oli myös vuoden 1852 vaitshoitoasetus, joka oli suhteellisen filantrooppinen, jossa köyhyyden tunnustettiin johtuvan myös yhteiskunnallisista syistä. Sosiaalipolitiikka nähtiin kuitenkin merkittävänä osana kontrollijär-

⁹ L.C.B. Seaman, *Post-Victorian Britain 1902-1951*. London 1966; C.P. Hill, *British Economic and Social History 1700-1982*. London 1982; Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1776; Taloudellinen liberalismismi, joka pyrki murtamaan vanhan merkantilistisen sääteilytalouden rakenteet, sai merkittävän tuen uudesta tieteellisestä vallankumouksesta. Charles Darwinin (*Origins of Species*, 1859) tieteellinen näkemys, joka oli voimakasta vastakulttuuria juutalais-kristilliselle alkumyytille (luomisopille), toi esille jälkivallankumouksia, jotka myös palvelivat liberalismiin kilpailuideaa. Darwinismi kytkeytyi myös imperialismin tarpeisiin ja ihmiskuvaan esimerkiksi rotuoppien kautta. Luonnonvalinta ja armoton kilpailu nähtiin tarkoitushakuisesti evoluution väistämättömänä seurauksena, eräänlaisena uutena ylivertaisena arvona, joka luokiteli myös ihmiset voittajiin ja häviäjiin. Perimä ja kilpailu antoivat liberalismille oikeutuksen eriarvoisuuteen ja jakamisen epäitsekäs hyve väistyi kilpailuideallien rinnalla. Evoluutio-opin ympärille on muodostunut edistys- ja tiedeuskoo, jota on käytetty ideologisena tukena erityisesti liberalismiin idealeihin.

jestelmää.¹⁰ Vastikkeellisuus ja toisaalta kansalaiselle kuuluva viimesijainen vastikkeeton sosiaaliturva ovatkin olleet perinteisesti sosiaaliturvan ideologisia ja yhteiskuntapoliittisia näkemyksiä jakavia kiistanaiheita.

Vaikka köyhäinhoito oli pääosin seurakuntien/kuntien vastuulla, niin 1850-luvulta alkaen hyväntekeväisyydellä ja kansalaisaktiivisuudella oli jo merkitystä erityisesti kaupungeissa. Rouvasväenyhdistykset ja vastaavat köyhäinhuollon toimijat jakoivat avustuksia. Tehdaspaikkakunnilla perustettiin työväen apukassoja, joissa aktiivisia olivat niin tehdaspatriunat kuin itse työläisetkin. Useat lastenkodit ja kasvatuslaitokset olivat yksityisiä kuin myös lastentarhat. Köyhäinhoito perustui 1900-luvun alussa tiukkaan tarveharkintaan ja valvontaan. Työkykyisten tuli tulla toimeen omillaan. Sosiaalinen turvaverkko perustui perinteisen perhe- ja sukuyhteisön varaan. Huoltajan työkyvyttömyys tai kuolema oli perheelle erittäin ongelmallinen. Kuntien velvollisuus oli huolehtia lapsista ja työkyvyttömistä, mikä koettiin rasittavan kuntataloutta ja lisäävän verotusta. Köyhäinhuollon varaan joutuminen oli leimaavaa. Vähäosainen koettiin helposti heikkomoraaliseksi ja sivistymättömäksi. Vähäosaisuus, kuten menestyskin, nähtiin osana luonnollista järjestystä. Varsinaista erillistä lastensuojelua ei ollut, vaan se oli osa kuntien köyhäinhoitoa. Ratkaisuna käytettiin yleisesti sijaishuoltoa perheissä, joiden suhtautuminen vähäosaisiin lapsiin vaihteli suuresti. Autonomian ajan loppuvaiheen venäläistämispoliittikka vei osaltaan huomion sosiaalisista uudistuksista. Lastensuojelun tavoitteet ja ideologia olivat vielä hahmottelun alla. Kansalaissota seurauksineen kiihdytti kehitystä, sillä kunnat olivat resursseiltaan liian heikkoja vastaamaan lastenhuollon ja –suojelun tarpeeseen. Perustettavat lastensuojelujärjestöt pyrkivät osaltaan vastaamaan tähän kysyntään 1920-luvun alusta alkaen.¹¹

¹⁰ Veikko Piirainen, *Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivaishoitotoiminta vaivaishoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Helsinki 1958.

¹¹ Jouko Jaakkola, *Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia* (Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen). Helsinki 1994; Panu Pulma, *Vaivaisten valtakunta. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki 1994.

2 Pyrkimys valtiolliseen hyvinvointiin

Sosialismin opit osaltaan nostivat tarpeen hyvinvointivaltiosta. Toisaalta taloudelliset syyt kuten vuoden 1929 pörssiromahdusta seurannut kansainvälinen lama kannusti etsimään uusia yhteisöllisiä, valtiollisia, muotoja jakaa hyvinvointia. Toisen maailmansodan yhdistävät ponnistukset nostivat erityisesti Englannissa pintaan ajatuksen valtiosta, joka huolehtisi koko väestön perustoi-
meen tulosta. Työn tuloksen jakaminen lähinnä verotuksen kautta koettiin keinona yhteiskuntapolitiikalle, jossa oli liberalismiin verrattuna lisääntyvää markkinatalouden säätelyä. Myös yläluokan vahvasti ajama malli sai käytännön vauhtia, kun työväenpuolue tuli vuonna 1945 valtaan Englannissa.¹² Brittiläinen aatedy-
namo tuotti ajatuksen kattavasta hyvinvointivaltiosta, joka tasaisi eriarvoisuutta valtiojohtoisesti tulonsiirroin. Valtiosta haluttiin tehdä arvostettu tasa-arvoinen jakaja. Hyvinvointi- ja sosiaalival-
tion ideat tulivat hallitseviksi poliittisiksi tavoitteiksi monissa Länsi-Euroopan maissa ja erityisesti pohjoismaissa.

Suomessa Englannin malli köyhäinhoidon uudelleen järjeste-
lyssä, jossa valtion merkitys korostui, herätti suurta mielenkiintoa myös sosiaalialan järjestöjen keskuudessa heti sodan jälkeen. Hy-
vinvointivaltion orastava idea näkyi esimerkiksi jo sodanjälkei-
sessä sosiaalialan järjestöjen lehtien kirjoittelussa. Toimintamallia haettiin paitsi Länsi-Euroopasta ja pohjoismaista (kuten Tanskas-
ta, Norjasta, Ranskasta, Hollannista ja Ruotsista) myös USAsta.¹³ Valtion roolia sosiaalihuollossa ja siten myös järjestöjen lasten-
suojelutyössä lisättiin. Toisen maailmansodan jälkeen järjestötoi-
minnan ja julkisen sosiaalihuollon yhteistoimintaa haluttiin paran-

¹² Max Beloff, *Wars and Welfare, Britain 1914-1945*. London 1984; L.C.B. Seaman, *Post-Victorian Britain 1902-1951*. London 1966; C.P. Hill, *British Economic and Social History 1700-1982*. London 1982; Kenneth O. Morgan, *Labour in Power 1945-1951*. Oxford 1984.

¹³ Köyhäinhoito viralta Englannissa. *Huoltaja*, no 23. Joulukuu 1947; Heikki Waris, Lordi Beveridge. Englannin sosiaalihuolto uudessa kehitysvaiheessa.; Benita Blomstedt, Vapaaehtoisten elinten osuus Englannin sosiaalipolitiikassa. *Huoltaja* no 1-2. Tammikuu 1950; *Huoltaja-lehdet vuosilta 1945-1956*; Professori Niilo Mäki, Uudet työmuodot ja niiden siirtäminen toiseen kulttuuriympäristöön. *Huoltaja* no 4. Helmikuu 1953; Erkki Saari, Sosiaalityöntekijöiden koulutusta U.S.A:ssa. *Huoltaja* no 4. Helmikuu 1956.

taa. Sosiaalihuollon hallintolaki velvoitti virkamiehet seuraamaan ja edistämään vapaaehtoista sosiaalihuollon työtä.¹⁴ Hyvinvointivaltion idea, joka pyrki turvaamaan työtä ja jakamaan sen tuottamaa toimeentuloa tulonsiirtein kaikille, toteutui myös käytännössä tultaessa 1980-luvulle. Tämä tarkoitti myös Suomessa sitä, että kolmannen sektorin suhteellinen osuus sosiaalitoimesta entisestään marginalisoitui.

3 Vapaaehtoisuus kansalaisjärjestöjen moottorina

Kansalaisjärjestöjen perustaminen painottui 1900-luvun alkupuolelle, jolloin erilaiset ideologiat ja aatteet olivat innostusta ja käytännön toimintaan kannustavia. Kansainvälistymisen vaatimukset nostivat osaltaan esille vastakulttuurina nationalistisia ja paikallisia pyrkimyksiä. Liberalismin opit toisaalta suosivat omatoimisuutta ja siten kansalaisaktiivisuutta. Poliittinen aktiivisuus oman yhteiskuntaluokan aseman kohentamiseksi koettiin hyväksi. Syntyi lukusia järjestöjä aina urheilu- ja nuorisoseuroista poliittisiin puolueisiin.¹⁵

Kolmannen sektorin järjestökentän toiminta on pääosin vapaaehtoistyön perustalla. Erityisesti terveys- ja sosiaalialan järjestöt ovat nykyisin merkittävästi professionaalistuneita, mikä on sekä järjestöjen ammattitaitoa lisäävä rikkaus että hieman rajoittava suhteessa ”maallikko vapaaehtoiisiin”. Vapaaehtoistyöhön hakeutumiseen vaikuttavat yksilön elämäntilanne taustoineen ja motivaatioineen. Vapaaehtoisuus toteutuu yksilöllisten (perhetilanne, asuinpaikan, harrastusten, palkkatyön ja opiskelun), järjestöllisten ja yhteiskunnallisten reunaehtojen puitteissa (yksilöllistyminen, yhteisvastuullisuus, vapaaehtoisuuden arvostus, osallistumisen vapaus, turvattu talous, tasa-arvoinen toimijuus ja kolmannen sektorin autonomisuus). Vapaaehtoisuuden järjestölliset reunaehdot muodostuvat esimerkiksi järjestöjen toimintatavoista, arvoista ja

¹⁴ Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki 1994.

¹⁵ Osmo Apunen, Rajamaasta tasavallaksi. Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 1/4. Jyväskylä 1991.

tarkoituksesta; sitoutumisvaateista, julkisuuskuvausta, vapaaehtoisten huollosta ja henkilösuhteista.¹⁶

4 Nuorten Ystävät Oulun lastenhuollon edelläkävijänä - auttoi ”pahatapaisia” lapsia ja nuoria

Nuorten Ystävät ry perustettiin vuonna 1907 ja sen tehtäväksi luokiteltiin silloin nuorison auttaminen. Ajan hengen mukaisesti oltiin huolissaan sekä nopeasta yhteiskuntamuutoksesta ja urbanisoitumisesta että osaltaan näistä johtuneesta työttömyydestä ja joutilaisuudesta, jota pidettiin nuorison moraalia rappeuttavana. Euroopasta haettiin oppeja ja yhdistyksen perustamisessa näkyivät erityisesti saksalaiset järjestöideat. Paikalliseen aloitustoimintaan vaikuttivat suomenruotsalainen tausta ja perustajien voimakas kristillinen arvomaailma.¹⁷ Yhdistys rakensi ”alkumyyttinsä” nuorten, joilla oli erilaisia sosiaalisia ongelmia, auttamisen ja tukemisen pohjalle. ”Pahatapäiset” lapset ja nuoret haluttiin kasvat-
taa takaisin yhteiskunnan perinteiseen normistoon. Tämä asetelma tuli olemaan kantava toiminta-ajatus aina nykyaikaan asti. Yhdistys teki sosiaalista auttamistyötä niiden nuorten parissa, joiden asema koettiin eniten ongelmalliseksi. Kristinoppi toimi tuolloin 1900-luvun alun tuttuina turvallisena arvomaailmana silloisen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen paineessa. Toisaalta taloudellisen liberalismiin opit kansainvälisine kilpailuideoineen ja erityisesti sosiaalidarvinistiset ihmiskäsitykset herättivät vielä vastarintaa perinteisessä kristillisyydessä ja siihen nojautuneessa humanismissa.

Kristillinen arvomaailma korostui myös siten, että Nuorten Ystävien työ on liittynyt oululaiseen ja valtakunnalliseen sisälähetystyöhön. Huoli lasten kohtalosta ja sosiaalisten riskien ennalta-

¹⁶ Liisa Hokkanen, Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003, 37-96.

¹⁷ Jukka Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987. Lastenhuolto- ja erityishuolto-työtä 80 vuotta. Oulu 1988; Nuorten Ystävät 1907-1967. Sallikaa lasten tulla minun tyköni. Koonnut Erkki Tuomikoski; Heikki Vainiokangas, Mutta uneksia saa ehdottomasti...Pohjolakoti 80 vuotta 1995. Lasten ja nuorten erityishuoltoa kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Jyväskylä 1995; Martti Niemelä, Toivola-koti 70 vuotta. Kehitysvammaisten opetus- ja työtoimintaa vuosina 1926-1996. Jyväskylä 1997.

ehkäisy olivat luontevia kristillisiä arvoja, joilla käytiin lasten ja nuorten ”pahatapaisuutta” vastaan. Toiminta pohjautui alkuvaiheessaan yksityisiin lahjoituksiin, mutta pyrkimys julkisen vallan mukaantuloon toiminnan rahoitukseen oli jo hahmottumassa. Nuorten Ystävien panos Oulun lastentarhatoiminnan kehittäjänä ja edelläkävijänä 1900-luvun alkupuoliskolla oli erittäin merkittävää. Kunnallinen lasten päivähoido Oulussa toteutettiin vasta 1950-luvulta alkaen.¹⁸ Vuonna 1915 perustettu Pohjolakoti (nykyinen nimi Pohjolan Poikakodille), joka on Nuorten Ystävien suurin lastensuojelu- ja päihdepalvelujen toimintakokonaisuus, tuli olemaan jo varhain laajemminkin Suomessa tunnettu yhdistyksen toimintamuoto.¹⁹ Yhdistyksen vammaispalvelutyö alkoi vuonna 1926 perustetussa Toivola-kodissa, joka nykyisin tarjoaa koulutus-, asumis- ja työtoimintapalveluja eri asteisesti vammaisille.²⁰

Nuorten Ystävät tekivät erittäin urauurtavaa työtä oululaisten lasten ja nuorten hyväksi. Samalla yhdistys loi perustaa ja mallia niin muille paikallisille järjestöille kuin myös kunnalliselle lastenhuollolle. Niin lastenseimet ja –tarhat kuin päihde- ja vammaistyökin olivat aikaansa nähden merkittäviä toimintoja ja esikuvia. Toisaalta yhteiskunnan ote sosiaalihuoltoon ja -turvaan oli vielä perinteiseen köyhäinhoitoon nojautuvaa. Ajan henki ennen hyvinvointivaltio ideaaleja ei kannustanut lastenhuollon monipuoliseen valtiojohtoiseen ja kunnalliseen kehittämiseen. Tähän tehtävään jäi tilaa ja myös tarvetta yksityisille kansalaisille ja erityisesti yhdistystoiminnalle, joka oli 1900-luvun alkupuolella vireää ja toiveita herättävää. Erittäin merkittävää oli se, että Nuorten Ystävien lastensuojelutyö alkoi jo ennen Kansalaissotaa, mikä oli laajemmin merkittävä virstanpylväs suomalaisessa lastensuojelutyössä järjestötasolla.

¹⁸ Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987.

¹⁹ Heikki Vainiokangas, Mutta uneksia saa ehdottomasti...Pohjolakoti 80 vuotta 1995; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.

²⁰ Martti Niemelä, Toivola-koti 70-vuotta. Kehitysvammaisten opetus- ja työtoimintaa vuosina 1926-1996. Jyväskylä 1997; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.

KANSALAISSODAN SEURAUKSET LISÄSIVÄT JÄRJESTÖLLISTÄ LASTENSUOJELUA

Kansalaissota vuonna 1918 lisäsi uusia paineita lastensuojeluun ja lasten sosiaalihuoltoon.²¹ Sodan seurauksena syntyi entistä voimakkaampaa pyrkimystä valtakunnalliseen lastensuojelun järjestötoimintaan. Nykyisten arvioiden mukaan sisällissota tuhoisine jälkiselvittelyineen vaati noin neljänkymmenen tuhannen (40 000) ihmisen hengen. Sotaorpojen määrä oli suuri ja erilaiset kerrannaisvaikutukset niin henkisenä kärsimyksenä kuin aineellisena niukkuutena olivat suunnattomia. Sodan ympärille muodostui vaiettuja asioita, syyllisyyttä ja katkeruutta, jotka purkautuivat erilaisina defensesseinä – aina heijastuksista syntipukkeihin. Sodan seuraukset ja ajan voimakkaat ideologiset virtaukset hajottivat osaltaan järjestökenttää. Suuret valtakunnalliset järjestöt tulivat pian vaikuttamaan myös Pohjois-Suomen niin lasten- ja nuortenhuollon kuin sosiaalipalveluiden muotoutumiseen ja kehittymiseen.

1 Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) – lastenhuollon malli ja vaikuttaja

Sophie Mannerheim perusti jo 1917 Äidinhoitoa lapselle – yhdistyksen.²² Hän toimi yhtenä merkittävänä lastenhuollon kehittäjänä ja taustavaikuttajana 1900-luvun alun Suomessa. Ajan hengen mukaisesti malleja ja oppeja haettiin lähinnä Euroopasta. Kansalaissota seurauksineen nosti lasten- ja nuortenhuollon ongelmat erityisen merkittäviksi. Tarve sotaorpojen huollon valtakunnalliseen toimintaan johti kansalaistoiminnan käynnistämiseen. Sophien veli kenraali Carl Gustaf Mannerheim haluttiin toimintaan mukaan, koska lastensuojelutoimet oletettiin onnistuvan hänen maineensa avulla paremmin. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto perustettiin 4.10.1920. Järjestön avun kohteek-

²¹ Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki 1994.

²² Aura Korppi-Tommola, Terve lapsi – kansan huomen. Jyväskylä 1990, 20.

si tulivat sodassa huoltajansa menettäneet lapset.²³ Yhdistyksen tuolloinen nimi viittaa pyrkimykseen käyttää kenraalin nimeä ja julkisuutta hyväksi tavoitteissa. Sophie Mannerheim oli kuitenkin tosiasiallinen liikkeen ”äiti”. Kenraali Mannerheimin valinta liiton johtoon oli poliittisesti jopa epäviisas teko silloisessa historiallisessa tilanteessa, jossa sisällissodan jännitteet olivat tuoreen traumaattisia.

Toisen maailmansodan jälkeen vasemmistokin ”lämpeni” liitolle. Toisaalta järjestön nimen alusta poistettiin ”Kenraali”, joka laimensi vuoden 1918 tapahtumien muistoja.²⁴ Kesti aika kauan, ennen kuin pystyttiin suhtautumaan järjestön toimintaan neutraalimmin. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto oli osalle kansasta pitkään vastenmielinen johtuen julkisesti vaietuista sisällissotamme traumaista. Oikeutettukin emotionaalinen suuttumus ja viha yhtyi ideologisiin vastakkainasetteluihin. Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto miellettiin vasemmiston piirissä oikeistolaiseen valtaan tukeutuvaksi. Sotaorpojen lasten auttaminen muistutti toisaalta 1918 tapahtumien jälkiselvitystä, jossa voittajat peitetyn syyllisyyden kautta ja kansan eheyttämisen nimissä halusivat auttaa sodan uhreja.

Toisen maailmansodan kokemukset eheyttivät kansaa myös lastensuojelukysymyksessä. Mannerheim johti varsin menestyksellisesti Suomea sodan vuosina (1939-1944) ja presidenttinä sen jälkeen. Tämän sodan luomat orvot koettiin eri tavalla kuin aikaisemman sisällissodan asetelmissa. Syyllisyyttä sodan uhreista ja vammoista voitiin siirtää defenseseinä valtakunnan ulkopuolelle. Mannerheimin Lastensuojeluliiton valtakunnallisuus alkoi todella näkyä koko kansaa koskevana - myös vasemmistolaisten keskuudessa. Osa toki halusi pitää Mannerheimin ”lahtarin” maineen yllä johtuen niin ideologisista tarpeista kuin katkerasta yli sukupolvien periytyvästä vihasta.

²³ Suomen lapsen pitkä marssi. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vaiheita ja Arvo Ylpön muistelmaa (toim. Irma Heydemann. Porvoo 1980, 8-9; Korppi-Tommola, Terve lapsi – kansan huomen, 13-27.

²⁴ Suomen lapsen pitkä marssi, 61.

2 Kansainvälinen Pelastakaa Lapset ry

Pelastakaa Lapset ry:n perustaminen liittyi myös Suomen itsenäistymisen ajan yhteiskunnan kuohuviin vaiheisiin. Lähtökohdiana oli kuitenkin kansainvälisyys. Kansainvälistä lastensuojelua ajatellen perustettiin vuonna 1920 Save the Children Union. Genevessä perustettu järjestö toimi mallina kansalliselle toiminnalle. Kansalaissota seurauksineen teki noin kaksikymmentä tuhatta (20 000) punaorpoa, joiden auttamiseksi järjestö erityisesti perustettiin. Presidentin puoliso Ester Ståhlberg (omaa sukua Elfving) kutsuttiin Suomen järjestön puheenjohtajaksi. Kansainvälinen Lasten Apu – Internationell help för barnen perustettiin vuonna 1920. Nimi muutettiin vuonna 1925 muotoon Suomen Lastenavun Kansallistoimikunta. Tulevan toiminnan käytännön perustan loi kuitenkin Koteja Kodittomille Lapsille ry vuodesta 1922 alkaen. Yhdistys oli uraauurtava sijoitushoidon järjestämisessä. Sijaishoito oli aikaisemmin kuulunut pelkästään kuntien köyhäinhuoltolautakunnille. Myöhemmin, vuonna 1945, järjestön nimi vakiintui nykyiseen muotoonsa Pelastakaa Lapset ry. Järjestön tärkeä pitkäaikainen vaikuttaja oli Ester Ståhlberg. Toinen merkittävä henkilö järjestön historian alkuvaiheissa oli Adolf von Bonsdorff. He olivat osa yhteiskunnan eliittiä, joka 1800-luvulta periytyvässä ajan hengessä oli tehnyt hyväntekeväisyystyötä myös lasten hyväksi. He olivat osaltaan vaikuttamassa tulevaisuuden lastensuojelun arvoihin ja käytäntöihin.²⁵ Järjestön tulevat vaikuttajat olivat hakeneet oppejaan lähinnä Keski-Euroopasta. Eliitin kiinnostus sosiaalityötä kohtaan oli niin humanismia kuin henkilökohtaista kutsumusta. Taustalla vaikuttivat myös sosialismin kumokselliset paineet, jotka koettiin uhkaavan eliitin perinteisiä privilegioita. Taloudellinen liberalismi yhdistettynä sosiaalidarvinismiin olivat myös sekä toimintaan suuntaa antavia ajan paradigmoja että vastarintaa herättäviä oppeja silloisessa sivistyneistössä. Tasavaltalaiset ihanteet ihmisten tasa-arvona ja kansallisromanttiset virtaukset vieroksuivat jonkin verran eriarvoista ihmiskäsitystä.

²⁵ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997.

Geneven lastenoikeuksien julistus, jonka Kansainliitto hyväksyi vuonna 1924, oli Pelastakaa Lapset ry:n toiminnan aatteellisia kansainvälisiä kulmakiviä. Toisaalta vaikuttivat suhteet esimerkiksi pohjoismaihin ja Baltian yhteydet. Järjestön talous perustui arpajaistuloihin, yksityisiin lahjoituksiin, keräyksiin ja kuntien suorittamiin huoltomaksuihin hoidettavista lapsista. Julkaisutoiminta ja erilaiset juhlatilaisuudet olivat mainosta koko lastenhuoltotyötä ajatellen.²⁶

Koteja Kodittomille Lapsille järjestössä yhdistyi niin kansainvälisyys kuin ajan nationalistiset pyrkimykset toimia oman kansakunnan parhaaksi. Yhdistys pystyi luomaan hyvät suhteet poliittisiin päättäjiin niin valtakunnallisesti kuin paikallisesti. Erityisen tärkeää järjestön kannalta katsottuna oli alusta alkaen hyvät suhteet sosiaalidemokraatteihin kuten Miina Sillanpään ja Väinö Tanneriin. Ongelmaksi muodostui alkuvaiheessa suhde Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliittoon, joka ei onnistunut kokoamaan kansaa haluamallaan tavalla järjestönsä taakse. Osaltaan syyt olivat poliittiset johtuen käydystä sisällissodasta ja vuoden 1919 presidentin vaaleista, jossa K. J. Ståhlberg voitti silloisen valtiohoitaja Mannerheimin. Myös Sophie Mannerheim ja Ester Ståhlberg joutuivat välirikkoon, jolloin yhtenäisen valtakunnallisen lastensuojelutyön mahdollisuudet järjestötasolla kariutuivat. Kilpailuasetelma ja henkilökohtaiset suhteet vaikuttivat siihen, että järjestöt eivät olleet puheväleissä ennen 1930-luvun puolta väliä. Yhteistyöhön päästiin ennen talvisodan (1939) syttymistä ja se on jatkunut siitä aina nykypäivään asti.²⁷ Yleinen politisoituminen ja sitoutuminen järjestön toiminnan kannalta tarkoitushakuisiin poliittisiin päätöksentekijöihin loi osaltaan kilpailua järjestöjen välille. Tämä on näkynyt imagokysymyksinä aina nyky aikaan asti.

Koteja Kodittomille Lapsille ry otti tanskalaisen esikuvan mukaisesti toimintaansa ”kasvatuskotiaatteen”. Ajatuksen ytimenä oli sijaiskotityö. Kuitenkin aluksi tukitoimeksi tarkoitettu lastenkotitoiminta jäi myös pitkäaikaiseksi Pelastakaa Lapset ry:n lastenhuollon työmuodoksi. Eri tavoin orvoille tai hoitoa tarvitseville

²⁶ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin., 66-85.

²⁷ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 5-45; Sakari Virkkunen, Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti. Keuruu, 1982.

lapsille haluttiin antaa hyvä kasvatuskoti, jonka tuli olla maineeltaan hyvä niin henkisesti kuin aineellisesti. Kasvatuskodin tuli pyrkiä säilyttämään suhteet lasten mahdollisiin vanhempiin, läheisiin ja sukulaisiin. Jo vuonna 1922 järjestöllä oli 256 kasvatuskotiä, joskin tarve oli paljon suurempi. Järjestö palkkasi tarkastajia ja asiamiehiä valvomaan lastenhuoltotyötä ja hankkimaan sijaiskoteja. Paikallistoimikunnat, jotka olivat järjestön alaisia, muodostivat perustan järjestön valtakunnallistumiselle ja tulevalle aktiiviselle paikallistoiminnalle.²⁸

Koteja Kodittomille Lapsille -yhdistys oli lastenkotitoiminnan kehittäjä ja meni mukaan lasten laitoshoidon laajenevaan toimintakenttään. Järjestö osallistui myös adoptiotoimintaan ja lastensuojelukoulutuksen perustamiseen. Oman koulutuksen kautta pyrittiin parantamaan asiamiesten ja vapaaehtoistyöntekijöiden ammattitaitoa. Kiista laitos- ja perhehoidosta kävi kiivaanakin, sillä sijaiskotien väitettiin ottavan lapsia lähinnä työvoimakseen, joka oli rasittavana perinteenä ”huutolaisajan” toiminnasta. Lastensuojelulaki vuodelta 1936 määritteli lapsen asemaa niin laitos- kuin avohoidossa. Lapsen asema muuttui merkittävästi 1900-luvun aikana, jolloin lapsi alettiin mieltää yhteiskunnallisena subjektina ja yksilönä, jolla on lapsen erityistarpeet. Aikaisemmin lapset koettiin enemmän pieninä aikuisina. Yhdistyksen periaatteeseen kuului, että lastensuojelun tuli olla laaja-alaisempaa kuin pelkkä lapsen elossapysymisestä huolehtiminen. Kasvattikotien periaatteina oli, ettei lapsen tarvinnut olla mallilapsi, mutta kasvatusvanhempien tuli olla mallivanhempia. Ihanteellisen kasvatuskodin katsottiin sijaitsevan maalla ja olevan riittävän pitkäaikainen, jotta lapsi ehtii kasvaa aikuiseksi. ”Turmiollisesta” ja rikollisesta kodista lapsi haluttiin sijoittaa mahdollisimman kauas, jotta ympäristön leimaavuus lapseen vähenisi.²⁹

²⁸ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 23-45.

²⁹ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin., 14-67; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta. Toimittanut Jukka Niva.

3 Oulun Onnela

Vuonna 1926 perustettiin Koteja Kodittomille Lapsille ry:n Oulun läänin vastaanottokotien kannatusyhdistys. Yhdistyksen ylläpitämä vastaanottokoti aloitti toimintansa Sonnisaassa, kaupungin omistamassa kiinteistössä. Tulevaa toimintaa ajatellen merkittävä oli Orpokoti Onnelan siirtyminen vuonna 1926 yhdistyksen haltuun, jonka nimi muuttui vuonna 1955 muotoon Pelastakaa Lapset Oulun osastoksi. Orpokoti Onnelan nimi vaihtui myös muotoon Lastenkoti Onnela. Lastenkodin periaatteena oli ”*toimia huollon tarpeessa oleville lapsille ensiavun luonteisena väliporttana silloin, kun lapselle ei ollut sijaisperhettä heti saatavilla*”. Pyrittiin satsaamaan lasten kasvatukseen; viihtyisyyteen, turvallisuuteen, pukeutumiseen, käytökseen ja näiden myötä mahdollisimman hyvään tulevaisuuteen.³⁰

Vaikka kansalaissodan traagiset seuraukset Pohjois-Suomessa eivät olleetkaan sitä suuruusluokkaa kuin Etelä-Suomessa, niin tulevan Pelastakaa Lapset ry:n toiminnan valtakunnallistuminen myös pohjoiseen tapahtui varsin nopeasti. Ajan into ja status kansalaistoimintaan kohtasi todellisen vastaanotto- ja sijoituskotien tarpeen. Yhdistystoiminta nosti esille, osaltaan oman oikeutuksensa vuoksi, tärkeitä lastensuojelukysymyksiä.

4 Lastensuojelun ja Nuorisohuollon Keskusliitto

Valtakunnallisesti 1930-luku oli järjestöpuolella keskusliittojen perustamisen aikaa. Lastensuojelujärjestöjen välit olivat kuitenkin kireät vielä 1930-luvun alussa. Sosiaaliministeri Bruno Sarlin ja uuden lastensuojelulain käytännön soveltaminen vaativat kuitenkin parempaa yhteistyötä sekä järjestöjen kesken että julkiselle sektorille. Vuonna 1937 perustettiin Suomen Lastensuojelun ja Nuorisohuollon Keskusliitto, joka edelsi nykyistä Lastensuojelun Keskusliittoa ”*edistämään ja kehittämään yhteistyötä lastensuoje-*

³⁰ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 177-192; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

lukusymyksissä järjestöjen, kuntien ja valtiovallan kesken”. Koteja Kodittomille Lapsille ry oli eräs perustajajäsenistä.³¹

Keskenään kyräilevien ja kilpailevien lastensuojelujärjestöjen yhteistyön vaatimus tuli ylhäältä valtakunnan johdosta käsin. Tämä seikka eittämättä vaikutti siihen, ettei yhteiseen lastensuojeluun järjestötasolla ollut voimakasta halua. Keskusjärjestön perustaminen oli kuitenkin merkittävä virstanpylväs lastenhuoltoa ajatellen. Vastentahtoinenkin yhteistyö oli parempi kuin aikaisempi puhumattomuus. Toisaalta keskusjärjestö myös romutti järjestöjen unelmaa olla itse tärkein valtakunnallinen lastensuojelujärjestö. Tällä saattoi olla myös merkitystä sille, että järjestöt halusivat eriytyä entistä enemmän omien vahvojen, jo perinteisten, osaa-alueiden kautta. Erottautuminen tuli olemaan keskeinen osa lastensuojelujärjestöjen imagoa.

5 Lapset kunnollisiksi perinteisellä kristillisellä kasvatuksella

Suomen valtiojohto oli torjunut nuorta demokratiaa uhanneet asiat kuten oikeistolaisen Lapuanliikkeen. Äärivasemmisto oli pyritty eliminoimaan kieltämällä sen toiminta kokonaan. Kommunistinen liike toimikin ”maanalaisesti” tai Neuvostoliitosta käsin. Keskusliittojen perustaminen järjestökenttään oli osa laajempaa pyrkimystä 1930-luvun puolessa välissä, jolla tavoiteltiin kansan parempaa yhtenäistämistä. Vaurastuminen ja hyvä taloudellinen kasvu 1930-luvun loppupuolella lisäsi yhteiskunnassa myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen. Yhteisyyden tunnetta lisäsi myös suomalaisen kulttuurin saavutukset. Yhteisen kansallistunteen nousuun vaikutti kovasti myös se, että nuori itsenäinen Suomi oli 1920-1930-luvuilla kansainvälisesti urheilun suurvalta.³²

Kansalaissota kärjisti tilanteen lastensuojelun ja –huollon kannalta. Kuka hoitaa punaorvot? –kysymys oli kiihkeä jakaja. Julkisen sektorin silloiset resurssit eivät siihen yksin riittäneet. Toisaalta pyrkimys valtakunnalliseen hallintaan oli toinen ratkaiseva

³¹ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin., 69-70; <http://www.lskl.fi/>

³² Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 2/4. Jyväskylä 1991: Kai Laitinen, Kansallisen korkeakulttuurin synty; Aimo Reitala, Romantiikasta modernismiin; Veikko Anttila ja Matti Räsänen, Kansankulttuurin murros; Kari Selen, Tasavalta hakee suuntaa.

tekijä lastensuojelujärjestöjen tiellä. Järjestökentän hajoaminen oli ajan poliittisissa jännitteissä ymmärrettävää. Tämä puolestaan pani etsimään tarkoitushakuista korkeaa poliittista tukea yhteiskunnan eliitistä, mikä vain lisäsi lastensuojelujärjestöjen eripuraisuutta ja kilpailua. Molemmat suuret lastensuojelujärjestöt (MLL ja Pelastakaa Lapset ry:n edeltäjä Koteja Kodittomille Lapsille ry) katselivat pääosin sodan voittajan silmin lastenhuoltotilannetta, vaikka punaorpojen asialla oltiin. Orvot ja vähäosaiset lapset haluttiin kasvattaa ”kunnollisiksi” aika perinteisellä eliitin määrittelemällä tavalla.

Vaikka järjestöjen tekemä työ lasten hyväksi oli ehdottomasti tärkeää etenkin silloisessa vaikeassa huoltotilanteessa, niin toisaalta palattiin ainakin jossakin määrin niihin ideaaleihin, joilla oli pyritty estämään vallankumousta ja säilyttämään myös eliitin toivomaa yhteiskuntarauhaa ja sen taloudellinen tuotannollinen tulevaisuus. Kansalais sodan asetelma seurauksineen nosti tämän asetelman entistä selvemmin esille. Hyvää huoltoapua saaneille perheille ja lapsille annettiin toisaalta parempia eväitä suhteessa tulevaisuuteen. Korkeimman poliittisen eliitin suuri kiinnostus lastensuojeluasiaa kohtaan toimi myös monen lapsen ja nuoren eduksi.

Oululainen lastensuojelu liittyi yleiseen valtakunnalliseen problematiikkaan, mutta sisällissodan seuraukset eivät olleet pohjoisessa yhtä näkyviä kuin etelässä. Kuitenkin valtakunnallisten lastensuojelujärjestöjen toiminta kumuloitui myös pohjoiseen jo 1920-30-luvuilla. Nuorten Ystävät ry, joka perustettiin jo vuonna 1907, oli jo jonkin verran paikallisesti lastensuojelutyötä ja –huoltoa leimaavaa 1920-luvulla. Yhdistys ei syntynyt Kansalais sodan tarpeista, mutta kohtasi väistämättä osaltaan sen seurauksia lastenhuoltotyössään. Nuorten Ystävien yhdistyksen perusidea, jossa haluttiin auttaa ”pahatapaisia” lapsia, sopii kuvaamaan yleistä silloista valtakunnallista lastensuojelullista pyrkimystä. Lapset tuli saattaa kunnollisiksi perinteisen kristillisen kasvatuksen avulla, joka kitki pois lapsen pahat tavat ja ”huonojen perheiden” vaikutteet.

SOTAORVOT JA SUURTEN IKÄLUOKKIEN SYNTYMINEN KASVATTIVAT HUOLTOTARVETTA

Sodan jälkeen Suomessa oli ”vaaran vuodet”: sotakorvausten, asutustoiminnan, jälleenrakentamisen ja valvontakomission aika, joka nivoutui myös uuden sisä- ja ulkopoliittisen aseman vakiinnuttamiseen. Suomi oli sodan ajalta periytyvän säännöstelytalouden piirissä vielä 1950-luvulla. Sota-aika (1939-1945) lisäsi turvattomien lasten määrää. Säännöstely ja jälleenrakennus olivat leimallisia sodan jälkeisinä vuosina. Tarve köyhänapuun oli suuri, mutta mahdollisuudet siihen heikot. Hyvä työllisyystilanne kompensoi asiaa. Sotaorpoja oli noin viisikymmentä tuhatta (50 000) ja sotaleskiä noin kaksikymmentäneljä tuhatta (24 000). Siirtolaisten asuttaminen ja maaseudun asutustoiminta olivat myös kovaa työtä ja suuria ponnisteluja vaativia.³³

1 Parasta Lapsille ry

Parasta Lapsille ry on vuonna 1945 perustettu valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka toimintaidea on ”*heikommassa asemassa olevien lasten, nuorten ja lapsiperheiden elinolojen parantaminen*”. Toinen maailmansota vaikutti järjestön perustamiseen. Haluttiin tukea lasten selviytymistä jakamalla perheille ruoka- ja vaateapua: yhdistyksen tarkoituksena oli ”*kansalaisten fyysisen ja henkisen kunnan kohottaminen, taistelemisen aliravitsemusta vastaan, sekä yleensä huolehtiminen lasten terveydellisen aseman parantamisesta*”. Lisäksi järjestettiin lapsille leiritoimintaa, joka on ollut keskeinen osa järjestön imagoa. Alun vähäosaisten auttamisen toimintamalli on säilynyt nykypäivään asti. Liikkeen

³³ Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 3/4. Jyväskylä 1991: Ohto Manninen, Suomi toisessa maailmansodassa; Jukka Tarkka, Paasikiven aika; Erkki Pihkala, Talouskasvu ja yhteiskuntamurros; Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 86-117; Markku Mansner, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1940-1956. Jyväskylä 1984; Aulis Blinnikka, Valvontakomission aika. Porvoo 1969; Herman Bajer-Thoma, Vasemmisto ja vaaran vuodet. Jyväskylä 1990; Osmo Jussila, Suomen tie 1944-1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa. Juva 1990; Huoltaja-lehdet vuosilta 1945-1950.

taustalla oli aktiivisten työläisnaisten toiminta vähäosaisten lasten hyväksi aina 1910-luvulta alkaen. Parasta Lapsille ry:n ”*esi-isäksi voidaan katsoa Työläislasten Siirtolayhdistys*”, joka oli kansalaisodan jälkeen ylläpitänyt Mäntsälässä kesäsiirtolaa punaorvoille. Siirtola lakkautettiin lapuanliikkeen aikoihin. Parasta Lapsille yhdistyksen perustamiseen vaikutti Suomen Naisten Demokraattinen Liitto, jolla oli erityinen lastenhuoltojaosto. Lisäksi järjestöä Helsingissä perustamassa olivat Työläislasten Siirtolayhdistys, Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto ja Suomen Demokratian Pioneerien Liitto. Parasta Lapsille yhdistyksen toiminta pohjautuikin paljolti työväenliikkeen naisten pitkäjänteiseen vapaaehtoistyöhön oman asiansa puolesta. Alkuvaiheen vaikuttajia olivat esimerkiksi Lyyli Heinonen, Hellä Järveläinen ja Sirkka Lehtivuori. Myöhemmin pitkäaikaisia toimijoita yhdistyksessä olivat muun muassa Irma Rosnell, Jarmo Wahlström, Sylvi Nurmi ja Aune Lahdenperä.³⁴ Vaikka Parasta Lapsille ry perustettiin vasta vuonna 1945, jolloin se oli yhteiskunnallis-poliittisesti mahdollista, niin järjestön juuret palautuvat vuosisadan alkupuolelle ja kansalaissotaan. Tässä suhteessa Parasta Lapsille on hyvin samankaltainen kuin muutkin suuret valtakunnalliset lastensuojelujärjestöt.

Sodan luomat ongelmat lisäsivät painetta entisestään huolehtia vähäosaisista nuorista ja lapsista. Toisaalta vaikutti sodan (1939-1944) seurauksena syntynyt uusi poliittinen asetelma. Parasta Lapsille ry ponnisti vasemmistolaisesta kumouksellisesta työväenliikkeen taustasta. Kansalaissodan jälkeen maanalaiseen toimintaan joutunut vasemmistoliike tuli jälleen lailliseksi. Kommunistit nousivat merkittäväksi poliittiseksi tekijäksi Suomessa heti toisen maailmansodan jälkeen. Nojautuminen aatteellisesti vahvaan Neuvostoliittoon ja suuri vaalivoitto eduskuntavaaleissa lisäsi vasemmiston painoarvoa. Parasta Lapsille ry nojasi tähän arvomaailmaan ja pyrki osaltaan auttamaan vähäosaisia lapsiperheitä. Järjestö halusi esiintyä valtakunnallisena vaikuttajana, jonka kasvatuseriaatteet perustuivat vasemmistolaiseen ideologiaan.³⁵ Parasta Lapsille yhdistykselle oli selvä ajan tilaus, sillä nouseva laillistettu vasemmisto halusi kompensatiota aikaisemmasta ja muut

³⁴ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry (Ari Heinonen); Esite, Parasta Lapsille ry. Vapaaehtoistoiminta; Juhlalehti, Parasta Lapsille 1945-2000.

³⁵ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry, 3-10.

valtakunnalliset lastensuojelujärjestöt koettiin vallankumousta haaveilevasta vasemmistosta liian oikeistolaisiksi tai vastaavasti sosialistisilta aatteiltaan ja sitoumuksiltaan liian mensevikkiläisiksi.

Parasta Lapsille ry:n kasvatuseriaatteet olivat hyvin erilaisia verrattuna MLL:n ja Pelastakaa Lapset ry:n, joiden pyrkimyksenä oli kasvattaa lapset vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän kannalta ”kunnollisiksi”. Lastensuojelujärjestöjen perustamisen taustalla oli osaltaan yhteiskunnan kumouksellisten paineiden hillitseminen ennakolta, mikä liittyi viimekädessä myös yhteiskunnan eliitin perinteisten privilegioiden säilyttämiseen. Lapset edustivat myös tulevaa tuotannollista toimeliaisuutta ja olivat siten erityisen tärkeitä myös poliittis-ideologisesti. Parasta Lapsille pyrki tarjoamaan omaa kumouksellistakin kasvatustapaa, jonka ihanteet nojautuivat sosialismin ja kommunismin arvoihin. Yksilöllisyyden sijaan korostettiin yhteisöllisyyden ja yhteiskunnan tärkeyttä. Työväestön asemaa yhteiskunnan tärkeimpänä ”luokkana” haluttiin painottaa, johon liittyi työläisten tarkoituksellista ihannointia. Laajemmassa mielessä kommunismi myös kyseenalaisti perinteistä kristillistä arvoperustaa, mikä johti myös nojautumiseen ateistisiin oppeihin. Tämä oli tyypillistä esimerkiksi Neuvostoliiton kasvatuseriaatteissa. Siellä työläisen jalustalle nostaminen ja sosialistisen työn sankarin ihanteet palvelivat myös hallitsevan kommunistisen poliittisen eliitin tarpeita niin tuotannollisen toiminnan jatkuvuuden turvaajana kuin ideologisen vallan tukena.

Parasta Lapsille ry:n toiminta on pohjautunut jäntevään vapaaehtoistyöhön. Yhdistys oli osaltaan perustamassa Linnanmäen huvipuistoa, joka siirrettiin Lasten Päivän säätiön omistukseen. Lastensuojelun Keskusliiton aloittaman Lasten Päivän vieton tuomat tulot olivat alkuvaiheessa tärkeitä myös Parasta Lapsille ry:n toiminnan kannalta. Tämän tuoton heikentyessä yhdistyksen toiminnassa oli 1950-luvulla ”suvantovaihe”, mutta 1960-luvulla yhteiskunnallinen ja aatteellinen murros kiihdyttivät toimintaa uudelleen. Raha-automaattiyhdistyksen tuki auttoi taloudellista perustaa. Järjestön perinteistä kesäleiritoimintaa vähäosaisten perheiden lapsille järjestettiin esimerkiksi Inkoon Lastenkartanossa. Pukkila tuli olemaan yhdistyksen tärkeä kesäpaikka 1960-luvulta alkaen. Aktivoitunut toiminta paransi entisestään suhteita

taan Neuvostoliittoon ja toisaalta tunteita kuohuttanut Vietnamin sota herätti kansainvälistä auttamishalua. SKDL ja sen kommunistinen siipi olivat Parasta Lapsille ry:n parhaita poliittisia tukijoita. Toisaalta pyrittiin vaikuttamaan ja painostamaan valtiollisia ja kunnallisia päättäjiä oman asian eduksi. Yhdistys organisoitui nykyiseen järjestömuotoonsa 1950-luvulla, jolloin paikalliset toimikunnat rekisteröitiin itsenäisiksi yhdistyksiksi. Tämän myötä perustettiin muun muassa Oulun Pateniemen osasto vuonna 1954. Lisäksi Pohjois-Suomen alueella toimii Raahen yhdistys, Haukiputaan yhdistys ja Kajaanin yhdistys.³⁶

2 Sodan jälkeen Nuorten Ystävät pyrkivät laajentumaan

Sota-aikana Nuorten Ystävät yhdistyksen vanhan Ainolan lastentarharakennus tuhoutui pommituksissa. Pohjolan poikakodin asukkaat ottivat osaltaan osaa kotirintaman ponnisteluihin. Sodan jälkeen yhdistyksen lastentarha- ja seimitoiminta laajenivat. Niitä oli kaikkiaan yhdeksän ennen lastentarhatoiminnan kunnallistamista vuonna 1977. Sotaa seurannut jälleenrakentamisen aika oli yhdistyksen toiminnan laajentumisen aikaa. Erityisesti se koski Toivola-kodin lisärakentamista ja nuorten ammattiopintojen kehittämistä. Taloudellinen tilanne myös vakiintui 1950-luvulla. Toisaalta joistakin toiminnoista luovuttiin kuten Tuiran veistokoulusta ja Kaatumatautisten lastenkodista.³⁷

Yhteiskunnallisen nopean muutoksen ja murroksen aikoihin 1960-luvulla pyrittiin myös uudistamaan kasvatuskäytäntöjä. Vanha kuriin ja järjestykseen perustuva kristillinen kasvatusperusta oli ulkopuolisen arvostelun kohteena. Tämä näkyi myös ”vapaan kasvatuksen” malleina ja vaatimuksina.³⁸ Nuorten Ystävien täytyi arvioida uudelleen omia toimintamallejaan ja arvope-

³⁶ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry, 3-50; Liisa Hokkanen, Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003; Parasta Lapsille ry:n toiminnanjohtajan Sirpa Kermanin kirje Teuvo Raiskiolle Helsingistä 12.5.2003.

³⁷ Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987; Martti Niemelä, Tuiran veistokoulusta ammattiin, Iisalmi 2002.

³⁸ Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987; Martti Niemelä, Tuiran veistokoulusta ammattiin, Iisalmi 2002.

rustojaan. Peilautuminen kritiikin edessä loi pohjaa tulevaa uutta kokeilevaa lasten ja nuorten huoltotoimintaa varten.

3 MLL: piirijärjestöt, lastenlinnat ja terveystalot

Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Punainen Risti perustivat yhteisiä piirijärjestöjä. Oulun piirijärjestö vuonna 1931 ja Lapin vastaava vuonna 1938. Suomen Punaisen ristin toiminta, joka oli osa kansainvälistä järjestöä, erkani Mannerheimin Lastensuojeluliitosta. Tämä osaltaan aiheutti järjestölle tarpeen perustaa omat piirijärjestöt. MLL:n Oulun piiri perustettiin 27.12.1950 ja Lapin piiri 29.12.1950. Omien piirien perustaminen lisäsi jo olemassa olevien paikallisosastojen toimintaa ja aktiivisuutta.³⁹ Mannerheimin Lastensuojeluliiton erkaantuminen Suomen Punaisesta Rististä yhtäällä itsenäisti ja selkeytti järjestöä ja toisaalta kavensi kansainvälisyyttä, jota Punainen Risti oli edustanut. Kansainvälisen hyväntekijäjärjestön antama imago väheni ja järjestön kotimainen lastenhuoltoon liittyvä perustehtävä korostui.

Liiton toiminta pyrki kytkeytymään julkiseen valtaan ja sen sosiaalisectoriin. Toisaalta järjestö vaikutti yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaan erityisesti lastensuojelun kautta. Arvo Ylppö oli merkittävä pitkäaikainen vaikuttaja niin liiton sisällä kuin valtakunnallisestikin. Järjestö perusti Lastenlinnaa kuten Helsinkiin vuonna 1948. Sodan jälkeen terveystalo-järjestelmä tuli olemaan erinomainen valistuskanava ja lapsiperheiden terveyden edistäjä. Tämä korostui vielä sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien tarpeilla. Laki lasten neuvoloista oli osaltaan järjestön toiminnan ansiota. Tarvittiin myös terveystalot hoitotyöhön ja terveysvalistukseen. Kodinhoitajakoulutus oli myös merkittävä uusi avaus tulevaisuutta ajatellen vuodesta 1939 alkaen.⁴⁰

³⁹ Korppi-Tommola, Terve lapsi – kansan huomen, 45-48, 182-186; Suomen lapsen pitkä marssi, 74-75.

⁴⁰ Suomen lapsen pitkä marssi, 69; Korppi-Tommola, Terve lapsi – kansan huomen, 149-165.

4 Pelastakaa Lapset –Rädda Barnen: sotalapset ja jälkipalvelu

Eräs ongelma tuli olemaan naapurimaihin sijoitetut sotalapset. Syksyllä 1945 sosiaaliministeriö antoi Pelastakaa Lapset ry:n tehtäväksi kotimaahan palaavien sotalapsien jälkihuollon. Toiminta jäi kuitenkin vähäiseksi. Lapin sodan tuhot kotien menetyksinä oli Pelastakaa Lapset ry:n pohjoisen toiminnan suuria haasteita. Lapsia sijoitettiin väliaikaisesti järjestön toimesta Etelä- ja Keski-Suomeen. Kesävirkestystoiminta, jossa lapsia sijoitettiin perheisiin ”terveelliselle” maaseudulle koulujen kesäloman aikana oli myös yhdistyksen toimintaa, samoin ”kesäsiirtolat”, jotka olivat tarkoitettu kaikista köyhimmille helsinkiläislapsille. Kesälapsitoiminta saavutti laajenevaa suosiotaan 1950-luvulla.⁴¹

Järjestön organisaatiota uudistettiin elokuussa 1945. Toimintaa haluttiin enemmän tieteelliselle pohjalle. Uusi järjestäytyminen oli osaltaan Koteja Kodittomille Lapsille ry:n toiminnan uudistamista. Samalla nykyinen nimi, Pelastakaa Lapset –Rädda Barnen, tuli voimaan. Nimi on säilynyt järjestön osuvana ”tuotemerkkinä” nykyisyyteen ja tullut tutuksi keräysten myötä hyväntekeväisyys- ja avustusjärjestönä lähes kaikille suomalaisille. Yhdistyksen pääperiaatteena pidettiin edelleen jokaisen lapsen oikeutta hyvään kotiin. Pyrkimällä voimistamaan kansainvälisyyttä, Save the Children –organisaation kautta, ajateltiin sodanjälkeiseen Suomeen saatavan paremmin ulkomaista apua – lähinnä lännestä.⁴² Suomi oli sodan jälkeen ulkomaista apua tarvitseva maa ja avun saamiseksi toimittiin aktiivisesti. Sitoutumalla länteen myös tällä tavalla pyrittiin osaltaan vähentämään riippuvuutta vahvasta Neuvostoliitosta.

⁴¹ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 86-117; Sotalapset ry:n toiminta on nostanut uudelleen esille kipeäksi koetun sotalapsien ongelman seurauksineen. Syksyllä 2002 perustettiin myös alan kansainvälinen kattojärjestö INTERFEW (International federation of Evacuees and War Children). Paikallisesti on perustettu mm. Oulun seudun sotalapset ry (<http://www.edu.ouka.fi/sotalapset/lyhyesti.htm>).

⁴² Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 118-120; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

Muiden järjestöjen tavoin Pelastakaa Lapset ry perusti piirijärjestöjä vuodesta 1954 alkaen, jolloin aloitti neljätoista uutta piirijärjestöä kuten Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi. Organisaation vahvistaminen pyrki alueellisen toiminnan parantamiseen niin tiedottamisessa kuin lapsiperheiden auttamistyössä. Toisaalta uudistus pyrki parantamaan järjestön Helsingin keskusorganisaation suhdetta paikallistason toimintaan. Huoltotyö alkoi saada uusia ideoita, joissa alettiin esimerkiksi puhua lasten ongelmista eikä niinkään enää kurittomista ongelmalapsista. Huoltosuunnitelmat ja –kertomukset olivat osa pyrkimystä, jossa lapsen asemalle ja perheille haluttiin antaa kasvavia vaatimuksia.⁴³

Tultaessa 1960-luvulle oli pyrkimys entistä enemmän ammatillista järjestön huoltotyötä täydennyskoulutuksen, työn selkeyttämisen ja suunnitelmallisuuden kautta. Tätä tarvittiin niin kasvatilapsi- ja sijaiskotityössä kuin ottolapsityössä - ja niiden valvonnassa. Järjestön lastensuojelutyön ammatillistuessa lasten sijoitustoiminta siirrettiin kokonaan keskusjärjestön kouluttamille sosiaalityöntekijöille. Vuonna 1966 luovuttiin aikaisemmasta asiamiesverkostosta. Lastenkotien johtajien ammattitaitoon pyrittiin panostamaan. Vuonna 1970 aloitettiin kasvatusvanhempien neuvottelutilaisuudet. Ottolapsitoiminta oli järjestön vahvaa perinteistä osaamista. Esimerkiksi vuosina 1967-75 noin 200 lasta sai vuosittain pysyvän ottokodin. Pelastakaa Lapset ry:n omaa osaamis- ja kehittämistyötä oli jälkihuolto aina järjestön alkuvaiheista alkaen. Tästä toiminnasta käytettiin vielä nimitystä ”*jälkipalvelu*”. Perinteistä ehkäisevää lastensuojelutyötä edustivat kesälapsitoiminta, joka muutettiin lomalapsitoiminnaksi. Siirtyminen vastaanottokodeista pienryhmäkoteihin oli osa laajempaa kehitystä, jossa pyrittiin laitospaikkoihin kodinomaisuuteen. Kansainvälisyys näkyi käytännön työssä niin suomalaisten lasten adoptioina ulkomaille ja ulkomailta suomeen kuin kansainvälisten huoltotapauksien hoidon.⁴⁴

⁴³ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 121-125, 136-144, 148-206; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

⁴⁴ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 121-125, 136-144, 148-206; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

5 Piirijärjestöjen perustaminen vahvasti lastensuojelutyön paikallistoimintaa

Toisen maailmansodan jälkeistä aikaa leimasivat jälleenrakentaminen yhdistyneenä hyvään taloudelliseen kasvuun. Pyrkimys laajentaa ja kehittää eri yhteiskunnan toimintoja oli tavallista politiikkaa. Eriyttämällä pyrittiin osaltaan lisäämään taloudellista tuotantoa ja toimintojen rationaalisuutta. Suuret ikäluokat vaativat erityisjärjestelyjä niin kouluissa kuin terveys- ja sosiaalihuollossakin. Lasten runsaus toi yhteiskuntaan myös tulevaisuuden uskoa, aktiivisuutta ja nuorta energisyyttä. Äitiysneuvolajärjestelmä oli osa sodan jälkeisen ajan merkittävää sosiaali-, terveys- ja perhepolitiikkaa - ja käytäntöä. Valtio pyrki ottamaan entistä enemmän hallitsevaa roolia yhteiskunnan eri toimintasektoreilla kuten sosiaali- ja terveysasioissa.

Myös lastensuojelujärjestöt tavoittelivat toimintansa laajentamista. Toisaalta näkyi selvä pyrkimys ammatillistaa ja tieteellistä toiminnan perustaa. Verrattuna sotaa edeltävään aikaan Parasta Lapsille ry:n perustaminen vuonna 1945 toi lastensuojelutyöhön vasemmistolaisen kumouksellisen näkökulman ja vaihtoehdon. MLL ja Pelastakaa Lapset ry jatkoivat perinteisellä perustallaan ja sitä kehittämään pyrkien. Kesälapsitoiminta oli sinänsä perinteistä tapaa Suomessakin, jossa eri toimijat – seurakunnista järjestöihin – kasvattivat lapsia erilaisilla leireillä. Tämä tapahtui pääosin terveelliseksi koetulla maaseudulla.

Nuorten Ystävät vakiinnutti vahvaa asemaansa oululaisena järjestötoimijana. Valtakunnallisesti piirijärjestöjen perustaminen vahvasti lastensuojelutyön paikallistoimintaa, mutta toisaalta organisaatioiden tehostaminen lisäsi entisestään keskusjohtoisuutta ja Helsinki painotteisuutta lastensuojelussa. Järjestöjen toimintakentät ja imago olivat selvästi jo vakiintuneita. Kilpailuasetelma osaltaan pani ottamaan mallia toisista, mutta ennen kaikkea eriytti järjestöjä oman parhaan perinteisen osaamisalueen puitteisiin.

UUSIA LASTENSUOJELUJÄRJESTÖJÄ SYNTYI JA PERINTEISTEN TOIMINTAA KUNNALLISTETTIIN

Yhteiskunnan nopea rakennemuutos etenkin 1960-luvulta alkaen näkyi myös lapsiperheiden elämässä lisääntyvinä lasten käytöshäiriöinä. Lapsi alettiin nähdä yhä enemmän kotinsa tuotteena. Vanhempien kuolema tai lapsen hylkääminen olivat vielä sodan jälkeen puolessa tapauksessa huostaanoton syy, mutta 1980-luvulla enää kymmenen prosenttia (10%). ”*Sosiaalisten orpojen*” vanhemmat olivat yhteiskunnan määrittelemänä eri tavoin kyvyttömiä hoitamaan lapsiaan. Samaan aikaan aineellinen ja aatteellinen arvomaailma peräänkuulutti lisää vapautta lapsille ja yhteiskunnan holhousjärjestelmän murtamista. Vapaan kasvatuksen vaatimukset, yhdistettynä koulukotijärjestelmän purkamiseen, aiheuttivat hämmennystä ja väärinymmärrystäkin. Tuolloin luotettiin vielä perheiden omaan kykyyn hoitaa ja kasvattaa lapset parhain päin. Perinteisen huostaanoton oikeutus ja kritiikki sitä kohtaan voimistui. Laki lapsen elatuksen turvaamisesta vuonna 1977, parantunut sosiaaliturva ja kunnallinen päivähoitolaki (1973) antoivat entistä paremmat mahdollisuudet yksinhuoltajille hoitaa lapsensa itse. Ottolasten määrä putosi muun muassa paremman ehkäisyn myötä, jolloin ei-toivottujen lasten määrä väheni. Avioton lapsi ja yksinhuoltajuus ei ollut enää yhtä tuomittavaa kuin aikaisemmin. Toisaalta 1970-luvulla esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry kantoi huolta syntyvyyden laskusta. Järjestö koki perinteisen asemansa heikentyneen hyvinvointivaltion ja sen julkisen sosiaalihuollon kehittämisen paineissa. Järjestö pyrki osaltaan panostamaan lisää omaan osaamiseensa. Sijaiskotilapsen tukeminen oli toimintaa, jolla haluttiin varmistaa pitkäaikainen turvaverkko lapsen kehitystä ja kasvua ajatellen.⁴⁵

⁴⁵ Matti Kauppi – Elina Rautanen, *Oikeus hyvään kotiin*, 251-258; *Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta*.

1 Auta Lasta ry

Auta Lasta ry:n taustalla on Annikki Raatikaisen pitkä elämäntyö auttamis- ja lähetystyössä, joka pohjautui paljolti uskonnolliseen vakaumukseen helluntaiseurakunnassa. Heikossa asemassa olevien lasten auttaminen oli erityisesti Raatikaisen sydäntä lähellä. Vuonna 1968 hän muutti kasvattilastensa kanssa Ouluun. Viranomaisten ja erityisesti helluntaiseurakunnan tukemana perustettiin huhtikuussa 1969 Annikki Raatikaisen Lastenkotiyhdistys. Yhdistyksen kannatuksen ja tunnetuksi tekemiseksi julkaistiin Auta Lasta -lehti, josta juontui yhdistyksen nykyinen nimi vuodesta 1973 alkaen. Samaan aikaan Raatikainen irtaantui yhdistyksen työstä ja jäi jatkamaan auttamis- ja lähetystyötään Bangladeshissa. Yhdistys pyrki Oulun kaupungin kanssa viranomaisyhteistyöhön ja kytkennät poliittiseen päätöksentekoon helpottivat asemaa. Toiminnassa on ollut mukana pitkäjännitteistä vapaaehtoistyötä. Tärkeä vaikuttaja on ollut esimerkiksi Marja-Leena Kemppainen Auta Lasta ry:n hallituksen puheenjohtajana ja kansanedustajana.⁴⁶

Yhdistyksellä oli yksityistä päiväkotitoimintaa 1970-luvun alusta lähtien. Auta Lasta yhdistyksen lastenkodin paikka muuttui alussa lukuisia kertoja, mutta vuonna 1976 saatiin pysyvä tontti ja tilat lastenkotitoimintaa ajatellen. Paikan kunnostus vaati paljon rakennustyötä ja vapaaehtoista innostusta. Toiminta pyrittiin keskittämään 1980-luvulla Hietasaaren Heinäsalmeen, joka oli ollut kesäisin lähinnä virkistys- ja leiritoimintakeskuksena. Vuonna 1990 koko palvelukeskuksen toiminta voitiin siirtää Hietasaareen ja vanha lastenkoti Heinäkulma, Oulun Heinäpäästä, myytiin Helluntailähetykselle. Lama koetteli myös Auta Lasta ry:n toimintaa ja esimerkiksi leikkauslinjan seurauksista oli vuonna 1994 kristillisen päiväkodin, Heinäsirkkan, lakkauttaminen.⁴⁷

Vuosina 1985-92 rakennettu palvelukeskus Heinäsalmi on 13-paikkainen erityislastenkoti, joka tarjoaa lastensuojelulain mukaisia sijais-, avo- ja jälkihuollon palveluja. Nuorisoikäisten osastol-

⁴⁶ Laura Nuutinen & Suvi Rissanen, Auta Lasta ry – historia ja nykypäivä. Varhaiskasvatuskeskus. Oulun yliopisto 2001; Asta Tillander, Luotu taivasta varten. Kertomus Annikki Raatikaisen elämästä. Juva 2001.

⁴⁷ Laura Nuutinen & Suvi Rissanen, Auta Lasta ry – historia ja nykypäivä; Auta Lasta ry. 20 v., 20-vuotis juhlanumero 12.2.1989

la on seitsemän asiakaspaikkaa; erityishoidon ja itsenäistymisvaiheen osastolla kuusi paikkaa. Heinäsalmen palvelukeskus pyrkii yhteistyöhön lasten vanhempien, lastenhuollon ja alan asiantuntijoiden kanssa. Nuori saa yhdistykseltä monipuolista vapaa-ajan toimintaa; osallistuvaa ohjausta ja tukea. Hänen perheensä saa myös apua erilaisissa kriiseissä. Pyritään tarjoamaan kodikas ja turvallinen kasvuympäristö. Lastenkodissa työskentelevistä kahdestakymmenestä työntekijästä yksitoista toimii suoranaisissa ohjaus- ja kasvatustehtävissä. Tärkeänä työmuotona koetaan parityönä tapahtuva omahoitajuus. Koko perheen tukemisen idea näkyy myös perheterapian hoitomuotona ja jälkihuollon edelleen kehittämisenä. Nykyinen ”*Perhe On Paras –Projekti*” pyrkii kehittämään ”*laajennetun omahoitajuuden*” palvelukokonaisuutta. Kehitysvammaisten lastensuojeluasiakkaiden jälkihuollon kehittämishanke ”*Mukautetusti maailmalle*” toimii myös yhdistyksen perinteisen ihanteen pohjalta, jossa pyritään saattamaan lapsi ja nuori mahdollisimman turvallisesti itsenäiseen elämään.⁴⁸

Auta Lasta -lehti kertoo hyvin yhdistyksen kristillisestä arvo-perustasta, jossa ulko- ja sisälähetystyön arvomaailma ideaaleineen nousee toiminnan aatteelliseksi kivijalaksi. Paljon lainattu vertaus Raamatun Uudesta Testamentista ”*sallikaa lasten tulla tyköni*” nähtiin olevan ”lastensuojelun varhaisempia ilmenemismuotoja jo ajanlaskun alussa”. Perinteisen lähetystyön hengessä haluttiin viedä ”ystävyyttä maan ääriin”. Annikki Raatikaisen perustavaa työtä korostettiin erityisesti yhdistyksen juhlavuosien aikana.⁴⁹ Kotimaan toiminta poikkeaa jonkin verran niistä lähinnä kehitysmaihin kohdistuneista ulkolähetystyön arvoista, joissa pyrittiin selvästi käännyttämään ”pakanoiksi” luokiteltavia toisin uskovia. Kotimaan toiminnan perusta tapahtuu tutun kulttuuripiirin sisällä, jolloin hoidettavien ja kasvatettavien lasten suhteen ei esiinny yhtä suurta muutoksen ja ohjailun painetta kuin ulkomail-la. Kristillinen arvoperusta halutaan antaa lapsille osana aineellista ja henkistä hyvinvointia. Auta Lasta -lehtien kristillisyyksi esiin-

⁴⁸ Laura Nuutinen & Suvi Rissanen, Auta Lasta ry – historia ja nykypäivä; Esite: AUTA LASTA RY. Heinäsalmi. Työtä lapsen ja nuorten parhaaksi ja perheen tukemiseksi; Perhe on paras. POP-Projekti. ”Lastensuojelun uudet soinnut” Auta Lasta ry. Heinäsalmikoti. Erityislastenkoti, Oulu.

⁴⁹ Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, toukokuu 1989.

tyy erittäin positiivisessa valossa, eikä esimerkiksi lähetystyön oikeutuksen problematisointia juuri esiinny.

Lasten hoidossa painotettiin vuonna 1990 yhteiskunnan määrittämää lakisääteistä tehtävää, johon liitettiin yhdistyksen oma kristillinen tehtävä ja näkökulma. Hyvinvointivaltion lapset koettiin fyysisesti erittäin terveiksi, mutta henkinen pahoinvointi koettiin suureksi, josta esimerkkinä mainittiin nuorten suuret itsemurhaluvut. Järjestön tavoitteena oli ”*ihmisen ruumiin, sielun ja hengen kasvaminen*”. Lasta haluttiin korostaa myös yksilönä. Toisaalta lamavuodet epävarmuuksineen ja ahdistuksineen nostivat perinteisiä arvoja esille ja kristillinen arvoperusta korostui entisestään. Lama osaltaan nosti perheen merkitystä ja tällä oli vaikutusta yhdistyksen tuleviin jälkihuollon ja perheterapian ideaaleihin: ”*yhdessä kasvuun – perhe on voimaa*”.⁵⁰ Uudet ihanteet lapsen oikeuksista ja yksilöllisyydestä kohtasivat perinteisen kristillisen kasvatusarvomailman, jotka ovat hieman ristiriitaisiakin. Ajan jatkuvan kehittämisen henki ja muutosvastarinta kävivät rinnan.

Laman jälkeen koettiin uhkaksi lastensuojelua ajatellen kuntien saamien valtionapujen uudelleen järjestelyt, jolloin perinteinen ”korvamerkitty raha” jäi pois. Auta Lasta ry kuuluttikin ”*kunnallista omaatuntoa*” päättäjiltä. Muutoksen ja erilaisten uhkien ja pelkojen paineen koettiin heikentävän erityisesti perheen asemaa instituutiona, jota tehostivat pieni syntyvyys ja lapsiluku. Hyvinvoinnin ylläpitäminen edellytti ajan hengen mukaan verkottumista.⁵¹

Auta Lasta ry on ollut tärkeä omaleimainen paikallinen toimija ja vaikuttaja oululaisessa lastenkotitoiminnassa ja lastensuojelutyössä. Hyvät suhteet poliittisiin päättäjiin on vahvistanut asemaa ja turvannut osaltaan toiminnan jatkuvuuden. Annikki Raatikaisen

⁵⁰ Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, kesäkuu 1990; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, kesäkuu 1992; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, joulukuu 1993; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, toukokuu 1994.

⁵¹ Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, toukokuu 1995; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, marraskuu 1995; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, joulukuu 1996; Auta Lasta Ry 14.2.1999, Juhlanumero; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisu. Oulu, joulukuu 2001, Annikki Raatikainen 1921-2001.

henkilökohtainen vakaumus ja panostus lasten asemaan on jäänyt elämään käytännön lastenhuoltotyöhön.

2 Onnelan Lastenkoti Oulun kaupungille

Sijoitettujen lasten oppi- ja ammattikoulutus onnistui monesti paremmin Onnelasta käsin kuin esimerkiksi maaseudun sijoituskodista. Lastenkotia laajennettiin lisärakennuksella vuonna 1968. Toiminnan rahoitus tuli kuntien päivähoitomaksuina, Pelastakaa Lapset ry:n ja Raha-automaattiyhdistyksen tukena. Onnelan Lastenkoti siirtyi vuonna 1976 Oulun kaupungille.⁵² Järjestö pyrki kunnallistamaan lastenkotitoimintaansa koko maassa 1970-luvulla käyttäen uuden sosiaalilainsäädännön mahdollisuudet julkisen sektorin ja sen hyvinvointivaltion ideaalien mukaisesti. Pyrkimys pienryhmäkoteihin ja perinteisen sijoitustoiminnan kehittämiseen palauttivat toimintaa järjestön perustehtäviin, joihin paras osaminen yhdessä viranomaisien kanssa myös liittyi.⁵³ Vaikka hyvinvointivaltion rakentaminen oli koettu lievästi uhkaksikin järjestön piirissä, niin toisaalta haluttiin käyttää uuden tilanteen suomat mahdollisuudet oman organisaation kehittämiseen ja voimavarojen keskittämiseen.

Vuodesta 1967 lähtien, jolloin avattiin Oulussa Pelastakaa Lapset ry:n sijoitustoimisto, oli mahdollisuus avustaa kuntien viranomaisia sijoituskotien etsinnässä Oulun ja Lapin lääneissä. Onnelan Lastenkodin myynnin tuloja käytettiin itsenäistyvien nuorten tukitoimintaan. Pelastakaa Lapset ry:n jälkihuoltotoiminta hankki tukiasuntoja, mutta tämä toimintamuoto supistui pian nykyiseen yhteen tukiasuntoon. Oulun osasto on yhdessä Pelastakaa Lapset Pohjois-Pohjanmaan piirin kanssa järjestänyt sijoitusperheille (noin neljäkymmentä perhettä vuosittain) lomaviikonloppuja. Perheiden valintaan ovat osallistuneet järjestön paikallinen sijoitustoimisto yhdessä Oulun kaupungin sosiaaliviraston kanssa. Pelastakaa Lapset ry:n perinteinen kansainvälisyys näkyy Oulun osaston kehitysmaihien suuntautuvana lastenkotien tukemisena

⁵² Tyyne Meriläinen, Lastenkotitoiminnasta se alkoi. Pelastakaa Lapset Oulun Osasto ry:n toiminta 1920-luvulta 1990-luvulle.

⁵³ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 177-192; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

(Bal Rashmi Intiassa ja Hogares Providencia Mexico Cityssä) ja kummilapsitoimintana Keniassa.⁵⁴

3 Nuorten Ystävien päiväkodit kunnallistettiin

Nuorten Ystävien toiminta pohjautui 1970-luvulla kuuteen lastentarhaan ja kahteen seimeen Oulussa; Pohjolan Poikakotiin, Toivola-kotiin ja vuonna 1969 perustettuun tyttöjen nuorisokotiin. Vuonna 1973 päivähoitolain voimaantumisen myötä yhdistyksen päivähoitolaitokset kunnallistettiin. Tämä nähtiin koko järjestelmän etuna ja toisaalta uusi järjestely antoi mahdollisuuden keskittyä jäljelle jääneisiin työmuotoihin, jotka pohjasivat yhdistyksen alkuvaiheisiin.⁵⁵ Ajan henki oli voimakkaasti julkisen vallan vastuun ottamista sosiaalityöstä. Merkittävä tekijä oli myös naisten entistä suurempi siirtyminen palkkatyöhön ja sen arvomaailmaan. Tämä osaltaan lisäsi kodin ulkopuolisen lastenhoidon tarvetta. Nuorten Ystävien lastentarhatoiminnan siirtyminen julkiselle sektorille oli myös taloudellisten resurssien osalta tarkoituksenmukaista.

Kasvatuskäytäntöihin 1960-luvulla liittynyt muutospaine näkyi 1970-luvulla Pohjolan Poikakodin omaperäisenä hajautettuna toimintamallina, joka pohjautui sekä keskuslaitoksen monipuolistuviin terapioihin, koulu- ja ammattikoulupalveluihin että itsenäisesti toimiviin perhekoteihin. Laitosmaisuudesta pois pyrkiminen herätti myös laajemmin myönteistä huomiota Suomessa. Nykyisin Pohjolakoti Muhoksella käsittää yhdeksän perhekotia, erityistä huolenpitoa ja kriisipalvelua tarjoavan yksikön, tukiasuntoja, perhekuntoutuspalveluita; peruskoulutusta ja ammatillista opetusta antavan koulutusyksikön. Toiminta on laajentunut valtakunnalliseksi kuuteen alueyksikköön. Nykyiseen ajan henkeen kuuluu lukuisat kehittämishankkeet ja projektit.⁵⁶ Projektit toimivat paitsi rahoituskeinoina myös toimintakokeiluina, joista parhaiden ideoiden halutaan jäävän pysyviksi. Pysyvän rahoittajan saaminen on

⁵⁴ Tyyne Meriläinen, Lastenkotitoiminnasta se alkoi, 8-19; Pelastakaa Lapset 4-5/1976.

⁵⁵ Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987.

⁵⁶ Heikki Vainiokangas, Mutta uneksia saa ehdottomasti...Pohjolakoti 80 vuotta 1995; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.

edelleen keskeinen ongelma uusien toimintojen jatkuvuutta ajatellen.

Nykyisin Nuorten Ystävien lastensuojelutyö tuottaa monimuotoisia lastensuojelutyöpalveluja: erityislastenkotityö, tiivis perhetyö, avohuollon perhetyö; jälkihuollon ja yksittäisten asiakaskohdainten palvelujen toiminnot. Lisäksi pyritään kehittämään ja koekilemaan uusia ”ennaltaehkäisevän” lastensuojelutyön muotoja. Toiminnan tärkeänä perustana voi pitää vuonna 1969 perustettua Väliportista, joka on 6-18-vuotiaille tarkoitettu kahdeksanpaikkainen lastenkoti, jossa on myös kolme itsenäistymisasuntoa. Väliportaan toimintamuoto on laitossijoitus, ohjaava perhetyö sekä avohuollon yksilöidyt ja räätälöidyt tukipalvelut.⁵⁷ Nuorten Ystävillä on nykyisin seitsemänkymmentä (70) nuorten erityisryhmien tukiasuntoa eri puolilla Suomea. Toiminta painottuu kuitenkin edelleen Pohjois-Suomen alueelle.⁵⁸

4 Oulun ensi- ja turvakoti

Varsinaisten turvakotien perustamiseen vaikuttivat keskeisesti 1970-luvulla virinnyt keskustelu perheväkivallasta. Turvakotitoiminnassa on osaltaan ollut feministinen liike vaikuttajana. Feministinen turvakoti, kuten Pietarsaassa, on suljetumpi ja miesasiakkaita ei oteta vastaan. Väkivallan syyksi nähdään patriarkaalinen yhteiskunta ja valta. Vaikka feministiset vaikuttimet ovat useimpien turvakotien ideologiassa mukana, niin valtaosa turvakodeista on perhekorosteisia, jotka toimivat lastensuojelullisilla periaatteilla. Työssä nojataan pääosin perhedynaamisiin teorioihin. Turvakotitoiminta oli järkevää kytkeä ensikotien yhteyteen. Suomalaisen turvakotitoiminnan taustalla on ensikotien historia, joiden tarkoituksena oli tarjota naimattomille äideille ja heidän lapsilleen hoitokoteja. Maamme ensimmäinen ensikoti avattiin Helsingissä vuonna 1942. Oulun Ensikotiyhdistys perustettiin

⁵⁷ Martti Niemelä, Väliportas, elämäni yksi tukiportas. Lastensuojelua, sijaishuoltoa, avohuollon perhetyötä ja kehittämistoimintaa Erityislastenkoti Väliportassa 1969-1999, Oulu 1999; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.

⁵⁸ Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.

vuonna 1945 ja varsinainen Ensi Koti avattiin käyttöön kolme vuotta myöhemmin.⁵⁹

Maamme ensimmäiset turvakodit perustettiin vuonna 1979 Helsinkiin, Kotkaan, Turkuun ja Ouluun, jossa toiminnasta huolehti ensikotiyhdistys. Turvakotien tehtävänä oli ”*torjua perheväkivaltaa, selvittää sen syitä ja parantaa uhreiksi joutuneiden asemaa*”. Nykyisin työ määritellään kriisityöksi, jossa on tarkoituksena auttaa kaikkia perheenjäseniä perheväkivaltilanteissa. Terapeuttista hoitoa ei juuri anneta, vaan pyritään ohjaamaan tarvitsevat esimerkiksi mielenterveystoimistoon tai perheneuvolaan. Tehtävää tukee yhteistyö eri viranomaisten kanssa. Oulussa on toiminut myös miesryhmä jo vuodesta 1994 alkaen. Oulun ensi- ja turvakodissa on tehty miestyötä, jolla pyritään pääosin auttamaan väkivaltaisista miehiä luopumaan väkivaltaisista toimintamalleista konfliktitilanteissa.⁶⁰

Oulun ensi- ja turvakoti, joka sijaitsee Tuiran Kangastiellä, perustettiin antamaan turvaa ja tukea perheen ristiriitoihin ja ongelmiin Pohjois-Suomen ja erityisesti Oulun seudun asukkaille. Apua annetaan perheväkivaltaan ja perhe-elämän ongelmiin kaikille perheenjäsenille: naisille, lapsille ja miehille. Järjestön tekemä työ jakaantuu väkivaltatyöhön ja perhetyöhön. Vauvanhoito ja muut lapsiin ja perheeseen liittyvät ongelmat työllistää myös ensi- ja turvakotia perinteisesti.⁶¹

⁵⁹ Tiina Suopajarvi, Parisuhdeväkivalta ja suomalainen turvakotityö vuonna 2000. Oulun ja Pietarsaaren turvakotityöntekijöiden arkiteoreettiset selitysmallit parisuhdeväkivallasta ja niiden vaikutukset turvakodin toiminnan malleihin. Kulttuuriantropologian pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto 2001; Feministisessä liikkeessä on ollut jo 1960-70-luvuilla olettamus, että patriarkaalisen valta on suurin syy perheväkivaltaan. Toisaalta kulttuureissa, joissa naisten asema on vahva, esiintyy myös perheväkivaltaa. Katso esimerkiksi Marjorie Shostak, *Nisa: The Life and Words of a !Kung Woman*. London 1990; Patrisia Draper, *Social and Economic Constraints on Child Life among the !Kung*. In *Kalahari Hunter - Gatherers, Studies of the !Kung San and Their Neighbours*. R.B. Lee, Irvn DeVore. Harvard USA 1978; Pyrkimys eristää turvakodin asiakas ja sulkea mies pois feministisen turvakodin avusta, voi liittyä 1960-70-luvuilla olleisiin erillään kehittämisen oppeihin? Niillä pyrittiin sekä rationalisoimaan talouden kehitystä että ratkaisemaan sosiokulttuurisia ongelmia. Tämä länsimaissa vallinnut eriyttämisen ideologia kulminoitui Etelä-Afrikan apartheid-politiikassa.

⁶⁰ Suopajarvi, 19-20, 21-22, 25-26.

⁶¹ <http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>: nettisivujen tieto on keväältä 2003.

Perhetyön pyrkimyksenä on tukea vauva- ja lapsiperheiden selviytymistä kriiseissä ja vanhempien voimavarojen ehtyessä. Ensikoti auttaa vanhemmuuteen valmentautumisessa. ”Baby Blues” pyrkii helpottamaan synnytyksen jälkeistä masennusta. Seraffiina tarjoaa perhekuntoutuksen avopalveluja. Isyysneuvola kehittää isän ja lapsen suhdetta. Lisäksi ensikoti on tapaamispaikkana etävanhemmille ja lapsille.⁶²

Väkivaltatyö pyrkii auttamaan kaikkia perheväkivallan osapuolia: uhria, väkivallan käyttäjää ja väkivallan sivustaseuraajaa. Työmuotoina on tarjota turvakoti ja avopalveluita väkivallan uhrille, tehdä lapsityötä väkivaltaa todistaneille lapsille ja antaa tukea miehelle, joka käyttää väkivaltaa.⁶³ Tavallisimmin perheväkivallan uhrina on nainen, jolloin työmuotona naiselle ovat lähinnä turvakoti, avopalvelu ja naisten ryhmä. Väkivaltaa käyttänyt mies saa halutessaan sekä miesten keskinäistä tukea että apua väkivaltaryhmästä. Isä jää usein perheessä etäisemmäksi suhteessa lapseen, jolloin tarjotaan ensi- ja turvakodissa isyysneuvolaa, tietoa isyydestä ja tarjotaan tapaamispaikkaa.⁶⁴

Varsinainen lapsityö tarjoaa apua perheen erilaisista ongelmista kärsivälle lapselle. Pyritään perheen ristiriitatilanteiden selvittämiseen ja perheen mahdollisen väkivaltatilanteen altistaman lapsen tukemiseen ja auttamiseen. Monet vanhempien ristiriidat rasittavat yhtä lailla myös lapsen psyykkeä ja elämässä jaksamista.⁶⁵ Oulun ensi- ja turvakoti on tärkeä paikallinen lastensuojelutoimija, joka pyrkii auttamaan akuuteissa kriisitilanteissa ja niistä selviytymään. Toiminta nojautuu nykyisiin perhetyö- ja terapiamalleihin, jotka ovat laajemminkin lastensuojelutyön toimintamuotoina eri painotuksin ja termein. Eriyisen tärkeäksi ensi- ja turvakotityön tekee se, että suomalaisessa yhteiskunnassa on perheväkivallan todettu olevan suuri ongelma.

⁶² <http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>

⁶³ <http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>

⁶⁴ <http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>

⁶⁵ <http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>

5 Sydänlapset ry

Sydänlapset ry on valtakunnallinen synnynnäisesti sydänvikaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheittensä asioista huolehtiva järjestö, joka perustettiin vuonna 1975. Lasten sydänleikkaujonot ja sairaanhoitajapula olivat syynä siihen, että lastenkardiologi Leena Tuuteri kutsui sydänsairaiden lasten vanhempia Sydänvikaisten Lasten Tuki ry:n perustavaan kokoukseen.⁶⁶

Ensimmäiset sopeutumisvalmennuspäivät järjestettiin jo seuraavana vuonna. Järjestö laskee osaltaan ansiokseen sen, että leikkausjonot puolittuivat viidessä vuodessa, jolloin vuonna 1980 jonnossa oli 127 sydänlasta. Alun sydänlasten vanhempien vapaaehtoistyö poiki myös pohjoismaista yhteistyötä vuodesta 1984 alkaen. Ensimmäinen palkallinen työntekijä aloitti järjestössä seuraavana vuonna, jolloin myös RAYn ensimmäinen toiminta-avustus järjestölle saatiin. Toivotaan, toivotaan –keräys tuotti hyvin rahaa sairaaloiden laitehankintoihin ja tiedottamiseen. Kela alkoi rahoittaa kursseja nuorille ja perheille vuodesta 1987 alkaen. Sydänlasten leikkausjonot hävisivät vuonna 1997 ja seuraavana vuonna kansainvälinen Young Hearts –tapaaminen järjestettiin Rovaniemellä. Järjestö tutkii ja seuraa sydänlasten asioita, pyrkii vaikuttamaan, tiedottamaan, järjestämään erilaisia teematapahtumia; kuntoutusta ja elämysleirejä. Järjestöllä on kaksikymmentäkaksi (22) alueosastoa kuten Oulun seutu ja Lappi. Sydänlapset ry on suoraan valtakunnallisen Suomen Sydänliitto ry:n alainen. Alueellisen toimikunnan tehtävänä on valvoa Sydänlasten alueellisia etuja ja toimia tiedonvälittäjänä kentälle ja itse järjestölle.⁶⁷

Sydänlapset on malliesimerkki siitä, miten järjestön perustointia erikoistettiin käsittämään lapsia ja nuoria, johon liittykin usein erilaista lääketieteellistä ja psyko-sosiaalista erityistietoa ja osaamista. Toisaalta varainhankintaan osattiin käyttää median, lähinnä television, antamia mahdollisuuksia. Radion sävellahjaperinne sai uuden 1980 ja -90-luvuille tyypillisen tavan nostaa tärkeitä asioita esille. Tämä perinne näkyi vielä uuden vuosituhan-

⁶⁶ Sydänlapset ry. 25-vuotta. Järjestön oma esite.

⁶⁷ Sydänlapset ry. 25-vuotta. Järjestön oma esite; Sydänlapset r.y. Oulunseudun alueosasto. Jäsentiedote 1/2003

nen alussa esimerkiksi nuorten huumehoidon puolesta käydyssä, ja median näkyvästi tukemassa, Katkolla tulevaisuus -kampanjassa.

6 Järjestöt kokivat hyvinvointivaltion mahdollisuutena – ja uhkana?

Median merkityksen kasvu vallankäyttäjänä suomalaisessa yhteiskunnassa oli merkittävä tekijä ja erityisesti television yleistyminen 1960-luvulta lähtien vaikutti väestön arvomaailmaan. Markkinatalouden vahvistuminen ja kulutuksen lisääntyminen liittyivät myös tulevan globaalisation muotoutumiseen. Toisen maailmansodan jälkeinen pitkä tasainen talouskasvu loi osaltaan pohjaa suomalaisen yhteiskunnan rakentamiselle ja sen poliittisen ideologian samankaltaistumiskehitykselle, jota ulkopoliittiset syyt tukivat. Konsensus ja kolmikantajärjestelmä tulomarkkinapolitiikassa olivat tavoiteltavia ihanteita. Hyvinvointivaltion rakentaminen 1970-80-luvuilla marginalisoi ja selkeytti lastensuojelujärjestöjen toimintaa lähinnä perinteisille vahvoille osaamisalueille. Lastentarhojen ja päiväkotien kunnallistaminen siirsi järjestöjen rakentamaa alan osaamista julkisen palvelusektorin hyödyksi. Asetelma herätti hieman vastarintaakin, jossa koettiin hyvinvointivaltion uhkaavan järjestöjen asemaa ja olemisen oikeutusta. Ajan toinen suuri murros lapsille ja nuorille oli peruskoulujärjestelmän luominen, jonka voi katsoa vahvistaneen perusturvayhteiskuntaa.⁶⁸ Oululaisten järjestöjen lastenhuolto oli tämän valtakunnallisen kehityksen mukana, jossa toimintoja siirrettiin julkiselle sektorille – lähinnä kunnille.

Perusturva- ja hyvinvointiyhteiskunnan rakenteet vahvistuivat, mutta samalla 1970-luvun lopulla nousi lännessä, lähinnä Britanniassa ja USAssa, vahvasti esille neoliberalistisia oppeja, jotka korostivat omatoimisuutta, yksilöllisyyttä ja arvostelivat hyvinvointivaltion holhousta. Tämä kertoi uusista arvoalinnoista, jotka liittyivät uskonservatiiviseen ajatteluun, jossa taloudellinen

⁶⁸ Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 4/4. Jyväskylä 1991: Lauri Haataja, Kekkonen aika; Seppo Knuutila, Ylikansallisen massakulttuurin maihinnousu; Pekka Tarkka, Nuoren tasavallan taide ja tiede ja Taistelut kulttuurista; Lauri Haataja, Koiviston aika.

eriarvoisuus nähtiin aktivoivana tekijänä. Pyrkimys matalan inflaation politiikkaan palveli uutta pääomiin liittyvää vaurastumista. Tämä johti myös ajatuksiin ”ainoasta oikeasta” vahvan rahan politiikasta, jonka juuret tulivat osaltaan monetarismista. Vanhojen liberalististen talousoppien uudelleen esille nostaminen sopi myös 1900-luvun lopun talouden murrokseen ja sen globaalisatitioon. Aikaisemmin lähinnä keynesiläinen talouspoliittinen suuntaus ja pitkä sodanjälkeinen vaurastuminen perustui paljon velkää pääoman käyttöön, johon inflaatio osaltaan kannusti. Hieman kärjistäen, 1980-luvulta alkaen, uusi poliittinen suuntaus halusi näin luoduille pääomille parempaa tuottoa alentamalla inflaatiota, mikä väistämättä lisäsi myös työttömyyttä. Tälle arvomaailmalle haettiin tieteen puolelta tukea 1970-luvun lopulta alkaen - lähinnä sosiobiologiasta, mikä antoi näennäisen geneettisen ennalta määräämisopin perustan eriarvoiselle yhteiskunnalle.⁶⁹

Orastavan neoliberalismin ja oikeistolaisuuden sosialismin arvomaailmat kulkivat jo Suomessa 1980-luvun alkupuolella rinnakkain. Talouden, ja pääomien liikkumisen vapauttaminen varmistivat kehityslinjan ja loi pohjan voimakkaalle talouskasvulle, jota turvattu idänkauppa vielä tuki. Toisen maailmansodan läntisten voittajien arvomaailma tuli myös Suomessa vallitsevaksi, jossa lähinnä brittiläinen maailma välitti ensin hyvinvointivaltion idean ja sitten neoliberalistisen oikeistolaisen suuntauksen. Kylmän sodan päättyminen lännen voittoon vahvisti tätä kehityssuuntaa 1990-luvulla. Tämän suuntauksen tukena on ollut USAn merkittävä vaikutus yhteiskunnassamme myös median ja viihdeteollisuuden muodossa. Massakulttuurin ”maihinnousu” erityisesti sähköisten viestimien kautta on leimannut suomalaisten arkea viime vuosikymmenillä.⁷⁰ Tämä asetelma on vaikuttanut suuresti myös lasten ja nuorten elämään ja arvoihin.

⁶⁹ Jeremy Rifkin, *The end of work, the decline of the global labour force and the dawn of the post-market era*. New York. 1995; Esimerkiksi Richard Dawkins, *The Selfish Gene*. Oxford 1976.

⁷⁰ Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 4/4. Jyväskylä 1991: Lauri Haataja, Kekkonen aika; Seppo Knuutila, Ylikansallisen massakulttuurin maihinnousu; Pekka Tarkka, Nuoren tasavallan taide ja tiede ja Taistelut kulttuurista; Lauri Haataja, Koiviston aika.

LAMA KOROSTI JÄRJESTÖJEN TARPEELLISUUTTA, PERUSARVOJA JA TALOUTTA

Lama 1990-luvun alussa aiheutti nopeasti keskustelun uhatusta perusturvasta. Sairausvakuutusjärjestelmän tuli nyt olla kustannustietoinen, jossa vältettiin turhia kuluja. Pätkätyön korostaminen sopi uusiin näkökulmiin. Toimeentuloturvan perusturvasta oltiin huolissaan ja siitä haluttiin kansalaisille perustuslain henkinen turva. Silti nuorten osalta pohdittiin sosiaaliturvan heikennyksiä ja tuen kytkemistä pakkoon opiskella tai ainakin pyrkiä siihen sosiaaliturvan vastikkeellisena ehtona. Leikkaus, karsiminen ja supistaminen koettiin jo ahdistavana ja epäiltiin oireellisesti sen ajatuksen autuutta, että halvalla saa hyvää. Priorisointi koettiin uhkana terveyden hoidossa ja sosiaalialalla, joita silti pidettiin korkeatasoisina. Kilpailun välttämättömäksi kokeminen ja sen hyväksyminen näkyi selvästi kannanotoissa. Palveluja, yksityisiä ja julkisia, tuli sekä tehostaa että keskittää taloudellisiin perusteisiin.⁷¹

Suomessa 1990-luvun alkuvuosien lama oikeistolaisti arvo maailmaa ja tarjosi kovalle markkinatalouspolitiikalle eräänlaisen

⁷¹ Mikko Tuohi, Perusturva turvanamme; Hilikka Arola, Lasse Laatonen, Sosiaaliturva ei ole saavutettu etu, Markku Toropainen, Perusturva räätälöitävä elämäntilanteeseen sopivaksi. Valtio ansioihin sitoutumattoman turvan maksajaksi. Sosiaalivakuutus 3-4/1991; Jaakko Pajula, Sairausvakuutuksen peruslinjoista. Sosiaalivakuutus 5-6/1991; Olli Valpola, Kela haluaa kattavan ja ehyen eläkejärjestelmän; Eeva Ahokas, Kela päättämään työkyvyttömyyseläkkeistä?; Veikko Teikari, Työketjut terveiksi, niin eläkehalut vähenevät. Sosiaalivakuutus 7/1991, Mikko Tuohi, Työ miehen kunnia. Sosiaalivakuutus 1/1992; K.J. Lång, Toimeentulon turva perusoikeudeksi. Sosiaalivakuutus 3-4/1992; Mikko Tuohi, Nuorten turva. Sosiaalivakuutus 6/1992; Sosiaalivakuutus-lehti (Ettalousoalueesta ja sosiaaliturvasta) 7-8/1992; Mikko Tuohi, Karsitaan. Sosiaalivakuutus 1/1993; Mikko Tuohi, Asua pitää; Pentti Rönkkö, Asumisen tukeminen kohdentuu väärin. Sosiaalivakuutus 2/1993; Mikko Tuohi, Kuka saa hoitoa? Sosiaalivakuutus 3/1993; Mikko Tuohi, Palveluja yhteen. Sosiaalivakuutus 5/1993; Mikko Tuohi, Miten sosiaaliturva jaetaan? Sosiaalivakuutus 6/1993; Pekka Morri, Korkeatasoista. Sosiaalivakuutus 1/1994; Merja Moilanen, Tuloloukut puhuttivat; ”Markkinat tarvitsevat aina säätelyä” (Quintin Oliver); Markkinatalous ei halua osallistua hyvinvointivaltion kustannuksiin, mutta tulokset kelpaavat (Ilkka Tuomi). Sosiaaliturva 18/1995.

alibin. Voitiin vedota ylivertaiseen markkinavoimaan, joka ikään kuin pakotti toimimaan vain yhdellä tavalla. Toisaalta ETA-sopimus ja pyrkimys Euroopan Unioniin tukivat taloudellista leikkauslinjaa ja matalaa korko- ja inflaatiopolitiikkaa. Tämän kehityslinjan rinnalla säilyi pyrkimys pitää kiinni hyvinvointivaltion perusteista ja perusturvasta. Hyvinvointivaltion aikaisena ideana oli alistaa talous yhteiskuntapolitiikan yhdeksi tärkeäksi välineeksi, mutta neoliberalistiset talousopit nostivat talouspolitiikan tärkeimmäksi, jolloin sosiaalipolitiikka ja yhteiskuntapolitiikka olivat alisteisia taloudelle ja sen kansainvälisille markkinavoimille.

Euroopan Unionin jäsenyys tuli toimimaan jonkin verran vastakulttuurina suhteessa neoliberalistisiin aatevirtauksiin. EU palautti lukuisten säännösten ja direktiivien kautta uusia säätelyn elementtejä suomalaiseen yhteiskuntaan. Hyvinvointivaltion ajatus on myös laajalti hyväksytty Euroopassa ja tämä osaltaan tukee luotujen hyvinvointimallien säilyttämistä.

Julkisen sektorin lastenhuollossa pyrittiin 1980-luvulla päivähoidossa ja kouluissa lisäämään lasten yhteisöllisyyttä suhteessa ympäristöönsä, mutta toisaalta paineet yksityisyyteen, yksilöllisyyteen ja markkinatalouden kasvutekijöihin vaikuttivat yhteisöllisyyttä hajottavasti. Lasten pahoinvointi selvästi lisääntyi. Talouden voimakkaan kasvun jälkeen seurasi 1980-luvun lopun ylivelkaantumisen niin perheissä kuin julkisella sektorilla. Tämä kumuloitui lisääntyvinä sosiaalisina ongelmina ja sosiaalisen sektorin jakevaran niukkuutena.⁷² Lapset ja nuoret joutuivat lamavuosina kokemaan kouluissa, päiväkodeissa ja kodeissa uutta niukkuuden jakamista, joka oli paitsi jonkin verran taloudellista välttämättömyyttä myös ideologista valintaa.

Erityisesti 1990-luvulla pyrittiin kytkemään kiinteämmin järjestöjen tekemät sosiaalipalvelut ja huoltotoimet osaksi julkisen sektorin palveluja. Lukuisten projektien ja järjestökentän pirstaleisuus kannusti etsimään uusia toimintamalleja osaltaan sosiaalialan niukentuvan kuntatalouden paineessa. Tästä symbioottisesta suhteesta toivotaan molempien osapuolien hyötyvän ja palvelujen

⁷² Anne Vierelä, Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma, 79-87. Alueelliset hyvinvointistrategiat. Petri Kinnunen, Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003.

tehokkuuden parantuvan. Esimerkiksi vammaispalvelut, jotka pohjautuvat pääosin vammaispalvelulakiin, on pyritty keskittämään myös järjestöjen osalta osaksi Oulun kaupungin Sosiaali- ja terveystoimen kokonaisuutta.⁷³ Vammaisjärjestöjen toiminta kohdistuu myös vammaisiin lapsiin ja nuoriin: esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan Autismiyhdistys, Pohjois-Pohjanmaan Dysfasiayhdistys ry (PoPoDy), MS-liitto, Oulun Kuulovammaisten Lasten Tuki ry ja Oulun Kehitysvammaisten Tuki ry.⁷⁴ Oulun seudulla toimii myös kansainvälinen Kynnys ry (Oulun Itsenäisen Elämän Keskus), joka on vammaisten perus- ja ihmisoikeusjärjestö.

Nuorten huumeongelmat nousivat 1990-luvulla merkittäviksi teemoiksi lisääntyneen huumeiden käytön seurauksena. Järjestöt pyrkivät vastaamaan kasvavaan hoitotarpeeseen. Esimerkkinä tästä oli Merimajakka ry:n perustaminen, johon antoi alkusysäyksen ”räjähdysmäinen huumeiden käytön lisääntyminen alaikäisten nuorten parissa myös täällä Pohjois-Suomessa”. Laitoskuntoutuspalveluja tuottavat yksiköt sijaitsevat Roinilan kartanossa Utajärvellä ja Päivärinteellä Muhoksella. Lisäksi tarjotaan avopalveluina ”psykososiaalisia koulutus-, ohjaus- ja kuntoutuspalveluja mm. tukiasumisen, keskusteluavun ja konsultoinnin muodossa”. Järjestö pyrkii myös ehkäisevään päihdetyöhön tiedottamisen ja tapahtumien järjestämisen kautta.⁷⁵

1 Reilun kaupan Pääskyt ja lastensuojelujärjestöjen ongelmakeskeinen kehitysmaakuva

Monet järjestöt tekevät myös Oulun alueella varsinaisen toiminnan ohella myös lapsiin ja nuoriin erityisesti kohdistuvia toimia tai valistusta kuten esimerkiksi Oulun Diabetesyhdistys ry, Pohjois-Suomen Syöpäyhdistys ry, Oulun seudun Mielenvireys ry ja Terveys ry. Kansainvälisesti lasten oikeuksia ja asemaa pyrkii tuomaan esille Pohjois-Suomen Pääskyt, jonka reilun kaupan ihanteisiin kuuluu myös huoli lasten käyttämisestä työvoimana – erityisesti kehitysmaissa. Pohjois-Suomen Pääskyt ovat tehneet

⁷³ <http://oulu.ouka.fi/sote/vammaisuus/index.htm>

⁷⁴ Katso esimerkiksi Oulun seudun puhelinluettelon (OUKA) sivut: Haarrastus, yhdistys ja vapaa-aika: Terveys - sosiaali; <http://oulu.ouka.fi/sote/vammaisuus/index.htm>

⁷⁵ <http://www.merimajakka.com/yhdistys/yhdistys.htm>

kehitysyhteistyötä lähinnä Bangladeshiin ja Intiaan. Toimintaan on liittynyt sosiaali-/terveydenhuollon, koulutuksen ja paikallisen taloudellisen toiminnan tukeminen niin taloudellisesti kuin tietotaidollisesti. Pääskyt ovat myös tiedottaneet kotimaahan kehitysmaiden asemasta ja tilasta. On pyritty myös problematisoimaan kehitysmaiden oloja, kansainvälistä taloutta ja länsimaista suhtautumista kehitysmaiden ihmisiin.⁷⁶

Lasten erityistarpeiden huomiointi on ollut monessa tapauksessa tarpeellista ja perusteltua. Monen sairauden ja sosiaalisen ongelman hoitoon tarvitaan erityistietämystä juuri lapsen ja nuoren elämänkaaren eri vaiheilta. Toisaalta lapset ovat oman asian edistämisen kannalta ”myyviä” ja positiivisia emootioita herättäviä. Jo varhain 1900-luvulla kansainvälisesti syntyi avustustyön jatkuvuutta ja oikeutusta ajatellen tapa, jossa erityisesti kärsivät ja vähäosaiset lapset esitettiin kuvien ja median kautta länsimaiselle yleisölle. Vastaavasti oma auttamistyö pyrittiin esittämään oikeutettuna, tarpeellisena ja pyyteettömänä. Tätä mallia hyödynsivät niin lähetys- ja kehitysaputyö kuin kansainväliset järjestöt – erityisesti varainhankinnassaan.⁷⁷ Kylläinen ja onnellinen kehitys-

⁷⁶ Katso esimerkiksi Oulun seudun puhelinluettelon (OUKA) sivut; www.terveysry.fi; Teuvo Raiskio, Kurjuuden lievittämisestä reiluun kauppaan. Pohjois-Suomen Pääskyjen kehitysmaakauppataival. Verkkojulkaisuna Oulun yliopisto. Oulu 2000: <http://herkules oulu.fi/nbnfi-fe19991169/> Pohjois-Suomen Pääskyjen kehitysmaakauppa, Juuttiputiikki, oli koko Suomessa urauurtava reilun kaupan edistäjänä vuodesta 1978 alkaen. Pääskyjen vapaaehtoistyöntekijät ovat olleet yleensä hyvin nuoria, jolloin omakohtainen eläytyminen kehitysmaiden lasten ja nuorten asioihin on ollut voimakasta. Toisaalta myös Pääskyt korostivat 1990-luvulla markkinoiden tärkeyttä kehitysmaiden ongelmien ratkaisuun. Vaikka reilu kauppa haluttiin nähdä vaihtoehtona ajan neoliberalismille, niin kuitenkin ajateltiin asioita pääosin kansainvälisen talouden näkökulmista. Talous nähtiin itsetarkoituksena ja hallitsevana paradigmana. Vielä 1980-luvulla talous esitettiin enemmän välineenä yhteiskunnalliselle kehitykselle, missä näkyi hyvinvointivaltion ajatukset ja keynesiläinen talousideologia.

⁷⁷ Katso esimerkiksi Nuorten Lähetyslehti. SLS. 1960-1963; Suomen Lähetysseuranomat. SLS. 1953-1993; Edward W. Said, Orientalism. London 1978; Robert J. Gordon, The Bushman Myth. The Making of a Namibia Underclass. Oxford 1992; Ari Kontro, Lähetystyö Afrikassa. Afrikan historiaa. Joensuu 1978; Tuula Varis, Kun mustasta Saarasta tehtiin valkoista –analyysi pastoraalisesta vallasta Suomen Lähetysseuran Ambomaan työssä vuosina 1870-1925. Tampere 1988; Teuvo Raiskio, Oudosta kulkijasta ihmiseksi. Oulu 1997. Lapsia käytettiin pitkään erityisesti ongelmakeskeisen kehitysmaakuvan muodostamiseen, jolla pyrittiin lisäämään oman auttamistyön oikeutusta ja vaikuttamaan kotimaiseen va-

maan lapsi ei ole yleensä palvellut niitä tarpeita, joita länsimaissa on tarvittu lähinnä omista itsekkäistä syistä.

Oulussa toimivat lastensuojelujärjestöt ovat olleet aktiivisia myös suhteessa kehitysmaihin ja kehitysapuun/-yhteistyöhön. Järjestöjen omaleimaisuus ja imagon rakentaminen näkyy myös kehitysmaanäkemyksissä. Parasta Lapsille ry:n huomio on kohdistunut paljolti sosialismiin kehitysmaissa ja Auta Lasta ry:n helluntailaiseen lähetystyöhön. Pelastakaa Lapset ry korostaa katastrofiapua lapsille sekä ulkomaisia adoptioita ongelmiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto kiinnittää paljon huomiota kehitysmaiden neuvolatoimintaan, jota järjestö on ollut kotimaan osaamisensa kautta markkinoimassa myös kehitysmaihin.⁷⁸ Järjestöjen luoma kehitysyhteistyökuva on ajan ihanteisiin kytkeytyvä ja aika tyypillinen jälkikolonialistinen näkemyksiltään, jossa kehitysmaiden, ja niiden ihmisten, ongelmat ovat suhteellisen hallitsevia.

Järjestöjen luonteesta johtuen näkemykset ovat jonkin verran holhoavia ja ylhäältä ohjailevia. Tämä juontaa osaltaan järjestöjen omista tarpeista, mutta liittyy myös perinteisiin länsimaisiin käsityksiin ja ohjaileviin näkemyksiin siitä, mikä on kehitysmaiden ihmisille parhaaksi. Myönteinen kehitysmaan ihmiskuva kytkettiin usein järjestön oman työn tärkeyteen, onnistumiseen ja sen oikeutukseen. Median suhde valtaan on osaltaan voimakas kehitysmaakuvan määrittäjänä, joka on vaikuttanut myös järjestöjen näkemyksiin. Vielä 1980-luvun alkupuolella solidaarisuuden ja laaja-alaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen näkökulmat olivat hallitsevia, mutta tultaessa 1990-luvulle monetaristiset ja neoliberalistiset näkemykset vaikuttivat esitettävään kehitysmaakuvaan. Talouden ja markkinoiden korostaminen näkyi siten, että taloutta ei enää nähty yhtä paljon välineenä asioiden hoitoa ajatel-

rainhankintaan. Lapset vetoavat helposti tunteisiin kuten sääliin ja myötälämiiseen. Sinänsä todellisten ongelmien tietoinen painottaminen omien ambioiden tueksi on ollut vallitsevaa. Kehitysmaakuvaa länsimaissa ovat hallinneet yhtäältä tietämättömyyteen perustuva ylimielisyys ja toisaalta syyllisyys.

⁷⁸ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry; Laura Nuutinen & Suvi Rissanen, Auta Lasta ry – historia ja nykypäivä. Varhaiskasvatuskeskus. Oulun yliopisto 2001; Asta Tillander, Luotu taivasta varten. Kertomus Annikki Raatikaisen elämästä. Juva 2001; Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisut (lehdet ja juhlanumerot) vuosilta 1989-2001; Pelastakaa Lapset lehdet vuosilta 1976-2003; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti vuosilta 1977-2003.

len kuin aikaisemmin. Kehitysmaille ja niiden ihmisille tarjottiin helposti markkinataloutta ratkaisuksi ongelmiin ja neoliberalismin kehittämisen ideaalit toivat markkinavetoisen ohjailun. Korostettiin kilpailua ja tulosvastuuta myös suhteessa vieraisiin kulttuureihin. Tämän rinnalla toimi perinteinen näkemys, joka korosti kristillisyyttä, humanismia, solidaarisuuden ajatuksia jne.

Toisaalta lastensuojelujärjestöjen panostus kehitysyhteistyöhön on ollut hyvin tärkeää. Samalla on pidetty yllä kansainvälisiä suhteita ja yhteyttä erilaisuuteen – toiseuteen. Järjestöjen julkisessa kehitysmakuvassa on havaittavissa myös tervettä asioiden suhteuttamista oman ja vieraan kulttuurin välillä. Tätä kulttuurirelativistista näkemystä rasittaa kuitenkin asioiden mittaaminen lii- kaa länsimaisesta hyvinvointiajattelusta käsin. Tällä on juurensa länsimaisessa kehitys- ja edistysuskossa, joka osaltaan loi arvotavan ”kehitysasteikon”. Käyttämämme termi kehitysmäa on osa tätä länsimaiden ”paremmuuden” problematiikkaa, jolla leimaamme muita kulttuureja ihmisineen.

2 Siivet sijaiskotilapsuudesta

Pelastakaa Lapset –julkaisu kertoo osaltaan järjestön julkisesta kuvasta. Vuonna 1976 Lastenkoti Onnelan siirtyminen Oulun kaupungille esitettiin sekä haikeana että oltiin hieman huolissaan henkilökunnan asemasta uudessa järjestelyssä. Onnela esitettiin monelle kasvatille onnellisena kotina, jonne oli tervetullut käymään aikuisenakin. Kansallisesti painotettiin sitä, että tarvitaan jatkossa sekä yhteiskunnan että järjestöjen työpanosta. Haluttiin korostaa järjestön tärkeyttä otolapsityössä, kasvattilapsityössä, lasten laitoshoidossa ja kesälapsityössä. Lisäksi painotettiin paikallisosastojen kansalaisaktiivisuuden perustaa ja yhdistyksen palvelujärjestön leimaa. Hyväntekeväisyysjärjestön imagoa vastaavasti haluttiin hälventää. Perinteisen kesälapsityön ja otolapsityön (vastaanottokodit) merkitystä korostettiin.⁷⁹ Hyvinvointivaltion rakentamisen paineet 1970-luvun lopulla vaikuttivat selvästi järjestöjen näkökulmiin niin uusina mahdollisuuksina kuin uhkinakin. Toisaalta pyrittiin erottautumaan omien vahvojen toimin-

⁷⁹ Pelastakaa Lapset 2/1976; Pelastakaa Lapset 1/1976.

tojen puitteissa. Lastensuojelujärjestöjen pyrkimys erikoistua omaan perinteiseen vahvuuteen jatkui.

Toistuvasti painotettiin lasten oikeuksia ja tarpeita. Tärkeä vapaaehtoistyökenttä lasten hyväksi vaati jatkuvaa ponnistusta, jossa ”väsyä ei saisi”. Järjestön kansainvälisyyttä haluttiin korostaa. Lasten oikeuksien julistuksen laatijan ja järjestön kansainvälisen ”alkusankarin” *Eglantyne Jebbin* työtä ihailtiin ja arvostettiin. Uusi adoptiolaki-esitys herätti näkökulmia sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Ympäristökysymykset olivat ajan ideaaleja lasten siirtyessä uuteen kotiin. Myös sosiokulttuurisen menetelmän tarvetta painotettiin erityisesti ulkomailta tulevien lasten suhteen. Vuonna 1980 voimaan tullut ottolapsilaki asetti ottolapsen juridisesti samaan asemaan kuin oman lapsen.⁸⁰ Ottolapsityössä painotettiin sitä, että ”*etsimme aina lapselle kotia, emme lasta lapsettomalle perheelle*”. Vietettiin perinteistä kodittoman lapsen päiviä vuonna 1978 jo kahdettakymmenettä kertaa, jossa järjestön perustehtävää korostettiin. Kansainvälinen Lapsen Vuosi 1979 nosti jälleen esiin lapsen oikeuksia. Lapsiin kohdistuva väkivalta ja Pääkaupungin Turvakoti-yhdistyksen perustaminen olivat esillä.⁸¹ Kansainvälistymiseen pyrkivä 1980-luku toi lasten edut ja oikeudet esille enemmän kansainvälisenä kysymyksenä kuin aikaisemmin.

Vuonna 1980 kodittomia lapsia, sosiaalilautakunnan huostaan ottamia ”sosiaalisia orpoja” oli yli kymmenen tuhatta (10 500): ”*Osa on peräisin rikkinäisistä kodeista, joissa vanhemmilla ei ole enää ollut voimia luoda tunnesuhteita lapsiinsa. Osa on joutunut yhteiskunnan huostaan vanhempien avioeron takia, jotkut ovat vanhempiansa hylkäämiä, jotkut yksinhuoltajien lapsia, joita äiti ja isä ei ole jaksanut viedä eteenpäin. Yhteistä heille kaikille ovat turvattomuuden kokemukset, jotka ovat saattaneet joillekin aiheuttaa pysyviä häiriöitä, tunnevammoja*”. Kodin merkitystä korostettiin myös järjestön juhlavuonna 1982. Vedottiin järjestön perustajan Ester Ståhlbergin sanoihin: ”*jokaisen lapsen ensimmäinen ja ehdoton oikeus on saada kasvaa hyvässä kodissa.*”⁸²

⁸⁰ Pelastakaa Lapset 1/1977; Pelastakaa Lapset 2/1977; Pelastakaa Lapset 3/1977; Pelastakaa Lapset 4-5/1977; Pelastakaa Lapset 1/1980.

⁸¹ Pelastakaa Lapset 1/1978; Pelastakaa Lapset 2/1978; Pelastakaa Lapset 3/1978.

⁸² Pelastakaa Lapset 2/1980, 3; Pelastakaa Lapset 1/1982, 3.

Emootioihin vetoaminen oli järjestöille tyypillistä julkaisutoimintaa, jolla haluttiin varmistaa työn jatkuvuutta ja oikeutusta. Omien vahvuusalueiden korostaminen oli myös oman oikeutuksen kannalta tärkeää.

Kehitysyhteistyö ja kehitysmaiden vähäosaiset lapset olivat 1980-luvun alun näkyviä teemoja. Erillisen lapsenkulttuurin tarpeellisuutta pohdittiin. Myös käsitys aikuiskasvatus nostettiin esille osana koulutusyhteiskuntaa. Aikuisuuteen tuli kouluttautua ja tuli pohtia mitä isyys tarkoittaa? Vapaaehtoistyöhön kannustaminen oli jatkuvia kestoteemoja. Järjestön kummilapsitoiminta nähtiin osaltaan kehityksen välineenä ajan kansainvälistymistä markkinoivassa ilmapiirissä. Brittiläinen arvomaailma kiinnosti järjestöä selvästi sen lastensuojelun kehitysmallien etsinnöissä - erityisesti ennaltaehkäisevyyden ja motivoinnin osalta. Nuorten ongelmat kuten työttömyys ja kasvaminen ”irrallaan” perheestä nähtiin uusina haasteina sosiaalihuollolle ja järjestölle. Kunnallista päivähoitoa keuhuttiin myös hyväksi lapsen oikeuksia ajatellen. Kasvatusvastuun siirtyminen perheeltä yhteiskunnalle nähtiin jo positiivisessakin valossa. Kysymys uudesta ydinperheen ”länsiteollisesta” ilmiöstä tuli esille, kun yhteiskunnan muutosta haluttiin nostaa esille tyyliin ”agraarista jälkiteolliseen”.⁸³

Kehitysyhteistyö nähtiin liiton puitteissa vaatimattomana, vaikka lapsia ja lapsiperheitä pyrittiin tukemaan Intiassa ja Keniassa. Uutena kohteena oli vuonna 1988 Mexico Cityn katulapset. Pelastakaa Lapset ry:n kristillistä arvoperustaa haluttiin myös muistuttaa jouluna 1989 vertaamalla pakolaislapsen olevan kuin Jeesuksen kohtalotoverin. Perhekeskeisyyttä korostettiin avo- ja sijaishuollossa 1980-luvun loppupuolella. Haluttiin sekä tukea että auttaa perheitä lastensuojelutyössä. Perheeseen yleisestikin väitettiin kohdistuvan kohtuuttomia suorituspaineita ja oltiin huolissaan parisuhteen kestävydestä talous- ja työelämän paineissa. Lapsen elämänlaadun keskeisiksi tekijöiksi määriteltiin hyvä, vaihteleva ja turvallinen asuinympäristö. Keinohedelmöityslain ehdotus herätti keskustelua lapsen oikeudesta saada tietoa alkupeirästään. Isyyskeskustelussa verrattiin keinohedelmöityksellä syn-

⁸³ Pelastakaa Lapset 1/1981; Pelastakaa Lapset 4/1981; Pelastakaa Lapset 5-6/1981; Pelastakaa Lapset 4/1982; Pelastakaa Lapset 3-4/1984; Pelastakaa Lapset 1/1985.

tyneen lapsen asemaa ottolapsen asemaan. Uusi lakiesitys myös alle 15-vuotiaan lapsen kuulemisesta herätti kannatusta. Lapsen kuuleminen koettiin olevan osa lapsen kunnioittamista. Tämä koettiin erityisen tärkeäksi lasten huostaanotoissa ja sijoittamisessa sijaishoittoon.⁸⁴

Vuosikymmenen vaihteen tienoolla oltiin vielä luottavaisia suhteessa ”vakaaseen” tulevaisuuteen. Taloudellinen runsaus nähtiin lasten ja perheiden etuna. Ajan tulosvastuun korostaminen näkyi myös ”tuloksen” tärkeyden korostamisena kummilapsitoiminnassa. Toiminnan kehittäminen ja kansainvälisyys hallitsivat julkaisuja. Perheen historian merkitys lapsen kehityksessä ja parisuhteen eri vaiheet olivat uutta arjen sosiaalishistorian näkökulmaa. Sosiaalimenojen kasvu muita hallintoaloja nopeammin katsottiin viittaavan siihen, että ”*huutolaisjärjestelmä kuuluu historiaan*”.⁸⁵ Taloudellisen runsauden ajan työn tuoton luoma jakamisen vara loi vielä turvallisuuden tunnetta suhteessa tulevaisuuteen. Järjestöjen ja hyvinvointivaltion yhteisiä etuja haluttiin korostaa lapsen edun nimissä.

Alkanut lama herätti huolta ja näkemystä, että ”*lastensuojelun on kestävä niin lamat kuin ylikuumenemiset*”. Järjestön seitsemän kymmenen vuoden historian koettiin antavat turvaa ja perustaa. Kovin huolissaan ei vielä oltu ja ajan hengessä luotettiin kehittämisen ja erityisesti kasainvälisyyden voimaan. Kuitenkin joi-takin toimintoja, kuten Matti ja Maija –koti, jouduttiin jo lopettamaan vuonna 1992 - taloudellisista syistä. Talouskehitys ja lastensuojelun uhatut arvot tulivat julkaisuissa keskusteluun. Kylmän sodan päättymisen ja totalitaaristen sosialististen järjestelmien romahtamisen ei koettu tuoneen silti lisää turvallisuutta, vaan maailma tuntui laman paineissa muuttuneen erityisen epävarmaksi.⁸⁶

Runsauden aika muuttui 1990-luvun alun laman myötä, jolloin julkinen sektori säästötoimineen palauttivat vanhat lastenhuollon

⁸⁴ Pelastakaa Lapset 1/1988; Pelastakaa Lapset 2/1988; Pelastakaa Lapset 4/1988; Pelastakaa Lapset 5-6/1988; Pelastakaa Lapset 1/1989; Pelastakaa Lapset 3/1989; Pelastakaa Lapset 5-6/1989; Pelastakaa Lapset 1/1990.

⁸⁵ Pelastakaa Lapset 1-6/1990; Pelastakaa Lapset 4/1990; Pelastakaa Lapset 2/1991; Pelastakaa Lapset 3/1991.

⁸⁶ Pelastakaa Lapset 1-2/1992; Pelastakaa Lapset 3/1992; Pelastakaa Lapset 4/1992; Pelastakaa Lapset 5-6/1992.

uhkat ja ideaalit uudelleen esille. Pelastakaa Lapset ry näki oman loma- ja tukiperhetoiminnan erityisen tärkeänä laman vuosina – osana lastenhuollon avohoidon tarvetta.⁸⁷ Lama palautti aidot huolet ja uhkat lapsenhuoltotyötä ajatellen, jolloin järjestö (samoin kuin Nuorten ystävät ja MLL) koki perinteisen tarpeellisuutensa edelleen korostuvan. Hyvät taloudelliset ajat ja hyvinvointivaltion kehittäminen 1970-80-luvuilla koettiin vastaavasti jopa uhkaksi oman toiminnan oikeutuksen kannalta. Osaltaan tämä johtuu siitä, että suurten lastenhuollon ongelmien (kuten Kansalaissota seuraamuksineen) ratkaisuun syntyneet järjestöt kokivat olemisensa oikeutuksen uhatuksi hyvinä taloudellisina aikoina perustehtäviensä vähenemisen myötä.

Yhteydet Karjalan tasavaltaan ja mielenkiinto sen lastensuojelun kehittämiseen näkyi osana lähialueiden Karjala –keskustelua. Järjestö otti osaa avustustoimiin myös tavaratoimitusten muodossa. Vuoden 1993 merkittävä teema oli se, että lapset pantiin laman säästötoimien maksumiehiksi! Lomatoiminta nähtiin tärkeäksi lapsen ja perheen selviytymisen ja jaksamisen kannalta. Toisaalta sijoituskoti- ja adoptiolapsien mahdollinen kaksoisidentiteetti huolestutti. Lapsi tuli entistä enemmän esille yksilönä myös ongelmineen: ”*Ylisopeutuva vai häirikkö? Lapsen kehittämät selviytymisstrategiat*”. Ajan henkeen kuului seikkailukasvatus ja järjestön perinteiseen perheteemaan sopiva ”*lasten turvakasvatus*”.⁸⁸

Entisen Jugoslavian alueen lasten tilanne oli vuonna 1994 huolen aiheena. Toisaalta biologisten vanhempien merkitys adoptiolapsen kehityksessä oli korostunut näkökulmissa ja tämä yhdistyi selvästi kysymykseen lapsen juurista. Toisaalta pitkäaikaisten ihmissuhteiden tärkeys lapsen kehityksessä ja identiteetissä nähtiin keskeiseksi. Lapsi ja lama –asetelma tietysti puhuttivat ja herättivät huolta. Laman aiheuttaman vanhempien työttömyyden arvioitiin vaikeuttavan kolmensadan tuhannen (300 000) lapsen elämää vuonna 1995. Avun tarve nähtiin suureksi, mutta Pelastakaa Lapset ry koki perinteisen vapaaehtoistyön ja erityisesti (yh-

⁸⁷ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin, 251-258; Lapsen kansa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta.

⁸⁸ Pelastakaa Lapset 1/1993; Pelastakaa Lapset 2/1993; Pelastakaa Lapset 3/1993; Pelastakaa Lapset 1/1994; Pelastakaa Lapset 2/1994

teistyön) kehittämisen auttavat parempaan tulevaisuuteen.⁸⁹ Ajan jatkuvan kehittämisen ja muutoksen ideaalit tulivat esiin ”mantramaisena” julistuksena, joiden taustalla oli markkinavoimien todellinen tai kuviteltu paine. Yksityistäminen, yksityisyys, yksilöllisyys ja juurien etsintä olivat muotia länsimaissa.

Pelastakaa Lapset –julkaisun joulunumerot nostivat kristillistä arvomaailmaa esille tyyliin ”*lapsi on viesti taivaasta*”. Hyvinvoinnin peruseriaatteiden koettiin kestäneen laman paineessa, mikä ei ollut kyllä laajempi näkemys sosiaalialan asiantuntijoiden piirissä. Ajan positiivisen ajattelun henki osaltaan vaikutti näkemysiin. Euroopan Unioni herätti unelmaa kansalaisyhteiskunnasta, jossa järjestöillä olisi tietysti merkittävä rooli. Lapsen oikeudet pyrittiin näkemään ajan hengessä erityisesti kansainvälisinä. Lapsiporno ja –prostituutio olivat laajempia kansainvälisen huolen aiheita. Vuosi 1997 oli järjestön juhluvuosi (75-vuotta) ja panostus kansainväliseen toimintaan lasten auttamiseksi nousi näkyvästi esille. Järjestön julkaisun ilme oli pääosin jo positiivinen ja laman koettiin väistyneen. Oulun osalta viiden avustusmatkan järjestäminen Karjalan tasavallan lastenkoteihin herätti onnistumisen tunnetta ja riemua käytännön tuloksesta. Pohjois-Suomen alue toimiston kolmikymmenvuotis-toiminta ”*ottolapsitoimistona*” (perhetyötä, ennaltaehkäisevää avohuoltoa ja vapaaehtoistyötä) oli myös juhlan aihe.⁹⁰

Raha-automaattiyhdistyksen asema kolmannen sektorin rahoittajana huolestutti järjestöjä. Säästölinjan jatkuminen, laman jälkeenkkin, herätti myös keskustelua lasten ja nuorten pahoinvoinnista. Yhteiskunnan arvovalinnoista nostettiin esille teema ”*heli-kopterit lapsia tärkeämpiä*”. Nuorten kouluviihtyvyys koettiin huonoksi ja alkoholin käyttö oli vertailumaiden huolestuttavimpia. Pahoinvoinnin koettiin toki koskevan myös yhteiskuntaa laajemmin. Vuoden 1998 näkyvä teema oli ”*parempi isyys*”, jonka katsottiin auttavan niin lapsen kehityksessä kuin perheväkivallan lopettamisessa. Koti-isän elämän arkiriemuja lasten kanssa tuotiin

⁸⁹ Pelastakaa Lapset 3/1994; Pelastakaa Lapset 4/1994; Pelastakaa Lapset 1/1995; Pelastakaa Lapset 2/1995

⁹⁰ Pelastakaa Lapset 3/1995; Pelastakaa Lapset 4/1995; Pelastakaa Lapset 1/1996; Pelastakaa Lapset 2/1996; Pelastakaa Lapset 3/1996; Pelastakaa Lapset 4/1996; Pelastakaa Lapset 1/1997; Pelastakaa Lapset 2/1997; Pelastakaa Lapset 3/1995; Pelastakaa Lapset 4/1997; Pelastakaa Lapset 5/1997.

esille hyvin positiivisesti. Kansainvälisesti nostettiin esille lasten hyväksikäyttö niin työvoimana kuin seksuaalisesti. Lapsen oikeuksien toteutumiseen katsottiin olevan vielä paljon matkaa niin kansainvälisesti kuin kansallisesti.⁹¹

Vuosi 2000 alkoi lapsuuden pohtimisena ja leikin merkityksen korostamisena lapsen kehityksessä. Myös leikkiterapia mahdollisena hoitomuotona kiinnosti. Satujen ja lasten omien tarinoiden kiireetön kuunteleminen oli osaltaan pyrkimystä vastata ajan kiireeseen henkeen. Loma- ja tukiperheisiin kaivattiin lisää kiireetöntä olemista. Vanhemmuuden vahvistaminen koettiin erityisen tärkeäksi. Kansainvälisten adoptioiden lisääntyminen lisäsi myös järjestön perinteistä lasten sijoitustyötä. Kosovon kriisi ja katastrofiavun tarpeen ensisijaisuus lapsille olivat myös järjestön perinteistä lapsen aseman korostamista. Kehitysyhteistyön merkitys nostettiin merkittävästi esille lapsen asemaa ajatellen. Aids ja Afrikka olivat esillä liittyen paitsi todelliseen ongelmaan niin myös länsimaiden perinteiseen ongelmakeskeiseen Afrikka-kuvaan.⁹²

Pelastakaa Lapset lehden vuoden 2002 teema ”*Siivet sijaiskotilapsuudesta*” kuvaa hyvin järjestön toimintaideaa historiallisesti.⁹³ Eri tavoin orpojen ja sijaiskotia tarvitsevien lasten auttaminen oli se, ”koteja kodittomille”, perustehtävä, josta ei luovuttu missään vaiheessa, vaikka toiminta sinänsä laajeni sosiaalihuollon kentässä. ”Siivet sijaiskotilapsuudesta” –ajatus viittaa myös järjestön erityisesti kehittämään jälkihuollon ideaaleihin ja toimintaan. Lapsi haluttiin saattaa turvalliseen ja kypsään aikuisuuteen.

Pelastakaa Lapset ry:n organisaatio toimii Helsingin keskus-toimiston ja viiden aluetoimiston (5) voimin: Tampere, Joensuu, Helsinki, Jyväskylä ja Oulu (Pohjois-Suomen aluetoimisto). Lisäksi ovat paikallistoimistot Turussa ja Seinäjoella. Nykyisin Pelastakaa Lapset ry pyrkii esitteensä mukaan tarjoamaan lapsille turvaa ja tukea lomakotien, tukiperheiden, sijaiskotien, pienryh-

⁹¹ Pelastakaa Lapset 1/1998; Pelastakaa Lapset 2/1998; Pelastakaa Lapset 3/1998; Pelastakaa Lapset 1/1999; Pelastakaa Lapset 2/1999; Pelastakaa Lapset 5/1999.

⁹² Pelastakaa Lapset 1/2000; Pelastakaa Lapset 2/2002; Pelastakaa Lapset 5/2000; Pelastakaa Lapset 1/2001; Pelastakaa Lapset 3/2001; Pelastakaa Lapset 1/2002 Pelastakaa Lapset 2/2002; Pelastakaa Lapset 3/2002; Pelastakaa Lapset 4/2002.

⁹³ Pelastakaa Lapset 4/2002.

mäkotien ja adoptioiden muodossa. Avustustoimintaa järjestön perinteiseen ja kansainväliseen tyyliin edustavat teemalla ”*omat ja maailman lapset*”: kummilapsitoiminta, lasten hätäapurahasto, kansainvälinen vaikuttaminen, vapaaehtoistyö ja avustushankkeet. Maailmanlaajuinen Save the Children –liike auttaa lapsia yli sadassa kahdessakymmenessä (120) maassa.⁹⁴

3 MLL - merkittävä valtakunnallinen vaikuttaja

MLLn *Lapsemme* –lehti kertoo osaltaan järjestön julkisesta arvomaailmasta ja sen välittämästä kuvasta. Osastojen merkitystä haluttiin korostaa 1970-luvun lopulla. Oulun osalta nostettiin esille vuonna 1941 Mannerheimin Lastensuojeluliiton perustama ”Lasten sielunteryhdellinen” neuvonta-asema, joka uraanuurti paikallista neuvolatoimintaa. ”*Hyvän toveruuden vuosi*” 1977 korosti myös lastenkulttuuria, joka koettiin olevan yhteiskunnan ”*lapsipuolen*” asemassa. Perinteistä tiukkaa kasvatusperinnettä arvosteltiin tuolloin liian kahlitsevana ja autoritäärisen perhekeskeisenä. Paineet kasvatuksen siirtämisestä kodin ulkopuolelle entistä enemmän olivat näkökulmia muokkaavia. Tuolloin oltiin myös tyytyväisiä järjestötoiminnan uudesta viriämisestä. Toisaalta päivähoitokysymykset olivat keskeisiä niin uuden päivähoitolain ansiosta kuin ajan perhepoliittiseen henkeen kuuluvana, koska naiset tulivat entistä voimakkaammin mukaan palkkatyöelämään. Järjestön tehostetun perhetyön kokeilu vuodesta 1976 alkaen koettiin sekä uutena haasteena että MLLn perinteisenä suunnannäyttäjän imagona. Lapsi ympäristössään ja asuminen olivat myös 1970-luvun lopun yhteisöllisen ajattelun tärkeitä teemoja.⁹⁵

Paikallisosastojen aktivointi oli pääosin Helsingin, järjestön keskusjohdon, motorisoimaa, jota oma tiedottaminen pyrki kannustamaan ja esiin nostamaan. Haluttiin antaa hyviä ”vinkkejä” paikalliselle toiminnalle. Instituutioille niin tyypillinen omahyväinen kehuminen pyrki palkitsemaan omia aktiivitoimijoita entistä parempaan ”tulokseen”. Nostamalla esille aktivoitumista sitä

⁹⁴ Esite: Lapsen etu on tärkein. Pelastakaa Lapset –Rädda Barnen.

⁹⁵ *Lapsemme*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1977; *Lapsemme*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1977; *Lapsemme*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1977; Jaakko Itälä, Rakennetaan terveeksi. *Lapsemme*. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1977

uskottiin lisättävän itsensä ruokkivalla periaatteella. Osastojen halettiin esimerkiksi tekevän tukioppilastoimintaa, puuhaavan leikkipaikkoja taajamaan, järjestävän perheen liikuntaa, tekevän yhteiskuntatyötä ja osallistuvan sairastuneen lapsen hoitoon. Yhteisvastuuta herätettiin vapaaehtoiseen lastensuojelutyöhön ja lastenkulttuurin esille nostamiseen.⁹⁶ Ajan henki oli toisaalta hyvin holhoava, mutta myös aktiivisuuteen kannustavaa. Oma-apuliikkeet ja nousevat neoliberalistiset ajatukset lännestä ruokkivat sekä paikallista yhteisöllisyyttä että yksilöllisyyttä.

Kannustettiin tasa-arvoisiin ihmissuhteisiin. Yhteistyön tärkeyttä perheen ja viranomaisten välillä pyrittiin edistämään. Väki-valta lapsia kohtaan ja toisaalta ympäristön turvallisuus yhdisti perinteisen ajatuksen, jossa perheet luovat kasvatusvastuun perustan. Kasvattajien aktivointikoulutus oli osa orastavaa ylhäältä ohjaavan kehittämisen arvomaailmaa.⁹⁷ ”*Vanhemmuuteen tuli koulutautua*” –ajatus kuvasti sekä holhoamista että uusia henkisen kehittämisen ideoita. Lasten asema maailmalla ja erityisesti kehitysmaissa oli näyttävästi esillä aikana, jolloin teemat olivat yleisesti sekä huolen aiheena että ajan hengessä ”myyviä”. Lapsen perusturvan ja aseman esille nostaminen jatkui teemana 1980-luvun alussa, mutta mukaan tuli selvästi myös taloudellisten argumenttien käyttö perusteluissa. Lapset nähtiin tarkoitushakuisesti jo tulevaisuuden maksumiehinä ja osana talouden jatkuvaa kokonaisuutta.⁹⁸ Uudet ideat nostivat taloutta suhteessa yhteiskuntapolitiikkaan, jolloin myös lapsi ja nuori tuli näkyville entistä selvemmin osana markkinoita: kuluttajana, tulevaisuuden tuottajana, työvoimana... Sosialistisen perinteen holhousideat kilpailivat uusista ideologisista näkökulmista myös järjestön sisällä.

⁹⁶ Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1978; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1978; Vastuu lapsesta on yhteinen, Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1978

⁹⁷ Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1979; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1979; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1979; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1979.

⁹⁸ Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1980; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1980; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1980; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1980; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1983.

Tuolloin pyrittiin tietysti hyödyntämään molempien näkökulmien edut oman toiminnan tukemiseksi.

Aito huoli ja ilo lapsista oli myös havaittavissa. Satujen merkitys, yhteisleikit ja leikin keskeisyys yleensä lapsen elämässä, ja lapsen kulttuurissa, oli näyttävästi esillä 1980-luvulla. Lastenkulttuuria peilattiin myös muiden kulttuurien lasten asemaan; satuihin, leikkeihin. MLL halusi mennä aikaisempaa voimakkaammin mukaan kehitysyhteistyöhön (esimerkiksi Uganda) lähinnä perinteisen neuvolatoiminnan osaamisen puitteissa. Osaltaan asia nousi esille vuonna 1984, kun YKn lapsen oikeuksien julistus täytti 25-vuotta. Lapsen eettinen kasvatus nähtiin nojautuvan perinteiseen kristillisyyteen. Toisaalta esimerkiksi päiväkodin moraalikasvatus perustui kasvattajan ohjaavaan merkitykseen. Kasvatus koettiin kaiken kaikkiaan muuttuneen vaativammaksi yhteiskunnan jatkuvan rakennemuutoksen paineessa. Lapsiperheiden ”köyhyyslouku” –käsite nousi esille ensimmäisen kerran vuonna 1981. Oman asunnon hankkimisen vaikeus koettiin olevan osan tätä ongelmaa. Järjestö kuulutti arkkitehtuuria mukaan suunnittelemaan lapsille parempaa ympäristöä. Kylmän sodan asetelma nosti osaltaan esille rauhankasvatuksen lapsille ja nuorille. Television ja videoiden tuoma väkivaltaviihde nuorille huoletti. Tietokoneitten tulo koettiin ristiriitaisena aina mahdollisuuksista uhkiin.⁹⁹ Muutoksen ja murroksen arveltiin heikentävän lasten perinteistä leikkikulttuuria ja sitä haluttiin aikuisen ohjaavin toimin pitää yllä. Toisaalta kansainvälistyminen ja siihen mukaan pyrkiminen näkyivät julkaisujen globaaleina painotuksina.

⁹⁹ Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1981; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1981; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1981; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1981; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1983; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1983; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1984; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1984; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1984; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1984; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1985; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1985; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1986; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1986; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1987.

Muutos 1980-luvun lopulla koettiin myös siten, että aikuisten silmin nähtynä lasten elämän täytti kiire ja yksinäisyys. Kilpailu tuli lasten maailmaan entistä selvemmin ja aikaisemmin. Kello ja visuaaliset kuvat median myötä aiheuttivat kaoottista informaatiota. Toisaalta voimakkaan talouskasvun vuosina lapsen nähtiin elävän kuin ”*tavaran satumaassa*”. Uudet näkemykset painottivat koko ihmisen elämänkaarta ja lasta toimivana yksilönä. Lapsen oikeus tulla kuulluksi koettiin tuolloin olevan uusi ihanne. Muutospaineessa MLL:n perinne ja erityisesti Arvo Ylpön työ haluttiin nostaa esille tuttua ja turvallisenä.¹⁰⁰ Perinteen luoma illuusio tutusta turvallisesta maailmasta herätti kaipuuta muutoksen keskellä. Yksilöllisyys ja sen markkinointi oli jo laajasti käynnissä ja tämä näkyi voimakkaasti myös lapsen aseman pohdiskeluissa. Toisaalta siirtyminen yhä markkinavetoisempaan maailmaan oli käynnissä, kun elettiin vielä hyvinvointivaltion kulta-ajan viimeisiä talouskasvun kiihkeitä vuosia.

Lapsi ja luonto oli myös ajan eräs tärkeä teema. Lapsi haluttiin viedä luonnonympäristöön ohjattuna. Taiteisiin tuli opastaa myös varhain, jotta lapsen toivottu virikkeellinen aktiivisuus kehittyisi. Myös koulun tuli olla entistä aktiivisempi paikka nuorelle.¹⁰¹ Ympäristöteemat olivat myyviä ja toisaalta ajan innostavaa henkeä. Toiminnan painopisteissä näkyi paitsi aikuisten holhoava suhtautuminen lapsiin myös huolta luonnosta vieraantumisesta, joka yhteiskuntarakenteen urbanisoituminen osaltaan aiheutti. Luonto tuli löytää uudelleen turvallisesti ohjaten.

Myös vaikeat teemat kuten inesti ja kiusaaminen nostettiin esiin samalla väkivallan käsitteen monipuolistuessa niin fyysiseen kuin sanalliseen/sanattomaan kiusaan. Väkipalta koettiin ihmisarvoa sortavaksi niin lapsen elämässä kuin globaalisesti. Väkivallan uhrin asema nostettiin esiin paitsi yksilön myös yhteisön ongelmana. Huumeet esitettiin vuonna 1990 ”maailmanpoliittiseksi” ongelmaksi, jotka rapauttavat nuorten terveyttä ja moraalia. Toisaalta hyvinvoinnin keskellä MLL:n perinteinen huoli lasten terveydestä palautti näkökulmia järjestön perustehtävään. Vuosi

¹⁰⁰ Lapseemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1987; Lapseemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1987.

¹⁰¹ Lapseemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1988; Lapseemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1988; Lapseemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1988.

1990 oli järjestön juhlavuosi (70 vuotta) ja eläminen aineellisen hyvinvoinnin keskellä pyrki nostamaan esiin henkistä kärsimystä ja pahoinvointia.¹⁰² Olemisen oikeutuksen puolustelu ja jatkuvuuden turvaaminen vaati osaltaan uhkakuvien esittämistä, jotka sinänsä nojautuivat aivan todellisiin ongelmiin.

Lama aiheutti hämmennystä lasten ja nuorten tulevaisuutta ajatellen. Normaalina pidetty elämä koettiin uhatuksi. Huoli lapsiperheiden perusturvasta oli perusteltua. Ympäristökasvatuksen koettiin ontuvan laman myötä ja ympäristöajattelun kautta haluttiin lapsille ”uus tulevaisuus”. Kysyttiin, että ”onko lapsella luontoa”. Ekotiimit ja kierrätyskoulut olivat ajan vihreää henkeä. Lapsemme –lehti rakensi tulevaisuuden toivoa osaltaan ympäristöarvojen varaan, jotka olivat myös imagollisesti myyviä. Ajan työtä korostava näkemys tuli esille työkasvatuksena tyyliin ”työleikkiä vai leikkityötä”. Soppakerhoja mainostettiin sosiaalisina ja halpoina tilaisuuksina, joissa keitto oli ”passelia ruokaa”. Menneisyyden painottaminen, kuten lapset unohdettuina sodan sankareina, oli tyypillistä aikaan liittynyttä menneen kaipuuta, joka koettiin turvalliseksi muutoksen kourissa. Yhä suurempi yksilölliseen aktiivisuuteen ja opiskelun kautta henkiseen kasvuun kannustaminen, 1990-luvun alun ajan hengessä, nähtiin olevan tulevaisuuden avaimia myös lapsille ja nuorille.¹⁰³

Seikkailukasvatus oli 1990-luvun puolenvälin muoti-ilmiöitä. Vapaaehtoistyötä korostettiin arjen yleisvastuuna. MLL:n osastojen perhekahvilat ja perhetoimintakeskukset esitettiin vapaaehtoispalvelun tukikohtina. Kansainvälistyminen koettiin monitahtoisesti. Tietoverkkojen osuus opetuksessa nähtiin hyvänä, mutta väkivaltapeliin ”sairaat arvot” saivat tuomion – samoin interne-

¹⁰² Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1989; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1989; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1989; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1990; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1990; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1990; Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1990.

¹⁰³ Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1992; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1992; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1992; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1992; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1993; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1993; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1993; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1993.

tin ja videoiden lapsiporno. Vaikeina teemoina nostettiin esille lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksiturismi. ”Savannien neuvolatyö” ja kyläkätilöt Malawissa olivat MLLn perinteistä kehitysyhteistyötä ja vahvaa osaamista. Tehokkuutta ja tulosvastuuta haluttiin lisää myös kehitysmaiden toimintaan.¹⁰⁴

MLL ja sen suhde Euroopan Unioniin olivat vuonna 1996 tärkeitä kysymyksiä. Unionin koettiin tuovat epävarmuutta lapsen oikeuksien tulkintaan, mutta toisaalta rahoituksen suhteen oltiin toiveikkaita ajan nousevassa projektihengessä. Tuloksen tekeminen oli uutta tehokkuuden ideologiaa. Verkottuminen oli ajan ihanteita myös lastensuojelutyössä. Toisten nuorten vertaistuki koettiin erityisen tärkeäksi.¹⁰⁵ It -alan vaikutus ajan ideologiaan ja nuorten verkottuminen tietoverkon kautta olivat uuden sosiaalisuuden tehokkaina malleina, jota haluttiin kontrolliin. Osaltaan oli kysymyksessä myös se, että välttämättömyys pyritään tekemään hyveeksi ja aikuisen maailman kannalta hyödylliseksi. Toiminta nähtiin myös vanhan sosiaalisen yhteisön uutena teknisenä muotona.

Vuosi 1997 alkoi päihdeteemalla, jossa Suomi esitettiin olevan ”lapsijuopottelun johtava maa”. Viinan koettiin olevan kulttuurimme ”sokea piste” ja juopottelun heijastavan tulevaisuuden toivottomuutta. Toisaalta lapsiperheiden laman väitettiin väistyneen. Palkkojen nousu ja tuloverojen kevennyksen nähtiin korvaavan takavuosina leikattuja etuja. Toisaalta perheiden työuupumus sai aikaan lepopäivien korostamista ja tekemättömyyden markkinoinnista, jotta työn ”oravanpyörä” ainakin tilapäisesti pysähtyisi. ”Kumppanuus” oli uusi termi vanhalle yhteisölliselle asialle, jossa oli yhteistä tekemistä ja eläytymistä toisten asemaan. Lasten aseman vertailua tehtiin suhteessa kehitysmaihin. Esimerkiksi koulun käynti Keniassa oli edelleen etuoikeus. MLLn pioneerityön mer-

¹⁰⁴ Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1994; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1994; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1994; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1994; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1995; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1995; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1995; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1995.

¹⁰⁵ Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1996; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1996; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1996; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1996.

kitystä haluttiin korostaa eräänlaisena ”*ensimmäinen sektori*” – ajatteluna. Hyvät palvelukokeilut voitiin siirtää sitten perinteisesti yhteiskunnan harteille. Ajatukseen vaikutti ajan projekti-luonne ja pysyvän rahoituksen vaikeus kolmannella sektorilla.¹⁰⁶ Järjestö on aina tuottanut sosiaalipalveluita, mutta on pyritty ennen kaikkea siihen, että kokeiluvaiheen jälkeen yhteiskunta ottaa vetovastuun koko väestöä koskevista tehtävistä. Hyväntekeväisyysjärjestön leima on nähty järjestön sisällä harhaanjohtavana. On pyritty keskittymään ennaltaehkäisyyn, valistukseen ja työmenetelmien kehittämiseen käytännön kokeilujen avulla.¹⁰⁷

Lukuisat projektit olivat osaltaan kokeilukanavia sen suhteen, mitkä toiminnat saisivat pysyvämpää rahoitustukea. Haaveiltiin edelleen perinteisesti siitä, että julkinen sektori ottaa vastuulleen hyväksi koetut hankkeet ja ideat. Kuitenkin jo 1980-luvun taitteesta lähtien lännestä markkinoitu neoliberalismi yksityistämisen ideaaleineen alkoi kumuloitua 1990-luvun loppua kohden. Voimakkaidenkaan talouskasvujen vuodet eivät enää palauttaneet julkisen vallan volyyymia sosiaalisektorilla lamaa edeltävälle tasolle, vaan niukkuuden jakaminen jatkui. Valinta oli myös ideologinen.

Lasten asema on osaltaan peilattu *Lapsemme* –lehdessä alan asiantuntijoihin, jolloin ajan hengessä liikkuneet keskeiset teemat sekä huolet lasten ja nuorten elämästä ovat hyvin ja ammattimaisesti esitettyinä. Johdonmukaisesti ovat olleet esillä niin lasten kulttuuri osana kasvatusteemoja kuin elämän ongelmat uhkakuvineen. Leimallista on ollut kuitenkin aikuisten määrittelemä lasten hyvä. Lasten oma näkökulma elämästään jää vähemmälle. Tähän seikkaan kiinnitettiin myös huomiota. Lasten perinteinen leikkikulttuuri koettiin uhatuksi paitsi tietotekniikan vuoksi että liian ohjailun seurauksena. Vuosituhannen vaihtuessa leikit haluttiinkin esittää enemmän lasten keskinäisenä juttuna, ei niinkään enää aikuisten ohjailuna. Sen sijaan aikuisuus suhteessa lapsiin koettiin

¹⁰⁶ Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1997; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1997; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1997; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1997; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1998; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1998; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1998; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1998.

¹⁰⁷ Korppi-Tommola, *Terve lapsi – kansan huomen*, 5-6.

olevan hukassa ja haluttiin tehdä löytöretki vanhemmuuteen, jonka koettiin olevan ”arjen hurmaa”. Kiire oli keskeisiä teemoja tultaessa uudelle vuosituhanalle. Kysyttiin, että onko perheen elämä ”oravanpesä vai oravanpyörä”? Lapset nukkuivat kiireen keskellä liian vähän. Haluttiin palauttaa perheen asema ja arvo, jotka koettiin hukatuiksi ajan hektisessä ja seikkailunhakuisessa muodissa. Lasten äänettömyys yhteiskunnan päätösten teossa nähtiin merkittävänä ongelmana ja Lapsemme –lehti oli nostamassa lasten oikeuksia esille demokraattisen vallankäytön näkökulmasta. Kestoteemoina esiintyi perinteisen kotikasvatuksen kunniaan nostaminen. Vähemmistöryhmien lasten asema oli myös esillä kuten saamelaisten, romaanien ja pakolaisten / maahanmuuttajien. Toisaalta oltiin tyytyväisiä kolmen vuosikymmenen kehitysyhteistyöhön Afrikassa. Lasten iltapäivien yksinäisyyteen haluttiin ”stoppi” ja liikaa ”chattailua” tuli aikuisten toimesta rajoittaa.¹⁰⁸

Vaikka MLLn julkaisuissa esiintyikin monipuolista yhteiskunnallista näkemystä ja analyysia kytkeytyen lapsen oikeuksiin ja asemaan, niin omista itsekkäistä syistä järjestö oli pääosin tukemassa julkisessa kuvassaan kulloisenkin aikakauden vallitsevaa poliittis-ideologista arvomaailmaa. Tätä tehostettiin hyvillä suhteilla yhteiskunnan poliittisiin päättäjiin. MLLn keulahahmot ovat tulleet usein politiikan huipulta. Tämä asetelma on toisaalta sitonut myös järjestön käsiä ja vähentänyt aatteellista liikkumavaraa suhteessa julkiseen poliittiseen valtaan. MLLn julkisessa arvomaailmassa on perinteisesti ollut ”systemimakeutta”. Tämä ei tietenkään poista sitä tosiseikkaa, että järjestö on ollut tärkeä suunnannäyttäjä suhteessa yhteiskuntamme lasten ja nuorten asemaan - ja lastenhuoltoon. Järjestön sitoutuminen korkeaan poliittiseen valtaan on ollut myös menestyksellistä toimintaa lasten

¹⁰⁸ Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/1999; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/1999; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/1999; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/1999; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/2000; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/2000; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/2000; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/2001; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/2001; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 4/2001; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 1/2002; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 2/2002; Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti 3/2002.

asemaa ja oikeuksia ajatellen. Eriytyisen ansiokasta oli neuvolajärjestelmän luominen ja kehittäminen, jossa MLL:n lähtökohtainen unelma koko kansan lasten hyväksi toimimisesta toteutui esimerkillisesti. Siirtyessään julkisen sektorin haltuun neuvoloista kehittyi valtakunnallisesti, ja kansainvälisestikin, huomioitu tehokas järjestelmä joka suuresti vaikutti lapsien, äitien ja perheiden hyvinvointiin.

4 MLL:n Pohjois-Pohjanmaan piiri

Nykyisin Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhtenä toiminta-ajatuksena on tukea lapsiperheitä heidän arjessaan tuottamalla laadukkaita lastenhoito- ja kotipalveluja. Arvoina ovat lapsuuden kunnioittaminen sekä lapsen ja perheen hyvinvointi. Palvelujen tuottamisessa on pyrkimys tasapuolisuuteen, luotettavuuteen ja joustavuuteen. Peruspalveluita ovat tilapäiset tarpeet kuten lasten sairastumiset sekä lasten vanhempien työ- ja opiskelumenot että virkistystarpeet. Eriyispalveluja tarjotaan esimerkiksi pitkäaikaissairaille, vammaisille tai kotisairaanhoidossa oleville lapsille ja nuorille. Kotipalvelun ohjausta ja tuottamista varten liitolla oli yhdeksäntoista (19) seudullista kotipalvelupistettä kolmentoista (13) piirin alueella.¹⁰⁹

Uuden vuosituhatosen alkaessa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri luokitteli toimintakertomukseensa työtään otsikolla ”*yhdessä lapsen parhaaksi 2001*”. Toimintaan kuului lapsiperheiden palvelut, kehittämis- ja kokeilutoiminta, nuorisotyö, vanhemmuuden tukeminen, lapsiystävällisen ympäristön luominen, kansainvälinen toiminta; itse järjestötoiminta ja taloushallinto.¹¹⁰

Vuoden 2003 MLL:n Pohjois-Pohjanmaan piirin toimintasuunnitelma esittää, että lapsiperheiden palvelut käsittävät lastenhoitopalveluja, kotipalvelua, lasten ja nuorten puhelinta, vanhempien puhelin- ja nettipalvelua (OLKA), päiväkotitoimintaa, perhekeskustoimintaa, pienten koululaisten iltapäivätoimintaa; harrastus-,

¹⁰⁹ MLL, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lapsiperheiden kotipalvelu. Toimintakertomus 1998.

¹¹⁰ Mannerheimin Lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2001.

kerho- ja ryhmätoimintaa sekä leikkikenttätoimintaa ja päiväleiri-toimintaa. Kehittämisen- ja kokeilutoiminta käsittää traumaterapiakeskuksen ja rikosuhripäivystyksen sekä erilaisia alan kehittämisprojekteja kuten nykyiset Miete- ja Siskot –projektit. Aikaisemmin tärkeitä projekteja olivat Yhteen hiileen -, Pitkäaikais-työttömien aktivointi- ja työllistämiprojekti ”Tuu peremmälle” ja Uusi työ – kansalaisjärjestöjen työllisyysprojekti.¹¹¹

Järjestön paikallinen nuorisotyö sisältää tukioppilastoimintaa ja Walkers -kahvilan. Vanhemmuuden tukeminen ja vahvistaminen perustuu paljolti lasten ja vanhempien perhekeskus- ja harrastustoimintaan, jolla pyritään rakentamaan sisältöä lapsi-vanhempi suhteeseen. Tässä auttavat vanhempainryhmät, vanhempainillat ja perhekahvilat. Ympäristötyön tavoitteena on ”*taata lapsen oikeudet terveelliseen, turvalliseen ja virikkeelliseen ympäristöön*”, jossa lapsi saa myönteisiä kokemuksia ympäristöstään ja voi itse osaltaan vaikuttaa ympäristönsä kehittämiseen ja viihtyisyyteen. Pohjois-Pohjanmaan kansainvälinen toiminta on järjestölle perinteisesti vahvaa terveystieteiden ja -valistustyötä kuten neuvola- projekteja (esimerkiksi Malawiin). Lisäksi on Viro-yhteistyötä sekä Euroopan Unionin ruoka-avun välittämistä ruokapaketteina. Toimintaan liittyy myös lapsiperheille ja lapsille suunnattujen tapahtumien ruokatarjontaa.¹¹²

Toiminta ideaaleissaan pyrkii ottamaan huomioon lapsen aktiivisena toimijana yhteisössään ja ympäristössään. Aikamme yksilöllisyyttä korostava näkökulma korostuu myös lapsen aseman ihanteissa. Toisaalta paikallisuus, yhteisöllisyys ja perheen tärkeä asema ovat korostettuja lapsen elämää ajatellen. Mannerheimin Lastensuojeluliiton perinteinen valtakunnallinen merkitys lasten aseman parantajana ja sen esille nostajana näkyy taustaparadigmana, johon paikallinen toiminta peilautuu. Kehittäjänä ja mallina

¹¹¹ Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2001; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma vuodelle 2003

¹¹² Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2001; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma vuodelle 2003; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2000; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintakertomus 1999.

esiintyminen antaa osaltaan korostusta omalle asemalle, jossa pyritään aistimaan ajan henkeen kuuluvat ilmiöt silti järjestön perustehtävää, lasten auttamista, hukkaamatta.

5 Parasta Lapsille ry:n Oulun Pateniemen osasto

Parasta Lapsille ry:n vähäosaisten auttamisen toimintamalli on säilynyt nykypäivään asti. Yhdistys painotti 1980-luvulla ”yhteiskunnan järjestämän perhekasvatuksen” tukijärjestelmää, varhaiskasvatuksen pedagogista kehittämistä, tutkimuksen ja henkilöstön koulutusta. Toiminta pohjautuu järjestön sääntöihin ja YKn Lapsen Oikeuksien Sopimus –asiakirjaan, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Toiminnan rahoitus on tullut pääosin Raha-automaatti yhdistykseltä (RAY) ja Lasten Päivän Säätiöltä. Nykyisin Parasta Lapsille pyrkii olemaan lasten aseman etujärjestönä, joka ”keskittää koko voimansa lasten ja perheiden aseman parantamiseen”. Perheisiin painottuva viikonlopputyö tuli erityisen kehittämisen kohteeksi 1990-luvulla erilaisten projektien tukemana kuten Arjen Sankarit ja Löytöretki. Parasta Lapsille ry pyrkii nykyisin olemaan ”uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, jonka tarkoituksena on lisätä lasten, nuorten ja lapsiperheiden jaksamista sekä ehkäistä sosiaalisia ongelmia ja syrjäytymistä”.¹¹³

Vielä vuonna 1989 korostettiin järjestön perinteistä työväenliikkeen arvomaailmaa toiminnan perustana, mutta jo seuraavana vuonna painotettiin valtakunnallisen lastensuojelujärjestön imagoa.¹¹⁴ Neuvostoliiton romahtaminen, kylmän sodan päättyminen lännen voittoon ja sosialistisen arvomaailman kriisi pani nopeasti

¹¹³ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry, 3, 50; Liisa Hokkanen, Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003, 1-7; Esite, Parasta Lapsille ry. Vapaaehtoistoiminta; Juhlalehti, Parasta Lapsille 1945-2000; Parasta Lapsille ry:n toimintakertomukset vuosilta 1989-2002; Ankkuri-perheprojekti toimintakertomus vuodelta 2002.

¹¹⁴ Parasta Lapsille ry:n toimintakertomukset vuosilta 1989-1991. Vuoden 1989 Parasta Lapsille ry:n toimintakertomus määritteli toiminnan tarkoituksen: ”Parasta Lapsille ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka työväenliikkeen arvomaailman pohjalta toimii lasten, nuorten ja lapsiperheiden henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistämiseksi huomioimalla erityisesti vaikeuksissa olevat lapset ja perheet”. Seuraavan vuoden 1990 toimintakertomuksessa ei enää mainita työväenliikkeen taustasta järjestön toiminnan tarkoitusta kuvattaessa.

reagoimaan myös järjestön toimintaideaan. Markkinoita korostava aatesuunta niin liberalistisena kuin sosialistisena mallina tuli valitsevaksi 1990-luvulla. Ajalle oli tuolloin tyypillistä aikaisemman vasemmistolaisen poliittisen toiminnan arvostelu ja tuomitseminen. Itsekritiikki sosialismin suhteen oli ymmärrettävää, mutta samalla katosi myös perinteinen poliittinen dialogi. Osaltaan tästä seurasi pyrkimystä epäpoliittisuuteen ja aatteellisuuden kieltämiseen puolueettomuuden nimissä.

Parasta Lapsille ry:n toiminta 1990-luvulla keskittyi järjestötoiminnan valtakunnalliseen ja alueelliseen kehittämiseen. Projektien kautta pyrittiin myös vahvistamaan suhdetta ja asemaa julkiseen sektoriin ja sen sosiaalialan palvelutuotantoon. Järjestön toiminta jakaantuu lomapalvelujen tuottamiseen, lastensuojelun kehittämishankkeiden toteuttamiseen, paikallisyhdistysten toimintaan, vapaaehtoisten hankintaan ja koulutukseen, lomakeskusten ylläpitämiseen, kehitysyhteistyöhön ja varainhankintaan. Parasta Lapsille ry:n toiminta-ajatus ja käytännön toiminta pohjaa yksityisen kansalaisen vapaaehtoisuudelle. Toisaalta pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin lapsen parhaaksi. Toiminta pyrkii täydentämään virallista sosiaalihuoltoa ja toimimaan sen yhteistyökumppanina.¹¹⁵

Parasta Lapsille ry:n toiminta rakentuu paljolti paikallisosastojen vapaaehtoistyön pohjalle. Oulussa Pateniemen osaston ”*vapaaehtoiset sitoutetaan toimintaan tekemisen kautta*”. Aktiivinen puheenjohtaja toiminnan vetäjänä on merkittävä toimintaa motivoiva ”moottori”. Pyritään tarjoamaan ympärivuotista tekemistä kesän leiritoiminnan lisäksi. Näitä osaston tehtäviä ovat esimerkiksi koulutus, varainhankinta, tiedotus ja virkistys. Oulun alueen toiminnan kannalta oli erittäin merkittävää vuosi 1980, kun Parasta Lapsille yhdistys osti Koivuhaka –nimisen tilan Haukiputaan Halosenniementä, josta tuli merkittävä sekä lasten lomaviettopaikkana että järjestön leiri- ja kurssitoimintapaikkana.¹¹⁶

¹¹⁵ Parasta Lapsille ry:n toimintakertomukset vuosilta 1989-2002; Esite, Parasta Lapsille ry. Vapaaehtoistoiminta; Hokkanen; Ankkuri-perheprojekti toimintakertomus vuodelta 2002.

¹¹⁶ Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry, 38-40; Juhlaletti, Parasta Lapsille 1945-2000; Hokkanen; Ankkuri-perheprojekti toimintakertomus vuodelta 2002.

Parasta Lapsille Pateniemen osaston, joka perustettiin 10.3.1954, taustalla on Pateniemen Demokraattiset Naiset ry:n toimintaa vähäosaisten lasten hyväksi ainakin vuodesta 1948 alkaen. Pateniemen Parasta Lapsille osaston toiminta keskittyi kesävirikistystoiminnan järjestämiseen - lähinnä varattomille lapsille. Tämän esitettiin vuonna 1976 olleen yhdistykselle jo perinteellistä. Lisäksi raittiuskasvatus oli ainakin toimintakertomuksissa näkyvästi esillä. Ulkomaille osaston huomio, lasten oikeuksista ja asemasta, kohdistui erityisesti Chileen ja Nicaraguaan.¹¹⁷

Nykyisin Parasta Lapsille Pateniemen osaston työn kehittäminen nojaa paljolti Ankkuri perheprojektiin, joka pohjaa aikaisempiin hankkeisiin kuten Satteenkaari projektiin ja Villihanheen. Ankkuri-projekti on Pateniemen osaston kehittämä ”*ehkäisevän perhetyönmalli, jossa yhdistetään uudella tavalla järjestön omaa vapaaehtoistyötä ja Oulun kaupungin perhetyöntekijöiden ammatillista työtä joustavaksi kokonaisuudeksi perheitä tukemaan*”. Apua ja tukea sitä tarvitseville pyritään antamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ilta- ja viikonlopputoimintaan pohjautuva työ on keskittynyt Pateniemen ja Koskelan suuralueilla asuville perheille, joilla on alle kouluikäisiä lapsia.¹¹⁸

6 Kilpaileva lastensuojelu?

Lastensuojelujärjestöjen alun kilpailuasetelma säilyi vielä 1950-luvulla ja vaikutti esimerkiksi ajalle tyypillisten piiriorganisaatioiden perustamisiin. Järjestöt profiloituivat jo suhteellisen varhaisessa vaiheessa ja oman imagon ylläpito oli selvästi tärkeää oman

¹¹⁷ Parasta Lapsille ry:n toimikunnan kirje Helsingistä 25/5 1948 Pateniemen Demokraattiset naiset ry:lle koskien lapsen matkaa Parasta Lasten Helsingin virikistyskotiin. PaLan Pateniemen osaston arkistoa; Toimintaselostus vuodelta 1956 ja 1957, toimintakertomus vuosilta 1958, 1959, 1960, 1962, 1967, 1973, 1975, 1976. PaLan Pateniemen osaston arkistoa; Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry.

¹¹⁸ Sari Ahonen, Anita Kodis, Katri Pajuluoto, Taru Åman, Satteenkaaresta väriä elämään. Perheiden kokemuksia Parasta Lapsille Pateniemen osasto ry:n perheprojektista. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma 24.11.1998; Hokkanen, 8; Tiedote Ankkuri perheprojektista; Ankkuri-perheprojekti toimintakertomus vuodelta 2002; Satteenkaari perheprojektin toimintakertomukset vuosilta 1997, 1998 ja 1999; Moniste Villihanhi-nuorisoprojektista.

olemassaolon oikeutuksen puolustamisen kannalta. MLL ja Pelastakaa Lapset ry kävivät 1960-luvun lopulla yhdentymisneuvotte-luja. Lopputuloksena oli entisen linjan jatkaminen, joskin yhteis-työtä sinänsä haluttiin parantaa. Lastensuojelun Keskusliitto pyrki vaikuttamaan lastensuojelukentän yhtenäistämiseen, mutta sen arvovalta ei ilmeisesti ollut siihen riittävä.¹¹⁹ Kansalaissodan seu-rauksena syntyneet vahvat ja keskenään kilpailevat järjestöt eivät ole halunneet menettää omaleimaisuuttaan ja omaa valtaansa las-tensuojelusektorilla. Vaikuttaa jopa siltä, että Lastensuojelun Keskusliittokin on koettu jossain määrin kilpailijaksi? Aivan kuin ei haluttaisi antaa toisille sitä asemaa, jota itse tavoiteltiin ja haa-veiltiin jo 1920-luvun alussa. Yhteistyötä toki on esiintynyt kuten myös toisistaan mallia ottamista, jotka ovat paljolti pohjautuneet aikansa ideaaleihin lasten suojelusta ja lasten oikeuksista. Lasten-suojelujärjestöjen kilpailuasetelma, mutta myös moninainen rik-kaus ja rehevyys, jäi elämään nykyaikaan asti.

Lastensuojelun Keskusliitto määrittelee itse, että sen ”*tärkeim-piä tehtäviä on toimia lapsen puolestapuhujana ja yhteiskuntapo-liittisena vaikuttajana lapsia koskevassa päätöksenteossa sekä voimien kokoajana yhdistämällä eri tahojen lastensuojeluasian-tuntemus. Lastensuojelun Keskusliitto luotaa yhteiskuntaa lapsen ja lastensuojelun näkökulmasta ja on lastensuojelun vastuullinen kehittäjä*”. LSKL on pyrkinyt järjestämään erilaisia kehittämis-hankkeita ja projekteja kuten Harava-projekti, Lähialueyhteistyö-projekti, Laituri-projekti, Varhainen puuttuminen-projekti ja Yk-sin Suomessa –projekti. Keskusjärjestön jäsenenä on 84 järjestöä ja 34 kuntaa ja kuntayhteisöä.¹²⁰ Järjestöjen ja kuntayhteisöjen määrä jo osaltaan kertoo ettei LSKL ole pystynyt saavuttamaan kiistatonta asemaa valtakunnallisena lastensuojelun keskusjärjes-tönä.

7 Kristillisuus, valtakunnallistuminen ja mallina oleminen Nuorten Ystävien imago

Nuorten ystävät –julkaisu kertoo osaltaan yhdistyksen julkisesta arvomaailmasta. Kristilliseen arvoperustaan vedottiin vuonna

¹¹⁹ Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin., 240-242

¹²⁰ <http://www.lskl.fi/>

1992 Nuorten Ystävät –lehden yhdistyksen 85-juhlavuotisjulkaisussa. Menneisyyden sitkeä ja pitkäjännitteinen työ sai myös ansaitun huomion. Lamavuosiin kuulunut kehittäminen nähtiin myös uuden luomisen tuskana, joka kohdistui erityisesti alkavaan mielenterveystyöhön. Voimakkaiden vetoomusten huomattiin tuoneen tulosta, vaikka koettiin selvästi kilpailutilannetta yhteiskunnan niukkenevista resursseista.¹²¹ Vetoomukset muistuttivat hieman rukouksia, joiden malli tuli myös yhdistyksen alkuvaiheen kristillisestä tavasta rakentaa julkaisu. Vanhan arvo-perustan esille nostaminen oli ajalle laajemminkin tyypillinen ja samalla perättiin perinteistä yksityistä auttamishenkeä, koska epäiltiin julkisten järjestelmien kykyä selviytyä aikaisempaa enemmän. Kristinuskonnollinen perusta yhdistyy tyypillisesti emootioiden käyttämiseen julkisessa esittämisessä tavoitteeseen pyrittäessä ja asian perillemenon varmistamiseksi.

Myönteinen ajattelu oli myös ajan henkeä ja tämä kytkettiin helposti oman työn aiheelliseenkin kehumiseen. Oltiin myös ylpeitä yhdistyksen saavutuksista ja toivottiin mallin leviävän myös laajemmalle. Tällä pyrittiin vahvistamaan myös omaa olemisen oikeutta laman kovimpina aikoina. Kansainvälistyminen ja sen tuomat paineet ja mallit olivat myös Nuorten Ystävien ideaaleissa mukana. Samoin lukuisten projektien uskottiin pitävän yllä perinteistä kehitystä, jossa oli tapana paisuttaa toimintaa.¹²² Projektien, kuten mielenterveyskuntoutus –projekti Kintas, kautta pyrittiin myös testaamaan niitä mahdollisia tulevia ja taloudellisesti kannattavia toimintamalleja, jotka saisivat perinteisesti pysyvää rahoitusta - lähinnä julkisen vallan kautta. Uudelle vuosituhannelle tultaessa on järjestö pyrkinyt ottamaan myös nykyisten yksityistyvien ideaalien mukaan entistä enemmän niitä toimintoja, jotka aikaisemmin kuuluivat julkisen sektorin sosiaalitoimen piiriin, silti julkisen vallan rahoituksen maksusitoumukset säilyttäen.¹²³

¹²¹ Puheenjohtaja, opetusneuvos Martti Niemelä, Nuorten Ystävät 85 vuotta. Nuorten Ystävät –lehti 1/92; . Nuorten Ystävät -lehti 1/93

¹²² Nuorten Ystävät –lehti 1/94

¹²³ Nuorten Ystävät –lehti 3/2000; Nuorten Ystävät –lehti 3/2001; Nuorten Ystävät –lehti 1/2002; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry; Nuorten Ystävät –lehti; 2/2002; Nuorten Ystävät –lehti 3/2002.

Kun yhdistys täytti 90-vuotta (1997), niin ymmärrettävästi korostettiin pitkän toiminnan käynnistämistä.¹²⁴ Tavoitteena oli edelleen auttaa kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia ihmisiä: lapsia, nuoria, perheitä... Toiminta oli laajaa liittyen aina paikallisiin perinteisiin toimintoihin kuin uuteen Karjalan lasten auttamiseen ajalle tyypillisen projekti-työskentelyn hengessä.¹²⁵

Georg Waenerbergistä muodostui yhdistyksen eräänlainen alkusankari, jonka mainetta haluttiin käyttää myös talon ja rahaston nimenä ja rahankeräyksen eräänä innostajana. Raha-automaattiyhdistyksen tuki oli kuitenkin keskeinen ja 90-juhlavuoden esitettäviin (RAY) saataviin oltiin yhdistyksessä todella tyytyväisiä.¹²⁶ Alkumyytin ja alkusankarin käyttö oman arvomaailman pönkittämiseen oli 1990-luvun laman jälkeiselle ajalle laajemminkin tyypillistä. Koettu suuri epävarmuus tulevaisuudesta pani etsimään selkeyttä menneisyydestä. Vahvat vanhat auktoriteetit koettiin palvelevan lama-ajan jälkeistä tarvetta projektien ja päätösten epävarmassa maailmassa. Perinteisyyden korostaminen toi takaisin yhdistyksen perinteistä kristillistä arvoperustaa, joka sekoittui ajan hengen kehittämisen ja kokeilujen paineeseen. Toiminnan jatkuvuutta on osaltaan turvannut sitoutuminen sisälähetystyön kautta kristilliseen arvomaailmaan. Armon ja lähimmäisenrakkauden ideat ovat toisaalta lievästi näkyneet myös toiminnan pyyteettömyyden esittämisenä, joka on ollut hoito- ja sosiaalialalle laajemminkin tyypillistä. Nykyiset taloudelliset ja yksityistymistä kannattavat ideaalit tuovat entistä enemmän esille, myös Nuorten Ystävien näkyvään arvomaailmaan, itsekkäitä funktioita. Järjestön julkisessa kuvassa on myös itseriittoisuutta.

Tukiasunto-toiminta täytti vuonna 1998 kymmenen vuotta (10v.). Tämä liittyi osaltaan yhdistyksen toiminnan laajentumi-

¹²⁴ 1. Avohuolto; lapset ja nuoret Oulun kaduilla 1907-, 2. Vaikeasti ongelmaisten nuorten laitoshuolto 1915-, 3. Kehitysvammaiset 1926-, 4. Mielenterveysongelmaiset 1993- ja 5. Ilman vanhempia maahan tulleet pakolaislapset ja -nuoret 1997-.

¹²⁵ Marja Irjala, toimitusjohtaja, Nuorten Ystävät -lehti 1/97; Nuorten Ystävät -lehti 1/97; Nuorten Ystävät -lehti 1/98; Nuorten Ystävät -lehti 1/2002

¹²⁶ Marja Irjala, toimitusjohtaja, Nuorten Ystävät -lehti 1/97; Nuorten Ystävät -lehti 1/97; Nuorten Ystävät -lehti 1/98; Nuorten Ystävät -lehti 1/2002

seen Pohjois-Suomen alueelle.¹²⁷ Julkaisutoiminnan lisääntymisestä ja tärkeydestä kertoo se, että Nuorten Ystävät lehti alkoi ilmestyä neljä kertaa vuodessa 1999 alkaen. Vuoden tärkeä teema oli päihdeongelmaisten perheiden auttaminen. Avioerojen runsaus ja perheiden rikkinäisyys, niin sosiaalisina ongelmina kuin työelämän paineen seurauksena, näkyi myös ajalle tyypillisissä uhkien kuvauksissa. Ihmisarvojen koettiin olevan myös markkinavoimien puristuksessa.¹²⁸ Nuorten päihteet aina alkoholista huumeisiin oli myös esillä niin Nuorten Ystävissä kuin laajemminkin yhteiskunnassa. Toisaalta mielenterveysongelmat ja –työ oli vuosituhaten vaihteen näkyviä kysymyksiä.¹²⁹

Nuorten ystävillä on ollut voimakas perinne paikallisena vaikuttajan. Toisaalta vahvat sitoumukset paikallisiin vaikuttajiin ja poliittisiin päättäjiin on vahvistanut toimintaa ja sen rahoituksen jatkuvuutta. Hyväksi osoittautuneet toimintamallit ovat säilyneet ja osa niistä siirrettiin julkisen sektorin palvelutuotantoon kuten lastentarhatoiminta 1970-luvulla, kun uusi päiväkotilaki tuli voimaan. Mallina oleminen ja kokeileminen antoivat osaltaan järjestölle jatkuvuutta ja vahvuutta – ja kykyä laajentua valtakunnalliseksi. Nykyisen markkinoita korostavan ajan hengen mukaan järjestö on pyrkinyt ottamassa entistä enemmän julkiselle sosiaalihuollolle kuuluvia toimintoja itselleen. Järjestön tuottamien ostopalvelujen tärkeänä rahoittajana toimii julkinen sektori. Lukuisat projektit ovat toimineet osaltaan kokeilukanavina, joista valikoituu pysyväksi ne, jotka ovat lähinnä rahoituksen jatkuvuuden kannalta vahvoilla. Raha-automaattiyhdistys (RAY) ja suhde julkiseen valtaan ovat olleet toiminnan jatkuvuuden tae, jota ovat osaltaan tukeneet sitkeät yksityiset tahot niin taloudellisesti kuin erilaisen vapaaehtoistyön ansiokkain panoksin. Nuorten Ystävät ry on merkittävin lastensuojelujärjestö Oulun alueella. Pitkä perinteikäs työ on saattanut monen lapsen ja nuoren parempaan tulevaisuuteen.

¹²⁷ Nuorten Ystävät –lehti 2/98

¹²⁸ Nuorten Ystävät –lehti 1/99 – 4/99; Nuorten Ystävät –lehti 1/2000

¹²⁹ Nuorten Ystävät –lehti 3/2000; Nuorten Ystävät –lehti 3/2001; Nuorten Ystävät –lehti 1/2002; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry

LOPUKSI

Lastensuojelujärjestöjen paikallinen toiminta avautuu osaksi kansallista ja kansainvälistä lastensuojelua

Oululaisten järjestöjen lastensuojelutyön kivijalkana on ollut Nuorten Ystävät vuodesta 1907 alkaen. Silloin pyrittiin auttamaan pahatapaisia lapsia ja nuoria sisälähetystyön ihanteiden mukaiseen kristilliseen arvomaailmaan. Yhdistys sai kansainvälisiä vaikutteita, lähinnä Keski-Euroopasta, mikä oli tyypillistä vuosisadan alun köyhäinhoidolle. Taustalla oli yhteiskunnalliset muutos-paineet, jossa urbanisoituminen koettiin murentavan perinteistä järjestystä. Toisaalta kansainvälistymisen vaikutukset kuten taloudellinen liberalismi ja sen mukanaan tuomat uudet ihanteet näkyivät muutosvastarinnan tarpeena. Tieteen puolelta painetta loivat uusi evoluutio-oppi ja sen sosiaalidarvinistiset yhteiskuntasovellutukset.

Järjestönä Nuorten Ystävät hyödynsi paikallista päätöksentekoa asemansa vakiinnuttamiseksi. Toiminta perustui silti pääosin yksityisten ihmisten jäntevälle tuelle ja vapaaehtoisten sitkeälle työlle oman asiansa puolesta. Yhdistys tuli olemaan myös monella tapaa suunnannäyttäjänä ja mallina. Pohjolan Poikakoti Muhoksella herätti jo 1900-luvun alkupuoliskolla valtakunnallista huomiota. Nuorten Ystävät pyrkivät toisen maailmansodan jälkeen laajentumaan, mutta toisaalta pidettiin kiinni järjestön perus-ideaista –lasten ja nuorten auttamisesta ja tukemisesta.

Yhteiskunnallinen murros 1960-luvulla toi mukanaan uusia kasvatusideaaleja. Niitä peilattiin perinteisiin arvoihin. Seuraavalla vuosikymmenellä yhdistys luopui lastentarhoista, jotka kunnallistettiin. Hyvinvointivaltion luominen koettiin hieman uhkaavanakin ajan lastensuojelujärjestöjen piirissä. Toisaalta pyrittiin symbioottisesti hyötymään julkisen sektorin mahdollisuuksista lähinnä taloudellisesti kuten perinteisten maksusitoumuksien kautta. Lama 1990-luvun alkupuolella nosti esille lastensuojelujärjestöjen perustehtävän. Toisaalta ekonomistinen ajattelu ja toiminta voimistuivat. Nuorten Ystävät pyrki hyödyntämään markkinavetoista aikaa laajentamalla ja käyttämällä erilaisia projekteja

kokeilukanavana, joiden kautta pyrittiin saamaan toiminnan jatkolle pysyvämpää rahoitusta - ja yhteiskunnan tukea. Halu ottaa itselle myös niitä sosiaalihuollon perustehtäviä, jotka aikaisemmin kuuluivat julkisen sosiaalihuollon piiriin, kasvoi. Nuorten Ystävät valtakunnallistui 1990-luvulla ja yhdistys pyrki toimimaan mallina, joka osaltaan toimi aseman ja imagon vahvistajana. Kristillinen arvomaailma nostettiin näkyvästi esille toiminnan eettisenä kivijalkana erityisesti laman paineisina vuosina.

Suomalaisen lastensuojelujärjestöjen juuret ovat yleisessä kansalaisaktivistisen järjestötyön perustassa lähinnä 1900-luvun taitteesta. Toisaalta yhteiskunnallinen eliitti oli kiinnostunut köyhäinhoidosta jo 1800-luvun puolesta välistä alkaen. Tämä ilmiö pohjasi paitsi kristinuskon ja humanismin perustalle myös vallankumouksellisten paineiden ennaltaehkäisemiseen. Viime kädessä lastensuojelutyö liittyi myös eliitin tarvitsemaan yhteiskunta-rauhaan perinteisten privilegioiden säilyttämiseksi. Lapset edustivat myös tulevaisuuden taloutta ja markkinoita. Lapset pitivät osaltaan yllä toivottavaa yhteiskuntajärjestystä ja sen taloudellista perustaa. Ei ollut sattumaa, että suomalaisen eliitti oli kiinnostunut lastensuojelutyöstä ja vuoden 1918 kumoukselliset tapahtumat nostivat uhkan todelliseksi ja lisäsi osaltaan pyrkimyksiä ennaltaehkäisyyn.

Kansalaissota vuonna 1918 ja sen traumaattiset jälkiselvittelyt muodostavat keskeisen jakajan suomalaisessa lastensuojelun järjestötyössä. Tämä eriyttävä asetelma on edelleen näkyvässä myös nykyisen lastensuojelutyön puitteissa. Sodan seuraukset aiheuttivat niin syyllisyyttä kuin todellisen tarpeen perustaa lisää lastenhoitoa orvoille, vähävaraisille lapsille ja perheille. Haave yhdestä valtakunnallisesta lastensuojelujärjestöstä kariutui lähinnä poliittisiin asetelmiin, mutta myös järjestöjen johtohenkilöiden henkilökohtaisiin väleihin ja kilpailuun. Vuoden 1919 presidentin vaalit aiheuttivat välirikon Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Pelastakaa Lapset ry:n edeltäjän Koteja Kodittomille Lapsille ry:n välille. Puhumattomuus säilyi aina 1930-luvun lopulle, jolloin osaltaan valtion painostuksesta järjestöt perustivat Lastensuojelun Keskusliiton (1937). Lastensuojelujärjestöjen kilpailuasetelma säilyi nykyaikaan asti. Toisaalta pyrittiin erikoistumaan omien vahvuuksien kautta ja muodostamaan siten myös järjestön omape-

räistä imagoa. Oululainen lastensuojelutyö oli osa kansallista ja kansainvälistä lastensuojelua ja -huoltoa. Pelastakaa Lapset ry on imagoltaan eniten kansainvälinen. Piirijärjestöt ja paikallisosastot toivat kuitenkin jo varhain paikallisen aktiviteetin ja osaamisen mukaan suurien lastensuojelujärjestöjen toimintaan.

Lastensuojelujärjestöjen ja julkisen vallan välillä on symbiootinen suhde. Ne tarvitsevat toisiaan, mutta kokevat myös kilpailua. Lastensuojelujärjestöt ovat tarvinneet valtion ja kuntien maksutoumuksia toimintansa ylläpitämiseksi. Tämä jo 1920-luvulla vakiintunut järjestelmä satoi toimijat toisiinsa siten, että maksun miehen ja valvojan rooli tuli olemaan yhteiskunnalla. Köyhäinhoitojärjestelmä siirtyi lastensuojelun osalta huutolaisajasta uuteen järjestelmään, missä kansalaisjärjestöjen asema merkittävästi koheni. Kansalaissodan seuraukset ja sen tarpeet lastenhuoltoon vaikuttivat tätä kehityssuuntaa nopeuttavasti. Järjestöt toimivat toisaalta Raha-automaattiyhdistyksen ja yksityisen avustuksen turvin, jolloin monipuolinen suhde yhteiskuntaa säilyi jo itsekäistä syistä.

Hyvinvointivaltion kehittäminen ja julkisen sektorin vahvistaminen 1970-luvulla nähtiin uhkaksi. Toisaalta sotien (1918, 1939-1945) antama perustehtävä koettiin jopa tehdyksi ja hyvinvoinnin syövä ongelmakekseistä lastensuojelun perustaa ja arvomaailmaa. Tämä asetelma muuttui ratkaisevasti 1990-luvun laman myötä, jolloin järjestöjen tarpeellisuus tuli jälleen korostusti esille. Toisaalta taustalla vaikuttivat neoliberalistiset opit, jotka ajoivat kolmatta sektoria ylös ja pyrkivät heikentämään valtiojohtoista hyvinvointiyhteiskuntaa. Järjestöt paitsi löysivät uudelleen perustehtävänsä vähäosaisten lasten auttamiseksi, että pystyivät hyödyntämään eri tahoille syntynyttä verkostoperinnettään. Tämä näkyi niin rahoituksen monipuolisessa hankinnassa kuin perinteisessä symbioottisessa suhteessa julkiseen sektoriin, jonka maksajan roolin haluttiin säilyvän.

Euroopan Unioni, joka pyrki tukemaan paikallista kansalais-toimintaa, toi osaltaan järjestökenttään projektiajattelun, joka johti myös kokeiluihin rahoituksen itsensä vuoksi. Tämä lisäsi ajalle muutenkin tyypillistä jatkuvan kehittämisen ideologiaa. Projektit olivat myös lisäämässä sosiaalialan pätkätyövaltaisuutta. EU säännöstöineen toi mukanaan yhteiskuntaan uusia säätelyn ele-

menttejä. Tämä toimi jonkin verran käytännön vastakulttuurina lännen neoliberalistisille arvoille.

Vaikka järjestöt nykyisin haluavat korostaa pääosin sitoutumattomuutta asemaa ja puolueettomuutta, niin perinne ja siihen kytkeytyvä imago määrittää väistämättä niiden toimintaa, joka pohjautuu erilaisiin poliittisiin ideologioihin painotuksiin ja/tai kristinuskon eri sovellutuksiin. Järjestöihin väistämättä hakeutuu ja valikoituu pääosin työntekijöitä ja vapaaehtoisia, jotka sopivat tähän kenttään. Perinne on sekä vahvuus että jonkin verran rasite. Lastensuojelun perustoiminnat ja arvoasenteet säilyvät aika sitkeinä, vaikka ilmiöille ja toiminnalle pyritään antamaan uusia nimiä ja määritelmiä - ajan taloudellisiin funktioihin ja muoti-ilmiöihin sopivasti. Järjestöjen ammatillistuminen on tuonut mukanaan samankaltaistumista suhteessa julkisen sektorin sosiaali- ja terveystoimeen. Tämä asetelma on jonkin verran toimintaa kahlitsevaa, mutta myös toimintaa sisäisesti kontrolloivaa.

Järjestöt ovat ottaneet toisistansa mallia niin kilpailun muodossa kuin ajan ihanteina ja muoti-ilmiöinä. Kilpailuasetelma on sekä eriyttänyt järjestöjä oman toiminnan vahvuuksiin että etsimään samankaltaisten toimintamuotojen omaa linjaa. Nykyisin tämä näkyy erityisesti erilaisten perhetyön ja -terapioiden esille nostamisessa. Yksityistymisen, yksilöllisyyden korostaminen saa rinnalleen perheen perinteistä sosiaalista verkkoa, joka koetaan uhatuksi.

Tutkimuksen kohteena olevalla ajanjaksolla suhtautuminen lapsiin on muuttunut ideaalitasolla merkittävästi. Pelkistettynä sitä voisi kuvata siten, että ongelmalapsien sijaan alettiin puhua lasten ongelmista. Perheen merkitys on myönnetty kautta aikain lapsen, oman tai kasvattilapsen, kasvatuksen perustana. Järjestöjen nimet kertovat osaltaan lastensuojelun arvomaailmasta. Lasta tulee suojella, pelastaa, auttaa, ajatella lasten parasta ja olla nuorille ystävällinen. Nimet kuvaavat aikuisten holhoavaa suhdetta. Lasten oletettu hyvä määrittyy aikuisten kautta. Tämä on tietysti ymmärrettävää, kun kysymyksessä ovat alaikäiset lapset ja nuoret, mutta lasten itsensä määrittelemä oma etu ja hyvä ovat marginaalisia. Lastenkulttuurikin on pääosin aikuisten tuotteistamaa ja ohjailemaa. Järjestöjen julkisesta kuvasta voi saada sen käsityksen, että kyseessä onkin enemmän aikuisten ”puuhamaa”. Julki-

seen, omaa työtään ja sen tarpeellisuutta kehuvaan, järjestöimagoon liittyy myös itseriittoisuutta, joka ei juuri halua julkisuuteen omaan toimintaan liittyviä ongelmia. Lasten ja nuorten ongelmat tulevat vastaavasti hyvin esille tavalla, joka nojaa sekä perinteiseen ongelmien esittämisen malliin että median nostamiin ajan (muoti)ilmiöihin. Toisaalta järjestöt pyrkivät vaikuttamaan laajempaan mediaan oman asiansa eduksi. Aikuisten itsekkäät motiivit ovat osaltaan toiminnan taustalla, jossa on hyödynnetty lasten herättämiä positiivisia mielikuvia. Lasten asian kautta on paitsi autettu ja suojeltu aidosti lapsia että korotettu tarvittaessa toimijoiden omaa asemaa ja imagoa. Vastaavaa toimintaa esimerkiksi vanhustensuojelujärjestöjen muodossa ei ole ilmennyt johtuen osaltaan siitä, että lapsikuvalla on voitu tehdä helpommin positiivista politiikkaa oman asian eduksi.

Lapset joutuvat jo aikaisin varhaiskasvatus- ja koulutusjärjestelmään, mikä on oikeutetustikin koettu lapsuutta lyhentävänä ja sitä rajoittavana. Lasten kasvatusjärjestelmästä on tullut suuri itsensä työllistävä organisaatio. Ohjailu ja holhous on tuotu vahvasti mukaan myös vapaa-aikaan. Aikuisten ohjailema toiminta nykyisin pyrkii toisaalta palauttamaan lapsia omiin leikkeihin ja luontoon. Lasten keskinäiset omat leikit ovat vähentyneet ja korvautuneet osin uusilla ja paljolti tietotekniikalla. Lapsen ja nuoren tulee nykyisin olla entistä aikaisemmin osana kulutusmarkkinoita. Lapsen ja nuoren oikeutta suurempaan yksilöllisyyteen halutaan korostaa myös tästä syystä. Toisaalta vapautta rajoittaa juuri yhteiskunnan ja markkinoiden asettama paine tulla osaksi tuotannollista toimintaa mahdollisimman aikaisin ja nuoren toivotaan näin tukevan panoksellaan yhteiskuntaa, taloutta ja vanhempien vanhuutta. Nykyisin herännyt huoli siitä, kuka maksaa verot ja turvaa suurten ikäluokkien eläkkeet on osa tätä problematiikkaa. Aikaisin eläkkeelle pyrkivät nykyiset ikäluokat haluaisivat nykyisten lasten olevan tulevaisuudessa mahdollisimman pitkään työuralla. Vaikka taloudellinen aktiivisuus onkin kaikkien etu, niin nykyisten yhteiskunnan päättäjien ja suurten ikäluokkien osalta perinteinen itsekäs malli korostuu, jossa lasten tuli turvata tulevaa yhteisöllistä elämää ja sen tuotannollista perustaa.

Vapaaehtoisen järjestötyön merkitystä haluttiin korostaa 1990-luvun lamavuosista alkaen ja kolmas sektori nousi esille jopa sosiaalitoimen ratkaisuna ja pelastajana. Julkisen sektorin ja järjestöjen tekemän sosiaalityön peitelty kilpailuasetelma tuli selvemmin esille, vaikka sektorit on haluttu esittää pääosin toistensa täydentäjinä. Yksityistymistä kannustava poliittinen ideologia 1990-luvulla suosi tehtävien siirtymistä entistä enemmän järjestöille ja yksityisille. Julkisen sektorin kilpailuttamisideaaleineen haluttiin kuitenkin pysyvän pääosin toiminnan maksajana. Kuntatalouksien heikko tila herättää kysymyksen toiminnan ulkoistamisen ja kilpailuttamisen laatu/hinta suhteesta – kuka ottaa lapsen halvimmalla? Toisaalta järjestöjen keskinäinen kilpailu ja nykyinen halu ottaa entistä enemmän julkiselle sektorille kuuluneita sosiaalihuollon toimintoja itselleen voivat lisätä rahastamisen halua oman toiminnan laajentamisen ja jatkuvuuden turvaamiseksi.

Uudet liberalistiset ideat nostivat laajemminkin esille vanhan arvomaailman 1900-luvun alkupuolelta, jolloin myös järjestötoiminta nähtiin ratkaisuna sosiaalisiin ongelmiin. Tuolloin liberalistiset opit ajoivat myös talouden kansainvälistämistä. Osa silloisesta nationalismista ja järjestötoiminnasta oli vastarintaa liberalistidarvinistiselle arvomaailmalle. Toisaalta pyrittiin hyödyntämään kansainvälistymisen mahdollisuuksia järjestötoiminnassa. Tämä asetelma tuli merkittävästi uudelleen esille 1990-luvun globaalisatation ja verkostoitumisen ideaaleina. Taustalla oli monetarismiin nojautuvia neoliberalistisia oppeja ja piilodarvinismia, joka kovensi suhtautumista vähäosaisiin ja kannusti eriarvoisuuteen. Taloudelliset vaikuttimet nousivat suhteessa perinteisiin sosiaalihuollon ihanteisiin, joissa talous oli haluttu nähdä enemmän välineenä auttaa ihmisiä ongelmiseen.

Myös yhdistyksissä oli pyrkimystä hyödyntää 1990-luvun taloudellisen ahneuden henkeä, jossa tuli kansainvälistyä ja vallata uusia markkinoita laajentamalla. Yksityisyys, yksilöllisyys ja itsekkyydet pyrkivät nousemaan aikaisempaa suuremmiksi hyveiksi. Sinänsä hyvin hoidettu yhdistyksen talous on kaikkien osapuolien etu – myös lasten. Talouden korostaminen on voinut johtaa pahimmillaan siihen, että talous on muodostunut itsetarkoitukseksi, jolloin aatteellisten järjestöjen perustehtävä on hämärtynyt. Ostopalvelujen entistä suurempi ja innokkaampi tuottaminen on johta-

nut siihen, että rajankäynti suhteessa sosiaali- ja terveystalouden yksityisiin yrityksiin on entistä epäselvempää. Aatteellinen yhdistys antaa halutessaan mahdollisuuden peittää itsekkäät taloudelliset funktiot hyvän tekijän kaapuun. Aate voi toimia tarkoituksellisen peittävänä paradigmana.

Paikallinen oululaisten järjestöjen tekemä lastenhuoltotyö avautuu osaksi kansallista ja kansainvälistä lastensuojelua. Yhtäältä on saatu vaikutteita ulkomailta aina järjestöjen perustamisesta alkaen ja toisaalta on voitu toimia vastavuoroisesti mallina ja avun antajana ulos päin. Lastensuojelujärjestöjen kansainvälisyys on liittännyt paikallisen toiminnan osaksi globaalisaatiota, johon kytkeytyy inhimilliset, taloudelliset ja sosiokulttuurilliset vaikuttimet. Lastensuojelujärjestöjen toiminta suhteessa kehitysmaihin on osa erilaisuuden rikkauden peilaamista omiin oloihin. Tämä auttaa näkemään keskeisten lastensuojelukysymysten olevan koko ihmiskuntaa ja eri kulttuureja koskevia.

Vaikka järjestöjen tekemä lastenhuoltotyö on ollut pienekköä suhteessa julkisen sektorin vastaavaan, niin sen merkitystä osana kokonaishuoltoa ei tule väheksyä. Järjestöistä apua ja tukea saanut lapsi ja perhe on parhaimmillaan kokenut hyvinkin kokonaisvaltaisen hoidon, jonka merkitys ja vaikutus on voinut jatkua koko elämänkaaren ajan. Osaltaan ammattilaisuuteen kytkeytyneen vapaaehtoistyön kautta avun tarvitsija on saatu vahvemmin osaksi ihmisen perinteistä yhteisöllistä huolenpitoa.

LÄHTEET

- Auta Lasta. Lastenkotiyhdistys Auta Lasta ry:n julkaisut (lehdet ja juhlanumerot) vuosilta 1989-2001.
- Auta Lasta ry. 20 v., 20-vuotis juhlanumero 12.2.1989.
- Asta Tillander, Luotu taivasta varten. Kertomus Annikki Raatikaisen elämästä. Juva 2001.
- Lapsemme. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti vuosilta 1977-2003; MLL, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lapsiperheiden kotipalvelu. Toimintakertomus 1998; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2001; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma vuodelle 2003; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2000; Mannerheimin lastensuojeluliitto Pohjois-Pohjanmaan piiri ry. Toimintakertomus 1999.
- Suomen lapsen pitkä marssi. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vaiheita ja Arvo Ylpön muistelmaa (toim. Irma Heydemann). Porvoo 1980.
- Nuorten Ystävät –lehti 1/94 – 1/2002; Toimintakertomus 2001. Nuorten Ystävät ry.
- Nuorten Ystävät 1907-1967. Sallikaa lasten tulla minun tyköni. Koonnut Erkki Tuomikoski.
- Pelastakaa Lapset lehdet vuosilta 1976-2003; Esite: Lapsen etu on tärkein. Pelastakaa Lapset –Rädda Barnen; Lapsen kanssa. Pelastakaa Lapset 80 vuotta. Toimittanut Jukka Niva.
- Sydänlapset ry. 25-vuotta. Järjestön oma esite; Sydänlapset r.y. Oulunseudun alueosasto. Jäsentiedote 1/2003.
- Vuodesta 1945 lasten parhaaksi. Parasta Lapsille ry (Ari Heino-nen); Juhlalehti, Parasta Lapsille 1945-2000; Esite, Parasta Lapsille ry. Vapaaehtoistoiminta; Parasta Lapsille ry:n toimintakertomukset vuosilta 1989-2002; Ankkuri-perheprojekti toimintakertomus vuodelta 2002; Tiedote Ankkuri perheprojektista; Satteenkaari perheprojektin toimintakertomukset vuosilta 1997, 1998 ja 1999; Moniste Villihanhi-nuorisoprojektista; Parasta Lapsille ry:n toimikunnan kirje Helsingistä 25/5 1948 Pa-

teniemen Demokraattiset naiset ry:lle. PaLan Pateniemen osaston arkistoa; Toimintaselostus vuodelta 1956 ja 1957, toimintakertomus vuosilta 1958, 1959, 1960, 1962, 1967, 1973, 1975, 1976. PaLan Pateniemen osaston arkistoa.

Huoltaja-lehdet vuosilta 1945-1956; Sosiaaliturva-lehdet vuosilta 1976-2000. Huoltaja-säätiön julkaisu; Sosiaalivakuutus-lehdet 1963 - 2000. Kansaneläkelaitos. Helsinki.

Oulun seudun puhelinluettelon (OUKA) sivut: Haarrastus, yhdistys ja vapaa-aika: Terveys - sosiaali

Nettisivut, joiden tiedot ovat keväältä 2003:

<http://oulu.ouka.fi/sote/vammaisuus/index.htm>

<http://www.edu.ouka.fi/sotalapset/lyhyesti.htm> (Oulun seudun sotalapset ry); INTERFEW (International federation of Evacuees and War Children)

<http://www.lskl.fi/>

<http://www.oulunensijaturvakoti.fi/>

<http://www.merimajakka.com/yhdistys/yhdistys.htm>

<http://oulu.ouka.fi/sote/vammaisuus/index.htm>

www.terveysry.fi

Raamattu; Nuorten Lähetyslehti. SLS. 1960-1963; Suomen Lähettyssanommat. SLS. 1953-1993.

TUTKIMUKSET

- Sari Ahonen, Anita Kodis, Katri Pajuluoto, Taru Åman, Satteenkaaresta väriä elämään. Perheiden kokemuksia Parasta Lapsille Pateniemen osasto ry:n perheprojektista. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma 24.11.1998.
- Osmo Apunen, Rajamaasta tasavallaksi. Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 1/4. Jyväskylä 1991.
- Herman Bajer-Thoma, Vasemmisto ja vaaran vuodet. Jyväskylä 1990.
- Max Beloff, Wars and Welfare, Britain 1914-1945. London 1984.
- Aulis Blinnikka, Valvontakomission aika. Porvoo 1969.
- Charles Darwinin, Origins of Species, 1859.
- Richard Dawkins, The Selfish Gene. Oxford 1976.
- Patrisia Draper, Social and Economic Constraints on Child Life among the !Kung. In Kalahari Hunter - Gatherers, Studies of the !Kung San and Their Neighbours. R.B. Lee, Irvén DeVore. Harvard USA 1978
- Juha Eskelinen ja Petri Kinnunen, Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001.
- Robert J. Gordon, The Bushman Myth. The Making of a Namibia Underclass. Oxford 1992.
- C.P. Hill, British Economic and Social History 1700-1982. London 1982.
- Liisa Hokkanen, Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003.
- The Illustrated History of Humankind 1-5; People of The Stone Age: Hunter-Gatherers and Early Farmers. Harper. San Francisco 1993
- Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki 1994.
- Jukka Juntunen, Nuorten Ystävät 1907-1987. Lastenhuolto- ja erityishuoltotyötä 80 vuotta. Oulu 1988.

- Osmo Jussila, Suomen tie 1944-1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa. Juva 1990.
- In Kalahari Hunter - Gatherers, Studies of the !Kung San and Their Neighbours. R.B. Lee, Irvén DeVore. Harvard USA 1978.
- Matti Kauppi – Elina Rautanen, Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Keuruu 1997.
- Ari Kontro, Lähetystyö Afrikassa. Afrikan historiaa. Joensuu 1978.
- Aura Korppi-Tommola, Terve lapsi – kansan huomen. Jyväskylä 1990.
- Markku Mansner, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1940-1956. Jyväskylä 1984.
- Työne Meriläinen, Lastenkotitoiminnasta se alkoi. Pelastakaa Lapset Oulun Osasto ry:n toiminta 1920-luvulta 1990-luvulle.
- Kenneth O. Morgan, Labour in Power 1945-1951. Oxford 1984.
- Martti Niemelä, Toivola-koti 70-vuotta. Kehitysvammaisten opetus- ja työtoimintaa vuosina 1926-1996. Jyväskylä 1997.
- Martti Niemelä, Tuiran veistokoulusta ammattiin, Iisalmi 2002.
- Martti Niemelä, Väliporras, elämäni yksi tukiporras. Lastensuojelua, sijaishuoltoa, avohuollon perhetyötä ja kehittämistoimintaa Erityislastenkoti Väliportaassa 1969-1999, Oulu 1999.
- Laura Nuutinen & Suvi Rissanen, Auta Lasta ry – historia ja nykyä. Varhaiskasvatuskeskus. Oulun yliopisto 2001.
- Veikko Piirainen, Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivaishoitotoiminta vaivaishoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla. Helsinki 1958.
- Teuvo Raiskio, Ahdistava, arvottava työn raja sodanjälkeisessä Suomessa. Kohti uutta työtä. Helsinki 2000
- Teuvo Raiskio, Kurjuuden lievittämisestä reiluun kauppaan. Pohjois-Suomen Pääskyjen kehitysmaakauppataival. Verkkojulkaisuna Oulun yliopisto. Oulu 2000: <http://herkules oulu.fi/nbnfi-fe19991169/>.
- Teuvo Raiskio, Oudosta kulkijasta ihmiseksi: Suomalainen bushmannilähetystyö ja sen välittämä kuva bushmanneista vuosina 1950 - 1985. Oulu 1997.

- Jeremy Rifkin, *The end of work, the decline of the global labour force and the dawn of the post-market era*. New York. 1995.
- Edward W. Said, *Orientalism*. London 1978.
- L.C.B. Seaman, *Post-Victorian Britain 1902-1951*. London 1966.
- Marjorie Shostak, *Nisa: The Life and Words of a !Kung Woman*. London 1990.
- J A. Simpson and D.T. Kenrick, *Evolutionary social psychology*. 1997.
- Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 1776.
- Suomi 75. *Itsenäisen Suomen historia 1-4*. Jyväskylä 1991.
- Tiina Suopajarvi, *Parisuhdeväkivalta ja suomalainen turvakotityö vuonna 2000*. Oulun ja Pietarsaaren turvakotityöntekijöiden arkiteoreettiset selitysmallit parisuhdeväkivallasta ja niiden vaikutukset turvakodin toiminnan malleihin. *Kulttuuriantropologian pro gradu –tutkielma*. Oulun yliopisto 2001.
- Maritta Törrönen, *Globalisoituva hyvinvointi. Lapsuuden hyvinvointi*. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001.
- Tuula Varis, *Kun mustasta Saarasta tehtiin valkoista –analyysi pastoraalisesta vallasta Suomen Lähetysseuran Ambomaan työssä vuosina 1870-1925*. Tampere 1988.
- Heikki Vainiokangas, *Mutta uneksia saa ehdottomasti...Pohjolakoti 80 vuotta 1995*. Lasten ja nuorten erityishuoltoa kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Jyväskylä 1995.
- Anne Vierelä, *Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma, 79-87*. Alueelliset hyvinvointistrategiat. Petri Kinnunen, Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.). Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu 2003.
- Sakari Virkkunen, *Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti*. Keuruu, 1982.
- Riitta Vornanen, *Lasten hyvinvointi. Lapsuuden hyvinvointi*. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. (toim. Maritta Törrönen). Vantaa 2001.
- F. Williams & J. Popay & A. Oakley (edit.), *Welfare Research. A Critical Review*. London 1999.
- The World`s Religions*. Produced by Marshall Editions. London 1993.